

ALAPIS

ανθρώπινα φάρμακα,
ορμονολογικά μηχανήματα
υγειονομικός εξοπλισμός.

κυνιατρικά φάρμακα,
τροφικά συμπληρώματα
σφύρες και αξεσουάρ κατοικίδιων.

αφίληνακά και αιγορρηναγά.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ • CONTENTS

Χαιρετισμός - Welcome Address	2
Επιτροπές - Committees	3
Επιστημονικό Πρόγραμμα - Scientific Programme	5-12
Πέμπτη 30 Απριλίου 2009 - Thursday 30 April 2009	5
Παρασκευή 1 Μαΐου 2009 - Friday 1 May 2009	7
Σάββατο 2 Μαΐου 2009 - Saturday 2 May 2009	9
Κυριακή 3 Μαΐου 2009 - Sunday 3 May 2009	12
Αναρτημένες Ανακοινώσεις - Posters	13
Γενικές Πληροφορίες - General Information	16
Ευχαριστίες - Acknowledgements	17
Ευρετήριο Προέδρων-Ομιλητών - Index of Chairpersons-Speakers	18
Περίληψεις Ομιλιών - Abstracts of Lectures	21
Περίληψεις Ελεύθερων Ανακοινώσεων - Abstracts of Oral Presentations	57
Περίληψεις Αναρτημένων Ανακοινώσεων - Abstracts of Posters	71
Ευρετήριο Συγγραφέων Προφορικών & Αναρτημένων Ανακοινώσεων - Index of Authors of Oral and Poster Presentations	87

Αγαπητοί Συνάδελφοι,

Εκ μέρους του Διεθνούς Ιπποκρατείου Ιδρύματος Κω και της Οργανωτικής Επιτροπής, σας καλωσορίζουμε στη 2η Αμφικτυονία Εταιρειών και Συλλόγων Ιστορίας Ιατρικής και Ηθικής-Δεοντολογίας στην Κω το τριήμερο της Πρωτομαγιάς, 30 Απριλίου - 3 Μαΐου 2009.

Σκοπός του Ιδρύματος είναι η γνωριμία και η σύσφιξη των σχέσεων μεταξύ των διαφόρων Συλλόγων, Εταιρειών και Πανεπιστημιακών Τμημάτων, η ανταλλαγή απόψεων, η άμιλλα και η καλοπροαίρετη φιλική κριτική θεώρηση των συμπερασμάτων νέων και παλαιών φίλων της Ιατρικής και της Ηθικής-Δεοντολογίας.

Κύριο θέμα του Συνεδρίου είναι τα απανταχού Ασκληπιεία και χαϊρόμαστε για την ενεργό συμμετοχή διακεκριμένων αρχαιολόγων, ιστορικών της Ιατρικής και διαφόρων άλλων συναφών ειδικοτήτων.

Καθηγητής Στέφανος Γερούλιανος
Πρόεδρος Διεθνούς Ιπποκρατείου Ιδρύματος

Dear Colleagues,

On behalf of the International Hippocratic Foundation of Kos and the Organising Committee, I welcome you to the 2nd Amphictyony which will take place in the Kos island on 30 April - 3 May 2009.

The aim of the Foundation is acquaintance and to strengthen the relations between the various Communities, Societies and University Departments, the exchange of point of views, the emulation, the benevolent and the friendly critical approach of the conclusions of the new and old friends of History of Medicine and Ethics Societies.

The main topic of the Congress is this time "Asclepieia" all around the world and for this reason we have embraced several renown archaeologists, we appreciate their active participation.

Prof. Stefanos Geroulanos
President International Hippocratic Foundation

ΕΠΙΤΡΟΠΕΣ

ΟΡΓΑΝΩΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ

Επίτιμος Πρόεδρος
Γ. Πεντόγαλος

Πρόεδρος
Σ. Γερούλιανος

Γεν. Γραμματέας
Γ. Σκομπαρδώνης

Μέλη
Γ. Αντωνάκουλης
Λ. Βλαδίμηρος
Α. Γρηγοριάδου-Γρανίτσα
Α. Διαμαντόπουλος
Δ. Καραμπερόπουλος
Ν. Κουτσιανός
Κ. Κυριακόπουλος
Α. Μάντης
C. Β. Μανολοπούλου
Σ. Μερκούρης
Δ. Μιχαηλίδης
Χ. Παπαδόπουλος
Β. Πέννα
Ε. Πουλάκου-Ρεμπελάκου
Γ. Ρηγάτος
Κ. Τρομπουκίης
Δ. Χριστοδούλου
Ε. Χριστοπούλου-Αιλετρά
Α. Χωρέμης

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ

Γ. Αντωνάκουλης
Λ. Βαζαίος
Λ. Βελιογιάννη
Γ. Γρηγοράς
Α. Γρηγοριάδου-Γρανίτσα
Α. Διαμαντόπουλος
Α. Δουλγέρη-Ιντζεσίλογλου
Π. Ζηρογιάννης
Ν. Θεοχαράκης
Μ. Ιντζεσίλογλου
Μ. Κάϊρης
Ι. Καμπανίης
Σ. Καραθίσιος
Ι. Κοσμιδής
Ν. Μανούσος
Χ. Μόσχος
Α. Μπαρτσιώκας
Χ. Μπαρτσόκας
Μ. Παπαδόπουλου
Μ. Φ. Παπακωνσταντίνου
Ι. Πολυχρονίδης
Γ. Ρηγάτος
Ν. Σχίζας
Κ. Τρομπουκίης
Σ. Χαβιέρα-Καραχάλιου
Ε. Χριστοπούλου-Αιλετρά

COMMITTEES

ORGANISING COMMITTEE

Honorary President
G. Pentogalos

President
S. Geroulanos

Secretary General
G. Scambaronis

Members
G. Antonakopoulos
L. Vladimiro
A. Gregoriadou-Granitsa
A. Diamantopoulos
D. Karamberopoulos
N. Koutsianas
K. Kyriakopoulos
A. Mantis
C. B. Manolopoulou
S. Merkouris
D. Michaelidis
Ch. Papadopoulos
V. Penna
E. Poulakou-Rebelakou
G. Rigatos
K. Trompoukis
D. Christodoulou
E. Christopoulou-Aletra
A. Choremis

SCIENTIFIC COMMITTEE

G. Antonakopoulos
V. Vazeos
L. Velogianni
G. Grigoras
A. Gregoriadou-Granitsa
A. Diamantopoulos
A. Doulgeri-Intzesiloglou
P. Zirogiannis
N. Theocharakis
M. Intzesiloglou
M. Kairis
I. Kambanis
S. Karpathios
J. Kosmidis
N. Manousis
Ch. Moschos
A. Bartsokas
Ch. Bartsokas
M. Papadopoulos
M. Φ. Papakonstantinou
I. Polychronidis
G. Rigatos
N. Schizas
K. Trompoukis
S. Haviara-Karahaliou
E. Christopoulou-Aletra

ΚΩΔΙΚΗ ΟΡΓΑΝΩΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ

M. Κυπραίου-Νικητάρη
Γ. Κυρίτσος
Ι. Ιωαννίδης
Ε. Καβουκλής
Χ. Κιάρης
Κ. Κογιόπουλος
Μ. Παπαχρήστου
Γ. Τάλαρος
Μ. Τουλιαντά-Περασίδου
Β. Χατζηβασιλείου
Α. Χατζημιχαήλ
Μ. Φάκος

ΔΙΕΘΝΗΣ ΙΠΠΟΚΡΑΤΕΙΟ ΙΔΡΥΜΑ ΚΩ

Πρόεδρος
Σ. Γερούλιανος

Αντιπρόεδρος
Κ. Σεκερίης

Γραμματέας
Β. Ράπανος

Ταμίας
Μ. Φάκος

Μέλη
Χ. Μόσχος
Μ. Μαστρομινάς
Ι. Μπελένης

KOS ORGANISING COMMITTEE

M. Kypreou-Nikitara
G. Kyritsis
I. Ioannidis
E. Kavouklis
Ch. Kiaris
K. Kogiopoulos
M. Papachristou
G. Talaros
M. Toulanta-Perassidou
V. Hatzivassiliou
A. Hatzimichael
M. Fakos

INTERNATIONAL HIPPOCRATIC FOUNDATION OF KOS

President
S. Geroulanos

Vice-President
K. Sekeris

Secretary
V. Rapanos

Treasurer
M. Fakos

Members
Ch. Moschos
M. Mastrominas
I. Belenis

Σε συνεργασία με: / Jointly with the:

- Τμήματα Ιστορίας Ιατρικής, Ηθικής & Δεοντολογίας των Ελληνικών Πανεπιστημίων
Departments of History of Medicine & Ethics in Medicine of the Greek Universities
- Εταιρεία Στρατιωτικής Ιατρικής
Society of Military Medicine
- Πανελλήνια Εταιρεία Ιστορίας Ιατρικής
Panhellenic Society for the History of Medicine
- Σύλλογο Φίλων Μουσείου Ελληνικής Ιατρικής
Society of Friends of the Hellenic Museum of Medicine
- Διεθνή Εταιρεία Ιστορίας Ιατρικής
International Society of History of Medicine
- Ελληνική Εταιρεία Ιστορίας της Παιδιατρικής
Hellenic Society on the History of Paediatrics
- Όμιλο Φίλων Ιπποκράτειου Όρκου
Society of Hippocratic Oath Friends
- Εταιρεία Διάδοσης Ιπποκράτειου Πνεύματος
Society for the Propagation of the Hippocratic Spirit
- Εταιρεία Ιστορίας & Αρχαιολογίας Ιατρικής
Hellenic Society for History and Archaeology of Medicine
- Όμιλο Φίλων του Ιπποκράτη
Hippocrates Friends Society
- Παίφων Μερώνων Κώως Ιπποκράτης
Hippocrates of the Raian, Meropian Koans
- Μορφωτικό Σύλλογο Επιστημών Υγείας, Πανεπιστημίου Κρήτης
Cultural Association of Medical Sciences, University of Crete

4

Επιστημονικό Πρόγραμμα • Scientific Programme**Πέμπτη, 30 Απριλίου 2009 • Thursday, 30 April 2009**16.00 **Εγγραφές - Registration**17.00-18.30 **Ελεύθερες Ανακοινώσεις - Oral Presentations**
Προεδρείο: Β. Χατζηβασιλείου - Κ. Παπαδόπουλος**ΕΑ 01****Νευροχειρουργική Κλινική Ασκληπείου Βούλας: Η 5^η Αρχαιότερη****Νευροχειρουργική Κλινική της Ελλάδος**
Γ. Δημόγεροντας, Ι. Σπανός, Ε. Ρόκας, Ν. Παιδακάκος, Σ. Θεοδωρόπουλος,
Μ. Παπαδόπουλος, Γ. Μακρυγιαννάκης, Α. Ραββίσις, Ε. Κωνσταντινίδης**Νευροχειρουργική Κλινική, Γ. Ν. «Ασκληπεία» Βούλας, Αθήνα****ΕΑ 02****Ιπποκρατική και Σύγχρονη Ιατρική Ηθική και Δεοντολογία****Δ. Θεοδώρου¹, Δ. Κωνσταντινοπούλου², Ε. Κωνσταντινίδης³**¹ Υποψήφια διδάκτορας Ιατρικής Σχολής Πανεπιστημίου Αθηνών, Πάτρα
² Φοιτήτρια Πανεπιστημίου Πάτρας, ³ Ιατρός, Καρδιοχειρουργός**ΕΑ 03****Από τα Αρχαία στα Σύγχρονα Ασκληπεία****Ι. Καρυδάς¹, Ε. Καρυδάς², Ι. Αποστολάκης³**¹ Δρ. Κοινωνικής Ψυχολογίας Πάντειο Πανεπιστήμιο, Αθήνα² Ειδικός Παθολόγος, Νασσοκομείο Αγρινίου, Αγρίνιο³ Δρ. Πληροφοριακών Συστημάτων, Εθνική Σχολή Δημόσιας Υγείας, Αθήν**ΕΑ 04****Ασκληπιός ο Πάτριος Θεός του Γαληνού****Δ. Κουτρούμπας¹, Γ. Παπαδόπουλος²**¹ Υπ. Διδάκτορας Ιατρικής Σχολής Πανεπιστημίου Αθηνών² Αναπλητ. Καθηγητής Φαρμακολογίας Ιατρικής Σχολής Πανεπιστημίου

Αθηνών

Εργαστήριο Φαρμακολογίας, Ιατρική Σχολή Πανεπιστημίου Αθηνών

ΕΑ 05**Φυτά... για τα μάτια του κόσμου!****Μ. Μυρωγίδου-Τζουβελέκη, Σ. Τσαρτσάλης, Κ. Καλούσης**

Α' Εργαστήριο Φαρμακολογίας, Ιατρική Σχολή, Αριστοτέλεια

Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης

ΕΑ 06**Η Ιατρική του Ασκληπείου στην Εύβοια****Θ. Ι. Δριζής**

Καθαμάτα

18.30-19.00 **Διάλειμμα**

19.00-19.30

Τελετή Έναρξης - Opening Ceremony
Προεδρείο: Σ. Γερουλάνος - Α. Χατζηκαλή

Χαιρετισμοί - Addresses

Πρόεδρος Δ.Ι.Κ.Ω. Σ. Γερουλάνος
Πρόεδρος Ιατρικού Συλλόγου Κω, Γ. Τάλαρος
Δήμαρχος Κω, Γ. Κυρίτσος
Δήμαρχος Δικαίου, Μ. Χατζηκαλήμνιος
Δήμαρχος Ηρακλειδών, Σ. Μπιήλης
Επαρχος Κω, Μ. Κυπραίου-Νικηταρά
Νομάρχης Δωδεκανήσου, Ι. Μαχαίριδης
Βουλευτής Δωδεκανήσου, Α. Παυλίδης

Κήρυξη εργασιών συνεδρίου από τον Υπουργό Υγείας και Κοινωνικής
Αλληλεγγύης κ. Δ. Αβραμόπουλο

19.30-20.30

Εναρκτήρια Ομιλία - Opening Lecture
Προεδρείο: Χ. Μάσχος - Σ. Γερουλάνος
Πήγε να βρει την γιατρεία του σε ένα ιερό του Ασκληπείου
Δ. Λυπουρήης

Ακολουθεί Δεξίωση Υποδοχής - Welcome Reception follows

Παρασκευή, 1 Μαΐου 2009 • Friday, 1 May 2009

09.00-10.00

Διαλέξεις με θέματα από την Αρχαιότητα
Προεδρείο: Κ. Τρομπούκης - Ν. Θεοχαράκης

Βιολογικές προσεγγίσεις στο corpus hippocraticum: *περί γονής, περί φύσιος παιδιού και περί οκταμήνου*
Μ.Α. Ιελο

Ο Αίλιος Αριστέιδης και το Ασκληπείο της Περγάμου κατά το 2ο μ.Χ. αιώνα
Δ. Κουτρούμπας

Τα φαρμακευτικά φυτά του Ιπποκράτη και η σημασία τους
στη σημερινή Φαρμακευτική
Κ. Σταθόπουλος

10.00-10.20

Προβολή ταινίας:
«Ο κήπος του Ιπποκράτη»
Προεδρείο: Ν. Κουτσιανός - Κ. Μανωλοπούλου

10.20-11.00

Διάλειμμα καφέ - Coffee break
Επίσκεψη Ιπποκρατικού Κήπου - Visit of the Garden of Hippocrates

11.00-12.40

Ασκληπεία I
Προεδρείο: Β. Πέννα - Μ. Φ. Παπακωνσταντίνου

Ασκληπεία και Ιατρική στην Άνω Μακεδονία
Γ. Καραμήτρου-Μεντεσιόη, Κ. Μασάκης

Το Ασκληπείο της αρχαίας πόλης του Κιερίου στη Δυτική Θεσσαλία
Μ. Ιντζεσίλογλου

Το ιερό Θεραπευτήριο του Ασκληπείου στην Επίδαυρο και οι επιρροές του
στα άλλα Ασκληπεία της Πελοποννήσου
Ε. Σπαθάρη

Το Ασκληπείο της αρχαίας Πεπαρήθου στη νήσο Σκόπελο
Α. Δουλιγέρη-Ιντζεσίλογλου

Το Ασκληπείο της Πάρου
Θ. Δριζής

12.40-13.15

Αποκαλυπτήρια & Περιγραφή
Προεδρείο: Μ. Ιντζεσίλογλου - Χ. Κιάρης

Το αμφίγλυφο του Τηλεμάχου
Α. Μάντης

13.15-14.30

Ασκληπεία II
Προεδρείο: Σ. Χαβιάρα-Καραχάλιου - Α. Δουλιγέρη-Ιντζεσίλογλου

Η Συμβολή του Ζαρράφτη στην Ανακάλυψη του Ασκληπείου της Κω
Α. Σ. Χατζηνικοδήου

- Η παρουσία του Ιπποκράτη και του Ασκληπείου της Κω στην ελληνική και ευρωπαϊκή λογοτεχνία
Μ. Χατζηγιακουμή-Νούτσου
- Οι θεσμοί της ασυλίας & της εκκευρίας στο Ασκληπείο της Κω
Β. Χατζηβρασιλείου
- 14.30-15.30 Ελαφρύ γεύμα - Light lunch
Επίσκεψη Αναρτημένων Ανακοινώσεων - Visit of posters
- 15.30-17.10 Αναθήματα-Επιγραφές-Λογοτεχνία
Προεδρείο: Σ. Καρπάθιος - Π. Νούτσος
- Ο Θεσσαλός Ασκληπιός μέσα από τα επιγραφικά δεδομένα
Α. Α. Αβαγιανού
- Η «ανακάλυψη» του τάφου του Ιπποκράτη
Γ. Αντωνιάκου
- Ιατρικές διαγνώσεις από αναθήματα και αγγεία
Σ. Γερουλιάνος
- Η αποτύπωση των Ασκληπιείων στην Κλασική και στην Ελληνιστική Κωμωδία
Ε. Πουλάκου-Ρεμπελάκου, Κ. Τσιάμης, Γ. Παντελεάκος
- Ιατρικές αναφορές στον Πλάτωνικό Διάλογο «Τίμαιος» ή *Περὶ Φύσεως*
Κ. Παπαδόπουλος, Α. Τασούλη, Σ. Γερουλιάνος
- 17.10-17.30 Διάλειμμα καφέ - Coffee break
- 17.30-19.15 Στρογγυλό Τραπέζι Συλλόγου Φίλων Μουσείου Ελληνικής Ιατρικής στη μνήμη του Μανώλη Δετοράκη
Προεδρείο: Ν. Σιζίγας - Ι. Πολυχρονίδης
- Η δημόσια υγεία στην κρητική πολιτεία (1898-1913)
Ι. Πολυχρονίδης
- Η επιδημία πανώλους του 1837 στον Πόρο και ο ρόλος του Πέτρου Ηπίτη στην αντιμετώπισή της
Κ. Κυριακόπουλος, Γ. Ι. Σκαμπαρδώνης
- Η ιατρική περίθαλψη κατά τον μακεδονικό αγώνα
Π. Νταφούλης
- Ασκληπείο των Αρχαίων Κεγχρών
Σ. Χαβιάρα-Καραχάλιου
- Όψεις του τοκετού στην Αρχαία Ελλάδα
Α. Καραθάνος

Σάββατο, 2 Μαΐου 2009 • Saturday, 2 May 2009

- 09.00-09.30 Διάλεξη Σκεύου Ζερβού
Προεδρείο: Γ. Τάλαρος - Ν. Μανουσής
- Από τον Ιπποκράτη στη σημερινή «βιοηθική»
Π. Νούτσος
- 09.30-11.00 Ιπποκρατική Ιατρική - Hippocratic Medicine
Προεδρείο: Α. Franceschetti - Γ. Αντωνιάκου
Chairpersons: Α. Franceschetti - Γ. Αντωνιάκου
- Τριάντα έξη Αφορισμοί του Ιπποκράτους με Νεφρολογικό Ενδιαφέρον
Α. Διαμαντόπουλος
- Η Μαιευτική & Γυναικολογία στην Ιπποκρατική Συλλογή
Σ. Ε. Καρπάθιος
- Legacy of Hippocratic Medicine in India
S. Z. Rahman
- Printing Hippocratic treatises in the Renaissance
Α. Τουβαίδη
- 11.00-11.15 Διάλειμμα καφέ - Coffee break
- 11.15-12.30 Νομίσματα - Coins
Προεδρείο: Μ. Τουλιαντά-Περασίδου - Ε. Πουλάκου-Ρεμπελάκου
Chairpersons: Μ. Τουλιαντά-Περασίδου - Ε. Πουλάκου-Ρεμπελάκου
- Απεικονίσεις Ασκληπιού: η μαρτυρία των αρχαίων ελληνικών νομισμάτων
Β. Πέννα
- Εικονογραφία Ασκληπιού & Ιπποκράτη στα Αρχαία Κωσικά Νομίσματα
Μ. Τουλιαντά-Περασίδου
- Η ιατρική θεματολογία των νομισμάτων του Μουσείου της Ιστορίας της Ιατρικής του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων
Μ. Παπαδοπούλου
- Asclepius and Ophiuchus: *Katasterismoi*, Constellations, Transformations and Heresies
Α.-Α. Maravelia
- 12.30-13.00 Lecture Α. Kouzes
Chairpersons: Σ. Γερουλιάνος - Α. Τουβαίδη
- Competing Healers: Asclepius, Glycon, Galen and Lucian
V. Nutton
- 13.00-15.00 Ελαφρύ γεύμα - Light lunch
Επίσκεψη Ιπποκρατικής Άλτεις - Visit of the Hippocratic Altis

15.00-16.00

Ασκληπιεία III

Chairpersons: T. Rutten – G. Rigatos

Wounds and battle casualties in the Iliad
C. Edwards

Narratives of Conception at Asklepieia
B.L. Wickkiser

Using Hippocratic Medicine to teach a New York City University –
Level History course on women's health issues and HIV/AIDS
H. R. Lemay

16.00-17.15

Ελεύθερες Ανακοινώσεις - Oral Presentations

Προεδρείο: Μ. Φάκος – Π. Νταφούλης
Chairpersons: M. Fakos – P. Ntafoulis

EA 07

Influences of the Hippocratic art upon the Medico philosopher
Demetrius Perapomenus (AD 13th Century)
K.C. Gritzalis
H.C.M.R., Athens-Sounion, Attica

EA 08

Η άσκηση της Ιατρικής στη Βυζαντινή Αυτοκρατορία
Μ. Μάνδουλα, Α. Κουσουνης, Σ. Κουσουνης
Ελληνική Εταιρεία Ιστορίας της Παιδιατρικής, Κέρκυρα

EA 09

Ασθένειες όπως περιγράφονται σε βίους ισματικών Αγίων και τρόποι
θεραπείας αυτών
Δ. Παπαϊωάννου
Αρχαιολόγος 8^η Εφορεία Βυζαντινών Αρχαιοτήτων Ιωαννίνων

EA 10

Απεικονίσεις Ισματικών Αγίων και Ιατρικών εργαλείων στην εικονογραφία
του Κρητικού ύστερου Μεσαίωνα. Παρουσίαση και αξιολόγηση του έργου
των αδελφών Φωκά (μέσα 15^{ου} αιώνα)
Ε. Χαριτόπουλος¹, Μ. Παπαδόκης², Κ. Τρομπούκης²
¹ Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας, Πανεπιστήμιο Κρήτης, Ρέθυμνο, Ελλάδα
² Ιατρική Σχολή, Πανεπιστήμιο Κρήτης, Ηράκλειο, Ελλάδα

EA 11

Η διαχρονικότητα του Ιπποκράτους
Ν. Θ. Διακογιάννης
Κως

17.15-18.55

Ασκληπιεία - Διάφορα

Προεδρείο: Σ. Καρνάθιος - Θ. Μουντακαλάκης

Το Ασκληπιείο του Δαφνούτος στον Αγ. Κωνσταντίνο Φθιώτιδας
Μ. Φ. Παπακωνσταντίνου

Μελέτη αποκατάστασης και ανάδειξης του Ασκληπιείου του Δαφνούτος
Μ. Φ. Παπακωνσταντίνου, Γ. Μιχαήλ

Τα "Ασκληπιεία" στην Ελληνική Βιβλιογραφία Ιστορίας της Ιατρικής,
(1745-2000)
Δ. Καραμπερόπουλος

Ψυχαναλυτική Ερμηνεία των Θεραπειών στα Ασκληπιεία και στους
Αγ. Αναργύρους
Ν. Θεοχαράκης, Σ. Στυλιανίδης, Σ. Γερούλιανος

Οι Καθίσ του Πακιστάν δεν είναι απόγονοι των Αρχαίων Ελλήνων
Α. Μπαρτσιώκας

20.30-21.45

Μουσική Εκδήλωση στο Ρωμαϊκό Ωδείο Κω
Musical Event at the Roman Odeion of Kos

Κυριακή, 3 Μαΐου 2009 • Sunday, 3 May 2009

- 09.30-10.30 Στρογγυλό Τραπέζι της Εταιρείας Διαδόσεως Ιπποκρατείου Πνεύματος
 Ταξιδεύοντας με τον Ιπποκράτη. "Ανάλυση του πολιτικού και πολιτισμικού γίνεσθαι της εποχής του"
 Προεδρεία: Α. Διαμαντόπουλος - Δ. Λυπουρήλης
 Τα ταξίδια του Ιπποκράτη σε:
 Ελλάδα
 Δ. Λυπουρήλης
 Σκυθία (Ουκρανία, Ν. Ρωσία)
 Α. Διαμαντόπουλος
 Αίγυπτο
 Π.Ν. Ζηρογιάννης
 Περσία, Μικρά Ασία
 Θ. Μουντοκαλάκης
- 10.30-11.00 Lecture
 Chairpersons: N. Maguina - M.A. Ielo
 The first female medical students in Europe. A Swiss story
 A. Franceschetti
- 11.00-11.30 Διάλειμμα καφέ - Coffee break
- 11.30-13.00 Ηθική και Δεοντολογία - Ethics and Deontology
 Προεδρεία: Ι. Κοσμίδης - Π. Ζηρογιάννης
 Chairpersons: I. Kosmidis - P. Zirogiannis
 Οι αρχές της βιοηθικής και η ιπποκρατική παράδοση
 Μ. Δραγώνα-Μοναχου
 Ιπποκράτης: Ιατρική-Ηθική και Δεοντολογία
 Μ. Σ. Παπακρήστου
 Επαγγελματικός Καρκίνος. Ιστορική και Δεοντολογική Προσέγγιση
 Γ. Α. Ρηγιάτος
 Αξιοπρεπής κατάληξη: Η έochατη προσφορά της Μονάδας Εντατικής Θεραπείας
 Ν. Μαγκίνα
 Is Medicine Without Ethics Possible?
 T. Ketenci, K. Gödelek
- 13.30-14.00 Closing Lecture
 Chairpersons: S. Geroulanos - M. Papachristou
 The Hippocratic Oath. A trademark of texts and paratexts
 T. Rutten

ΑΝΑΡΤΗΜΕΝΕΣ ΑΝΑΚΟΙΝΩΣΕΙΣ • POSTERS

- P01
 ΜΙΑ ΦΟΡΑ ΚΑΙ ΕΝΑΝ ΚΑΙΡΟ ΗΤΑΝ.... Ο ΑΣΚΛΗΠΙΟΣ
 Κουτρούμπας Δ.¹, Πετροπούλου Τ.², Παπαδόπουλος Γ.³
 1. Υπ. Διδάκτορας Ιατρικής Σχολής Πανεπιστημίου Αθηνών
 2. Νηπιαγωγός - Μουσικοπαιδαγωγός, Εκπαιδευτήρια Νέα Γενιά - Ζηρίδη
 3. Αναπλ/της Καθηγήτριας Φαρμακολογίας Ιατρικής Σχολής Πανεπιστημίου Αθηνών
- P02
 Ο ΦΑΡΜΑΚΟΠΟΙΟΣ ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΓΑΒΡΙΗΛ ΠΕΝΤΖΙΚΗΣ
 «Ο Πεντζίκης του επέκεινα και του ενθάδε.»
 Καραμαλιούδη Φ.
 Καθηγήτρια Μέσης εκπαίδευσης
- P03
 Ο ΦΑΡΜΑΚΟΠΟΙΟΣ ΚΑΙ Η ΘΕΡΑΠΕΙΑ ΣΤΟ ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΘΕΑΤΡΟ
 Καραμαλιούδη Φ.
 Καθηγήτρια Μέσης εκπαίδευσης
- P04
 ΟΙ ΦΑΡΜΑΚΕΥΤΙΚΕΣ ΣΠΟΥΔΕΣ ΤΗΣ ΙΟΝΙΟΥ ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ
 Καραμαλιούδη Φ.
 Καθηγήτρια Μέσης εκπαίδευσης
- P05
 Γ.ΜΩΡΑΙΤΗΣ:ΑΠΟ ΤΙΣ ΦΩΤΙΕΣ ΤΗΣ ΣΜΥΡΝΗΣ ΣΤΗΝ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑ
 Καραμαλιούδη Φ.
 Καθηγήτρια Μέσης εκπαίδευσης
- P06
 ΔΥΟ ΝΟΣΗΛΕΥΤΡΙΕΣ ΣΤΟ ΜΕΤΩΠΟ
 Λάζαρη - Φωτιά Ειρ.¹, Φωτιά Μ.²
 1. Προισταμένη Εξωτερικών Ιατρείων Ωνασείου Καρδιοχειρουργικού Κέντρου
 2. Αρχαιολόγος
- P07
 Ο ΞΕΝΩΝ ΤΟΥ ΠΑΝΤΟΚΡΑΤΩΡΟΣ ΣΤΗΝ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΗ
 Λάζαρη - Φωτιά Ειρ.¹, Φωτιά Μ.²
 1. Προισταμένη Εξωτερικών Ιατρείων Ωνασείου Καρδιοχειρουργικού Κέντρου
 2. Αρχαιολόγος
- P08
 "THE NATURAL WAY IS THE ONLY WAY"
 (HIPPOCRATES)
 Matei Daniela
 University of Medicine and Pharmacy "Gr.T.Popa" Iasi, Romania
 Faculty of Biomedical Engineering, Department of Biomedical Sciences Iasi
- P09
 THE HIPPOCRATIC TRADITION OF HOMEOPATHY
 Matei Daniela
 University of Medicine and Pharmacy "Gr.T.Popa" Iasi, Romania
 Faculty of Biomedical Engineering, Department of Biomedical Sciences, Iasi 700454

P10

ΑΡΩΜΑΤΑ ΚΑΙ ΑΙΘΕΡΙΑ ΕΛΑΙΑ ΣΤΟΝ ΑΡΧΑΙΟΕΛΛΗΝΙΚΟ ΚΟΣΜΟ

Μυρωνίδου-Τζουβελέκη Μ., Ανδρόνογλου Μ., Κωνσταντίνος Καλούσης Κ.
Α' Εργαστήριο Φαρμακολογίας, Ιατρική Σχολή, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Ελλάδα

P11

ΕΝΗΜΕΡΩΣΗ ΚΑΙ ΣΥΝΑΙΝΕΣΗ ΤΟΥ ΑΣΘΕΝΟΥΣ ΣΤΑ ΙΠΠΟΚΡΑΤΙΚΑ ΚΕΙΜΕΝΑ ΚΑΙ ΣΗΜΕΡΑ

Κουτούση Χ., Μυρωνίδου-Τζουβελέκη Μ.
Α' Εργαστήριο Φαρμακολογίας, Ιατρική Σχολή, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Ελλάδα

P12

HIPPOCRATIC VIEWS ON THE RELATION BETWEEN AND CONSEQUENCES OF HUMAN HEALTH AND NATURAL ENVIRONMENT.

Gritzalis C. K.
H.C.M.R., Athens-Sounion Ave., Attica, Greece

P13

Η ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΙΑΤΡΙΚΗ ΣΤΗΝ ΑΘΗΝΑΙΚΗ ΟΔΩΝΥΜΙΑ

Κωνσταντοπούλου Π.^{1,2}, Κωνσταντοπούλου Ν.¹, Κολλόμβος Ν., Χατζηγεωργίου Α.¹, Κοτσιομήτης Ε.³

1. Ιατρική Σχολή Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών
2. Τμήμα Μεθοδολογίας, Ιστορίας και Θεωρίας της Επιστήμης
3. Αν. Καθηγήτριας Ιατρικής Σχολής Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών

P14

Η ΥΓΕΙΑ ΣΤΗΝ ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΛΑΤΡΕΙΑ

Κωνσταντοπούλου Ν.¹, Κωνσταντοπούλου Π.^{2,3}, Κολλόμβος Ν.², Χατζηγεωργίου Α.¹, Οικονόμου Μ.¹, Τεντολούρης Ν.⁴, Κοτσιομήτης Ε.⁵

1. Φαρμακευτική Σχολή Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών
2. Ιατρική Σχολή Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών
3. Τμήμα Μεθοδολογίας, Ιστορίας και Θεωρίας της Επιστήμης
4. Επ. Καθηγήτριας Ιατρικής Σχολής Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών, Α' Προπαιδευτική Παθολογική Κλινική Πανεπιστημίου Αθηνών, Γ.Ν.Α. «Λαϊκό»
5. Αν. Καθηγήτριας Ιατρικής Σχολής Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών

P15

Η ΔΙΑΧΡΟΝΙΚΗ ΧΡΗΣΗ ΤΟΥ ΚΡΟΚΟΥ ΣΤΗ ΘΕΡΑΠΕΥΤΙΚΗ

Κωνσταντοπούλου Ν.¹, Κωνσταντοπούλου Π.^{2,3}, Κολλόμβος Ν.², Χατζηγεωργίου Α.², Οικονόμου Μ.¹, Τεντολούρης Ν.⁴, Κοτσιομήτης Ε.⁵

1. Φαρμακευτική Σχολή Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών
2. Ιατρική Σχολή Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών
3. Τμήμα Μεθοδολογίας, Ιστορίας και Θεωρίας της Επιστήμης
4. Επ. Καθηγήτριας Ιατρικής Σχολής Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών, Α' Προπαιδευτική Παθολογική Κλινική Πανεπιστημίου Αθηνών, Γ.Ν.Α. «Λαϊκό»
5. Αν. Καθηγήτριας Ιατρικής Σχολής Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών

P16

ΤΑ ΣΥΜΒΟΛΑ ΤΟΥ ΑΣΚΛΗΠΙΟΥ ΚΑΙ Η ΕΡΜΗΝΕΙΑ ΤΟΥΣ

Κωνσταντοπούλου Π.^{1,2}, Κωνσταντοπούλου Ν.¹, Κολλόμβος Ν.¹, Χατζηγεωργίου Α.¹, Κοτσιομήτης Ε.³

1. Ιατρική Σχολή Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών
2. Τμήμα Μεθοδολογίας, Ιστορίας και Θεωρίας της Επιστήμης
3. Αν. Καθηγήτριας Ιατρικής Σχολής Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών

P17

Η ΧΡΗΣΗ ΤΩΝ ΙΑΤΡΙΚΩΝ ΕΡΓΑΛΕΙΩΝ ΣΤΗΝ ΟΡΘΟΠΑΙΔΙΚΗ ΚΑΤΑ ΤΟΥΣ ΒΥΖΑΝΤΙΝΟΥΣ ΧΡΟΝΟΥΣ

Κοσμίδης Η.¹, Παπαδάκης Μ.², Τρομπούκης Κ.³

1. Ειδικευόμενος ιατρός της Ορθοπαιδικής Κλινικής του Γενικού Νοσοκομείου Παιδών Πεντέλης
2. Ιατρός της Χειρουργικής Κλινικής του ΠΕ.Π.Α.Γ.Ν.Η.
3. Επίκουρος Καθηγητής Ιστορίας της Ιατρικής και Ιατρικής δεοντολογίας Ιατρικής Σχολής Πανεπιστημίου Κρήτης

P18

ΕΡΓΑΛΕΙΑ ΠΛΑΣΤΙΚΗΣ ΧΕΙΡΟΥΡΓΙΚΗΣ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΑ ΚΑΙ ΤΟ ΒΥΖΑΝΤΙΟ

Παπαδάκης Μ., Τρομπούκης Κ., Χαριτόπουλος Ε., Κοσμίδης Η., Μανιός Α.
Εργαστήριο Ιστορίας της Ιατρικής και Ιατρικής Δεοντολογίας, Τμήμα Ιατρικής, Πανεπιστήμιο Κρήτης, Ελλάδα

P19

THE CONTRADICTIVE TENDENCIES IN MEDICAL TREATMENT OF THE HELLENISTIC AGE - DIVERSITY VERSUS SIMPLIFICATION . CHRONIC EXTENSION (PHYSICAL THERAPY) VERSUS RAPIDITY . HUMANE MEDICINE VERSUS WORLDLY SUCCESS -

Jayoung Che
Research Prof. Pusan University of Foreign Studies, Korea

P20

ΞΕΝΟΦΩΝ ΚΟΝΤΑΔΗΣ: ΕΝΑΣ ΧΕΙΡΟΥΡΓΟΣ - ΗΡΩΔΑΣ

Τασούλη Α., Παπαδόπουλος Κ., Γερούλιανος Σ.
ΜΕΘ, Γνώσηο Καρδιοχειρουργικό Κέντρο

P21

COMPARING THE REALISTIC APPROACH OF MEDICAL BIOGRAPHY WITH THE HAGIOGRAPHICAL APPROACH

Frangos C. C.
Medical School, National & Kapodistrian University of Athens, Athens, Greece

ΓΕΝΙΚΕΣ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΕΣ • GENERAL INFORMATION**ΤΟΠΟΣ ΔΙΕΞΑΓΩΓΗΣ ΣΥΝΕΔΡΙΟΥ - CONGRESS VENUE**

Διεθνές Ιπποκράτειο Ίδρυμα Κω - International Hippocratic Foundation of Kos
 Πλάτανη, Κω - Platani, Kos, Τηλ./tel.: ++30 22420 22131
 Φαξ/fax: ++30 22420 22131, E-mail: info@ihfk.gr

ΓΛΩΣΣΑ ΣΥΝΕΔΡΙΟΥ - LANGUAGE OF THE CONGRESS

Οι γλώσσες του Συνεδρίου θα είναι Ελληνικά και Αγγλικά, ανάλογα με τον Ομιλητή
 The languages of the Congress will be Greek and English, depending on the Speaker.

ΚΟΣΤΗ ΣΥΜΜΕΤΟΧΗΣ - REGISTRATION FEES

Ειδικευμένοι - Φαρμακοποιοί Physicians - Pharmacists	120 €	Ειδικευόμενοι - Residents	60 €
Αρχαιολόγοι - Λοιποί επαγγελματίες Archaeologists - Other participants	75 €	Φοιτητές - Students	25 €

- Το κόστος συμμετοχής περιλαμβάνει: συμμετοχή στο συνέδριο, συνεδριακό υλικό και συμμετοχή στις κοινωνικές εκδηλώσεις του Συνεδρίου.
- Registration fees include: congress participation, congress material and participation to the Social Events of the congress.

ΙΣΤΟΣΕΛΙΔΑ - WEBSITE

www.amphictyony2009.gr

ΚΟΙΝΩΝΙΚΕΣ ΕΚΔΗΛΩΣΕΙΣ - SOCIAL EVENTS

- Η Δεξίωση Υποδοχής θα πραγματοποιηθεί στις 30 Απριλίου 2009 στο Δ.Ι.Ι. Κω αμέσως μετά την Τελετή Έναρξης.
The Welcome Reception will be held on 30 April 2009 after the Opening Ceremony at the I.H.F. Kos.
- Μουσική Εκδήλωση στο Ρωμαϊκό Ωδείο Κω στις 20.30.
Musical Event at the Roman Odeion of Kos at 20h30.

ΩΡΕΣ ΓΡΑΜΜΑΤΕΙΑΣ**OPENING HOURS OF THE CONGRESS SECRETARIAT**

Πέμπτη 30 Απριλίου 2009 Thursday 30 April 2009	16h00-20h30
Παρασκευή 1 Μαΐου 2009 Friday 1 May 2009	08h30-19h15
Σάββατο 2 Μαΐου 2009 Saturday 2 May 2009	08h30-18h55
Κυριακή 3 Μαΐου 2009 Sunday 3 May 2009	09h00-14h00

CONGRESS SECRETARIAT - ΓΡΑΜΜΑΤΕΙΑ ΣΥΝΕΔΡΙΟΥ

TRIAENA TOURS & CONGRESS S.A.
 206, Syngrou Ave., 176 72 Athens
 Τηλ./tel.: +30 210 7499300, Φαξ/fax: +30 210 7705752
 E-mail: congress@traienatours.gr, http://www.traienatours.gr

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ • ACKNOWLEDGEMENTS

Το Κοινωνοφελές Διεθνές Ιπποκράτειο Ίδρυμα Κω, ευχαριστεί τους παρακάτω χορηγούς:

ALAPIS

APIVITA

CAVA

NOVARTIS HELLAS

PFIZER

SCHERING PLOUGH

ΝΟΜΑΡΧΙΑ ΔΩΔΕΚΑΝΗΣΟΥ

ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ ΚΩ

ΦΑΡΜΑΣΕΡΒ-ΛΙΛΛΥ ΑΕΒΕ

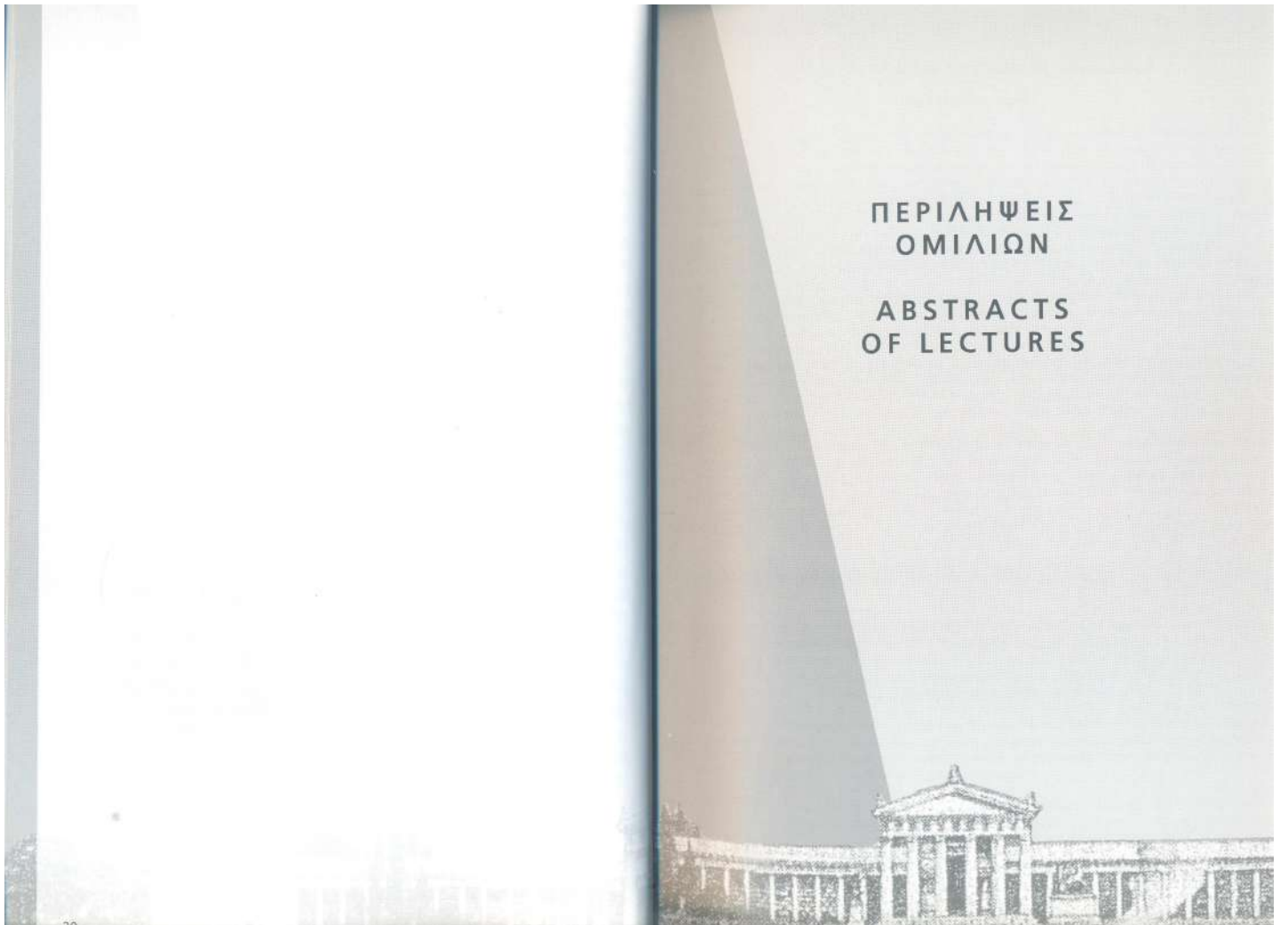
ΕΥΡΕΤΗΡΙΟ ΠΡΟΕΔΡΩΝ-ΟΜΙΛΗΤΩΝ
INDEX OF CHAIRPERSONS-SPEAKERS

C.	Edwards	10,42
A.	Franceschetti	9,12,50
S.	Geroulanos	9,12,32
K.	Gödelek	12,54
M.A.	Ielo	7,12,23
T.	Ketenci	12,54
H.R.	Lemay	10,43
N.	Maguina	12
A.-A.	Maravelia	9,41
V.	Nutton	9,41
M.	Papachristou	12
S.Z.	Rahman	9,38
G.	Rigatos	10
T.	Rutten	10,12
A.	Touwaide	9,39
B.L.	Wickkiser	10,42
A.A.	Αβαγιανού	8,31
Γ.	Αντωνιάκου	8,9,31
Σ.	Γερούλης	6,8,11,33,45
A.	Διαμαντάπουλος	9,12,37,47
A.	Δουλιγέρη-Ιντζεσίλογλου	7,28
M.	Δραγώνα-Μονάκου	12,51,55
Θ.	Δριζής	7,28
Π.Ν.	Ζηρογιάννης	12,48
N.	Θεοχαράκης	7,11,45
M.	Ιντζεσίλογλου	7,27
A.	Καραθάνος	8,36
Γ.	Καραμήτρου-Μεντεσιδη	7,26
Δ.	Καραμπερόπουλος	11,45
Σ.	Καρνάθης	8,9,11,38
X.	Κιάρης	7
I.	Κοσμιδής	12
Δ.	Κουτρούμης	7,24
N.	Κουτσιανός	7
K.	Κυριακόπουλος	8,35
Δ.	Λυπουρήνης	6,12,23,46

N.	Μαγκίνα	12,53
N.	Μανούσης	9
A.	Μάντης	7
Κ.	Μαυλοπούλου	7
Γ.	Μιχαήλ	11,44
Κ.	Μοσχάκης	7,26
X.	Μόσχος	6
Θ.	Μουντοκαλάκης	11,12,49
A.	Μπαρτσιώκας	11,46
Π.	Νούτσος	8,9,36
Π.	Νταφούλης	8,1
Γ.	Παντελέακος	8,33
K.	Παπαδόπουλος	5,8,33
M.	Παπαδοπούλου	9,4
M.Φ.	Παπακωνσταντίνου	7,11,43,44
M.	Παπαχρήστου	12,52
B.	Πέννα	7,9,39
I.	Πολυχρονίδης	8,34
E.	Πουλάκου-Ρεμπελάκου	8,9,33
Γ.	Ρηγάτος	12,52
Γ.Ι.	Σκαμπαρδώνης	8,35
E.	Σποθάρη	7,27
K.	Σταθόπουλος	7,25
Σ.	Στυλιανίδης	11,45
N.	Σχιζάς	8
Γ.	Τάλαρος	9
A.	Τασούλη	8,33
M.	Τουλιαντά-Περασίδου	9
K.	Τραμπούκνης	7
K.	Τσιάμης	8,33
M.	Φάκος	10
Σ.	Χαβιάρα-Καρακόηλου	7,8,35
B.	Χατζηβασίλειου	5,8,30
M.	Χατζηγιακουμή-Νούτσου	8,30
A.	Χατζημιχαήλ	6
A.Σ.	Χατζηνικολάου	7,29

ΠΕΡΙΛΗΨΕΙΣ
ΟΜΙΛΙΩΝ

ABSTRACTS
OF LECTURES

ΕΝΑΡΚΤΗΡΙΑ ΟΜΙΛΙΑ

ΠΗΓΕ ΝΑ ΒΡΕΙ ΤΗ ΠΑΤΡΕΙΑ ΤΟΥ Σ' ΕΝΑ ΙΕΡΟ ΤΟΥ ΑΣΚΛΗΠΙΟΥ

Δημήτριος Λυπουρλής

Όταν τον 2^ο αι. μ.Χ. ο περιγητής Πausανίας επισκέφθηκε το ιερό του Ασκληπιοῦ στην Επίδαυρο, εἶδε ἐκεῖ ἐξί λίθινες πλάκες, πάνω στις οποίες ἦταν ἀναγραμμένα «ιστορικά» θαυματουργῶν θεραπευτικῶν ἐπεμβάσεων τοῦ θεοῦ (*ἱάματα*). Ἐγραψε λοιπὸν στο ἔργο του «*Ἑλλάδος περιήγησις*» (II 27, 3): «Στον περίβολο ὑπῆρχαν μερικές στήλες. Σε παλαιότερες ἐποχές αὐτές πρέπει να ἦταν πολλῆς, στις δικές μου ὁμως μέρες εἶχαν μὴ μείνει ἐξί μόνο ἀπὸ αὐτές. Πάνω τους ἦταν χαραγμένα τὰ ὀνόματα τῶν ἀντρῶν ἢ τῶν γυναικῶν που γιάτρευτηκαν ἀπὸ τὸν Ασκληπιό· ἦταν ἐπίσης ἀναγραμμένη και ἡ ἀρρώστια ἀπὸ τὴν ὁποία εἶχε ἀρρωστήσει ὁ καθένας τους, καθώς και ὁ τρόπος με τὸν ὁποῖο γιάτρευτηκε». Ὡς ἐμὰς ἔχουν σωθεῖ τέσσερις τέτοιες πλάκες, μόνο ὁμως δύο ἀπὸ αὐτές σε κατάσταση που να μποροῦν να μὸς προσφέρουν καθαρὸς πληροφορίες· οἱ ἄλλες ἔχουν ὑποστῆ σοβαρότατες φθορές. Στις δύο καλύτερα σωσμένες πλάκες διαβάζουμε 43 τέτοια «ιστορικά» (πρῶτη πλάκα: περιστατικὰ 1-20, δευτέρη πλάκα: περιστατικὰ 21-43). Τὰ «ιστορικά» αὐτὰ, και μαζί ἕνα πῆθος ἀπὸ γραμματικῆς και ἀρχαιολογικῆς μαρτυρίες, μὸς πρόσφεραν πολυτιμὸτατο υἱλικὸ γιὰ τὴ σύνθεση μίας πῆραστῆς «ιστορίας», στὴν ὁποία ὁ Κηφισόδωρος, ἕνας ἄνθρωπος που εἶδε ἑσφινικὰ μὴ μέρα να παραλύουν τὰ δάχτυλα και τῶν δύο χερῶν του, πείθεται, -ὄχι και τόσο εὐκόλο- να πᾶει να «εγκαιμηθεῖ» στο ἄβιατο τοῦ ἱεροῦ τοῦ Ασκληπιοῦ στὴν Επίδαυρο, με τὴν ἐλπίδα ὅτι ὁ θεὸς θα του ὑποδείξει στὸν ὕπνο του τὴν ἀπαραίτητη θεραπευτικὴ ἀγωγή γιὰ τὴν ἴαση τῆς ἀρρώστιας του.

Στὴν πῆρασή αὐτὴ «ιστορία» μὸς ἀνοδεικνύεται με ἐνῶργεια ὅλη ἡ ἀτμόσφαιρα που ἐπικρατοῦσε στα ἀρχαῖα Ἀσκληπιεῖα: ἡ πίστη ἢ ἡ ἀπιστία τῶν ἀσθενῶν στὴ δύναμη τοῦ θεοῦ, ἡ προσδοκία τους γιὰ τὴν ἐμφάνισή του στὸν ὕπνο τους, ἡ καθημερινότητα τῶν συνοδῶν τῶν ἀσθενῶν. Ἐνα ἀληθινὰ γοητευτικὸ κεφάλαιο ἀπὸ τὴς θεοκρατικῆς ἀντιλήψεις τῆς ἀρχαιότητας γιὰ τὴν υγεία, τὴ νόσο, τὴν ἴαση.

ΔΙΑΛΕΞΕΙΣ ΜΕ ΘΕΜΑΤΑ ΑΠΟ ΤΗΝ ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΑ

ΒΙΟΛΟΓΙΚΕΣ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΕΙΣ ΣΤΟ CORPUS HIPPOCRATICUM: ΠΕΡΙ ΓΟΝΗΣ, ΠΕΡΙ ΦΥΣΙΟΣ ΠΑΙΔΙΟΥ ΚΑΙ ΠΕΡΙ ΟΚΤΑΜΗΝΟΥ

Maria Angela Ielo

Εθνικὸ και Καποδιστριακὸ Πανεπιστήμιο Ἀθηνῶν

Ἡ βιολογία και κατὰ κύριο λόγο ἡ ἐμβρυολογία ἀσχολήσαν σημαντικὰ τους ἀρχαῖους μελετητές. Ἡ φιλοσοφικὸς στοχασμὸς που σχετίζεται με τὴν παρατήρηση φαινομένων ἀναφερόμενων στὴν ζωὴ και τὴν ἀρχὴ τῆς συνδέεται στενὰ με τὸν προβληματισμὸ γύρω ἀπὸ τὴν ἀναπαραγωγή και ὅλα τὰ σχετικὰ με αὐτὴν φαινόμενα.

Οἱ ἱπποκρατικὸς χαρακτῆρα πραγματεῖες, με τὴς ὁποῖες θα ἀσχοληθούμε ἐδῶ, δηλ. *Περὶ γόνης*, *Περὶ φύσιος παιδίου* και *Περὶ οκταμήνου*, ἀναφέρονται ὄχι μόνο στις καταβολῆς τῆς ζωῆς ἀλλὰ και στους ποικίλους προβληματισμοὺς που ἕνα τόσο σοβαρὸ ζήτημα προϋποθέτει. Ἡ ἀντιπαράθεση ὡς προς τὴν ἀρχὴ και τὴν λειτουργία τοῦ σπέρματος συνδέεται, στα πλαίσια τῆς σημασιολογικῆς ἀξίας που αὐτὸ εἶχε ἤδη προσλάβει στους προσωκρατικούς, με τὴν δυνατότητα ἀπόκτησης βαθύτερης γνώσης και κατὰ συνέπεια με τὴν δυνατότητα βελτίωσης τῆς υγείας. Ἄρρεν και θῆλυ σφείθουν τὴν βιολογικὴ διαφοροποίησή τους στὴν συμμετοχὴ τους στὴν ἀνα-

παραγωγή, αποκλειστικό όχημα για την επιβίωση του είδους. Πρέπει επομένως αυτοί να εκπληρώσουν τον σκοπό για τον οποίο δημιουργήθηκαν.

Με την έλευση της ιπποκρατικής ιατρικής γίνεται πραγματικότητα η απομάκρυνση της ιατρικής γνώσης από τον χώρο της μαγείας και της θρησκείας, που είχε εμποτίσει μέσα των φυσιολογικών θεωριών των προσωκρατικών όδων τον σχετικό με τα ζητήματα της υγείας στοχασμό. Καθιερώνεται έτσι η αυτονομία της επιστήμης του πάσχοντος σώματος και όδων των περί αυτού φυσικών φαινομένων. Η αναπαραγωγή και η λειτουργία του σπέρματος ξεπερνούν πλέον την σφαίρα του μεταφυσικού και εισέρχονται στον χώρο ανθρώπινης φυσιολογίας και της καλής λειτουργίας του σώματος. Η θεωρία των τεσσάρων χυμών εγγράφεται έτσι στα πλαίσια του προβληματισμού ως προς την αναπαραγωγή και την κατάσταση της υγείας των ανεισπεφονώντων σε αυτήν.

Η επιστημονική ενότητα που ανιχνεύεται στην πραγματεία *Περί Γυναικείων* θεωρούμενη σε σχέση με την *Περί Νούσων* Δ δεν είναι ως εκ τούτου τυχαία, αλλά καταδεικνύει, αντιθέτα, την αξία της παρατήρησης των θεραπευτικών μεθόδων ακόμη και σε ζητήματα που αφορούν την εμβρυολογία. Αυτή η τελευταία γίνεται αντικείμενο συστηματικής διερεύνησης μέσα στις ιπποκρατικές πραγματείες ξεκινώντας από τις προτεινόμενες θεραπείες για την γυναικεία στειρότητα μέχρι τις θεραπείες ενίσχυσης του ανδρικού σπέρματος, τις διαιτητικές αγωγές και τις γυμναστικές ασκήσεις που διευκολύνουν μια κατά το δυνατόν ομαλή σύλληψη καθώς και τις προσπάθειες παρατήρησης της πορείας ανάπτυξης του εμβρύου στην μήτρα και τις προσπάθειες συμβάλλουν σε αυτήν. Οι παράγοντες αυτοί δεν αποδίδονται απαραίτητα και στο σύνολό τους μόνο στην συμβολή των γονέων αλλά άπτονται ενός ευρύτερου γνωστικού πεδίου με εθνογραφικές, γεωγραφικές, κλιματολογικές και μετεωρολογικές προεκτάσεις.

Ο ΑΙΛΙΟΣ ΑΡΙΣΤΕΙΔΗΣ ΚΑΙ ΤΟ ΑΣΚΛΗΠΕΙΟ ΤΗΣ ΠΕΡΓΑΜΟΥ ΚΑΤΑ ΤΟ 2^ο Μ.Χ. ΑΙΩΝΑ

Δημήτριος Χρ. Κουτρούμπας
Ιστορικός των Επιστημών
Υπ. Διδάκτορας Ιστορίας της Ιατρικής,
Ιατρικής Σχολής Ε.Κ.Π.Α.

Το Ασκληπιείο της Περγάμου ιδρύθηκε περίπου τον 4^ο π.Χ. αιώνα και είχε άμεση σχέση με το αντίστοιχο της Επιδάουρου, καθώς σύμφωνα με την παράδοση, η οποία μας μεταφέρειτα μέσω του Πλουταρχίου ιδρύθηκε από τον γιο του Αρισταίχμονος, Αρχία κατόπιν υποδείξεως του θεού της Επιδάουρου στον ύπνο του.

Η φήμη και το κύρος του Ασκληπιείου της Περγάμου, κορυφώθηκαν το 2^ο αιώνα μ.Χ. όταν το ιερό κάρπυ σε μια εκτεταμένη ανασυγκρότηση και επέκταση κατά τη διάρκεια της βασιλείας του αυτοκράτορα Αδριανού απέκτησε μια ιδιαίτερα μνημειακή μορφή, φθάνοντας στο μέγιστο της ακμής του και αποτελώντας τον κορυφαίο τόπο λατρείας και προσκυνήματος σε ολόκληρο τον μέχρι τότε γνωστό κόσμο. Σε όλη τη διάρκεια του 2^{ου} αιώνα μ.Χ. το Ασκληπιείο αποτελεί πόλος έλξης σημαντικών προσωπικοτήτων του Ρωμαϊκού Κόσμου όπως προεξάρχοντες Ρωμαίοι αξιωματούχοι, μέλη της αυτοκρατορικής οικογένειας αλλά και άνθρωποι της διάνοησης όπως ο σοφιστής Αίλιος Αριστείδης.

Ο Παύλιος Αίλιος Αριστείδης (Publius Aelius Aristides) ήταν Έλληνας, γόνος ευκατάστατης οικογένειας της Μυσίας, σοφιστής και ρήτορας του 2^{ου} μ.Χ., αιώνα. Υπήρξε μια από τις σημαντικότερες λογοτεχνικές μορφές της εποχής του και ένας από τους κυριότερους εκπροσώπους της επονομαζόμενης από τον Φιλίστρατο «Δεύτερη Σοφιστική».

Ο Αριστείδης βρέθηκε περίπου το 145μ.Χ. στο Ασκληπιείο της Περγάμου ως ικέτης κατόπιν προτροπής του Ασκληπιού μέσω ονειρίου. Ενώ, ως πραγματική αιτία της μετάβασης του, θα πρέπει να θεωρούσαμε την αναζήτηση της αποκατάστασης της φιλάσθενής υγείας του, η οποία είχε κλονιστεί κατά τη διάρκεια της μετάβασης του στη Ρώμη μερικά χρόνια.

Η χρονική περίοδος κατά την οποία ο Αίλιος Αριστείδης αναρρώνει από την μακροχρόνια ασθένεια που τον βασανίζει στο Ασκληπιείο της Περγάμου την καταγράφει στο έργο του «*Ίεροί Λόγοι*». Πρόκειται για ένα έργο που αποτελεί την κύρια γραπτή πηγή των γνώσεων μας για το Ασκληπιείο της Περγάμου εκτός από τις επιγραφές που έφερε στο φως η αρχαιολογική σκαπάνη αλλά και από τα εντυπωσιακά ερείπια του αυτοκρατορικού ρωμαϊκού ιερού που ανακαλύφθηκαν το 1871.

Πρόκειται για ένα πολυσχιδές έργο που συνίσταται από πέντε ομιλίες και τμήμα της έκτης καθώς δεν έχει διασωθεί ολόκληρη η συγκεκριμένη ομιλία και είναι το πιο σημαντικό στην κατανόηση της σχέσης του με το Ασκληπιείο. Βέβαια το Ασκληπιείο παρουσιάζεται και σε άλλα έργα όπως για παράδειγμα «*Περί όμοιοσίν ταις πόλεσιν*», «*Είς το φρέαρ τό έν Ασκληπιού*» και άλλα. Όμως, οι «*Ίεροί Λόγοι*» αποτελούν το πλέον σημαντικό σε πληροφορίες σχετικά με τη λειτουργία και τις θεραπευτικές πρακτικές που εφαρμόζονταν στο Ασκληπιείο αλλά και σχετικά με τις κτηριακές του υποδομές, τη γενικότερη συγκρότηση, καθώς αναφέρεται στην πλέον λαμπρή περίοδο που γνώρισε κατά την λεγόμενη αυτοκρατορική του αναγέννηση το 2^ο μ.Χ. αιώνα.

ΤΑ ΦΑΡΜΑΚΕΥΤΙΚΑ ΦΥΤΑ ΤΟΥ ΙΠΠΟΚΡΑΤΗ ΚΑΙ Η ΣΗΜΑΣΙΑ ΤΟΥΣ ΣΤΗ ΣΗΜΕΡΙΝΗ ΦΑΡΜΑΚΕΥΤΙΚΗ

Κωνσταντίνος Σταθόπουλος

Από τους πανάρχαιους ριζοτόμους τον Κένταυρο Χείρωνα του Πηλίου, που είναι θεραπευτές και συλλέκτες φαρμακευτικών φυτών, φθάνουμε στον Ιπποκράτη (460-360ΠΧ) που διαρκώς ταξιδεύει, θεραπεύει στα Ασκληπιεία, συλλέγει βότανα και γνώσεις από παντού. Έχει μεγάλο έργο να επιτελέσει, πρέπει να ξεκαθαρίσει τα φυτά με συγκεκριμένη δράση από τα άχρηστα, να αποβάλει από την θεραπευτική τις μαγανείες και τις δεισιδαιμονίες, να υποτάξει την αυθαιρεσία και αγυρτεία που επικρατεί στον ορθό λόγο, να μορφώσει τους ριζοτόμους και μελιθοναύκους γιατρούς και να τους οπλίσει με γνώσεις και ευπρέπεια, όπως φαίνεται και από τον περίφημο όρκο που έχει διαχρονική αξία.

Ότι είναι ο Αριστοτέλης για τη Φιλοσοφία, τα Μαθηματικά, τη Φυσιολογία και τη Φυσική, είναι ο Ιπποκράτης για την Ιατρική, ορθοτομεί και διδάσκει, προπαντός ασκεί το επάγγελμα χωρίς να το ευτελίζει.

Τα υπάρχοντα φαρμακευτικά φυτά κατατάσσονται σε κατηγορίες, παρέχονται πληροφορίες πώς να τα μαζεύουν, πώς να τα διατηρούν και πώς να τα χρησιμοποιούν, προς τούτο επιστρατεύει τους καλύτερους βοτανολόγους-φυσιολόγους όπως τον Θεόφραστο και φθάνουμε στον Μεσαίωνα περίπου στα 1.500μχ όπου η Ιατρική & Φαρμακευτική έχουν ήδη ακινητοποιηθεί, δεν επιτρέπεται καμία μεταβολή, δίδεται η έρευνα γενικώς επικρατεί Μεσαίωνας στην τέχνη, στις επιστήμες, Μεσαίωνας και στην Φαρμακευτική & Ιατρική όπου τα πάντα βυθίζονται στην δεισιδαιμονία και αγυρτεία, η ουσία του Ιπποκρατικού λόγου και έργου αγνοείται και εκτρέπεται.

Όταν ξαφνικά εμφανίζεται ο Παράκελσος – καθηγητής σε πανεπιστήμιο της Ελβετίας, αλχημιστής & χημικός – παρά του Κέλσου, ενάντια δηλαδή στον Ρωμαίο Ιατρό Κέλσο. Από το πανεπιστημιακό βήμα φωνάζει:

«Έκείνο που θεραπεύει δεν είναι το φυτό, αλλά το δραστικό συστατικό που περιέχει».

Προτείνει και καθιερώνει τον Αποστακτήρα και εν συνεχεία εισάγει τη χημεία. Η φαρμακευτική έρευνα απογειώνεται, ιδρύοντας τα πρώτα φαρμακευτικά εργαστήρια εμφανίζονται οι πρώτοι επιστήμονες φαρμακοποιοί. Ο ίδιος διώκεται και δολοφονείται αλλά η Ιατρική-Φαρμακευτική ξαναπαίρνει το δρόμο της επιστήμης από εκεί που τον είχε αφήσει ο Μέγας Ιπποκράτης.

Τα φαρμακευτικά φυτά αξιοποιούνται σε μέγιστο βαθμό και έκτοτε αποτελούν τον ακρογωνισμό λίθο για την ανακάλυψη και ανάπτυξη νέων φαρμάκων. Προς τούτο, χρησιμοποιούνται τα πιο τέλεια επιτεύγματα της τεχνολογίας NMR, HPLC κ.λπ. Φθάνουμε έτσι στον Μοριακό Σχεδιασμό Φαρμάκων, αλλά πάντα κάτω από τις βασικές αρχές του Ιπποκράτη.

ΑΣΚΛΗΠΕΙΑ I

ΑΣΚΛΗΠΙΟΣ ΚΑΙ ΙΑΤΡΙΚΗ ΣΤΗΝ ΑΝΩ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ

Γεωργία Καραμήτρου-Μεντεσιδή*, Κώστας Μοσχάκης

*Δρ Αρχαιολόγος Προισταμένη Λ' Εφορείας Προϊστορικών και Κλασικών Αρχαιοτήτων, Αρχαιολόγος, Αρχαιολογικό Μουσείο Αιανών

Η σημερινή Δυτική Μακεδονία, χώρα που ορίζεται από μικρούς και μεγάλους ορεινούς όγκους και διατρέχεται από τον ποταμό Αλιάκμονα, ανήκει στην Άνω-ορεινή-Μακεδονία των αρχαίων, η οποία εκτεινόταν πέρα από τα σύγχρονα ελληνικά σύνορα και περιλάμβανε τον ποταμό Εριγώνα, τις ήλιμες Αχρίδα και Πρέσπες και τις περιοχές μέχρι τα όρη Δαυτικά, Babuna, Dren στα βόρεια. Τα αρχαία βασίλεια (ή περιοχές) της Ελίμειας, της Ορεστίδας (στο μεγαλύτερο μέρος), της Εορδαίας, της Τιμφαιίας και της Λυγκαστίδας συμπεριλαμβάνονται σήμερα στους Νομούς Κοζάνης, Γρεβενών, Καστοριάς και Φλώρινας. Η Πελαγονία και η Δερρίοπος στην ηΓΔΜ και η Δασσαρίτιδα στην Αλβανία και την ηΓΔΜ.

Όπως έχει αποδειχθεί από τα αρχαιολογικά ευρήματα και τις γραπτές πηγές, η ιατρική ασκήθηκε στη Άνω Μακεδονία αρκετά πρώιμα, ίσως και από την Εποχή του Σιδήρου, και γνώρισε μεγαλύτερη ανάπτυξη από την Κλασική Εποχή έως στα ελληνιστικά και ρωμαϊκά χρόνια. Αυτό γίνεται καλύτερα αντιληπτό σε περιοχές που παρουσιάζουν διαχρονικότητα ευρημάτων και έχουν σε μεγάλο βαθμό ερευνηθεί, όπως η Αιανή.

Αν και παραμένει άγνωστο το πότε ακριβώς εισήχθη η λατρεία του Ασκληπιού στην Άνω Μακεδονία, μπορούμε να υποθέσουμε ότι αυτό συνέβη αρκετά πρώιμα, τόσο από την γειτνίαση της περιοχής με την Θεσσαλία, όσο και από τις ευρύτατα διαδεδομένες επαφές με την Νότια Ελλάδα (Αθήνα, Κόρινθος, Ιώνια κ.α.), οι οποίες γίνονται φανερές πλέον και από τα ανασκαφικά ευρήματα.

Ένα επίγραμμα χαραγμένο σε στήλη που βρέθηκε σε χωριό κοντά στην αρχαία Στύβερρα της Δερρίοπος, αναδεικνύει την βαθιά διαχρονική ανάγκη του ανθρώπου να προσφύγει στους θεούς για «θεραπεία» τόσο για να αποτρέψει την «νόσον» αλλά και να την πολεμήσει όταν αυτή, παρά ταύτα, εμφανιστεί:

ἔλληδας/εὐφορέων/Ασκληπιὸν/ἰπτήρα/θῆ-κατοῦ/δε οἴκω/νοῦσων ἀλεξήτηρα.

Μερικές φορές η επίκληση στο Θείο μπορεί να είναι απλούστερη αλλά το ίδιο συγκινητικά περιεκτική, όπως αυτή από ανάγλυφο του Ασκληπιού που βρέθηκε στο Δίπαρο Γρεβενών: *Ασκληπιὸ ἐυχὴν.*

Από το νοτιότερο σημείο της Άνω Μακεδονίας, την ισχυρή Αιανή, έως το Πήλιον της βορειοδυτικής Ορεστίδας, και την Στύβερρα στον βορρά της Δερρίοπος, θα προσπαθήσουμε να «χαρτογραφήσουμε» την πανάρχαια ανάγκη του ανθρώπου για ζωή και υγεία, όπως αυτή εκφράστηκε σε θρησκευτικό και επιστημονικό επίπεδο: σε ναούς, Ασκληπεία αλλά και στην καθημερινή ζωή.

ΤΟ ΑΣΚΛΗΠΕΙΟ ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΑΣ ΠΟΛΗΣ ΤΟΥ ΚΙΕΡΙΟΥ ΣΤΗ ΔΥΤΙΚΗ ΘΕΣΣΑΛΙΑ

Μπάμπης Γ. Ιντζεσίλογλου

Αρχαιολόγος
Αρχαιολογικό Μουσείο Βόλου

Στη δυτική Θεσσαλία και σε κεντρική πεδινή θέση του Νομού Καρδίτσας βρίσκεται η αρχαία πόλη του Κιέριου. Μια πόλη που έπαιξε πολύ σημαντικό ρόλο, κατά τα ιστορικά χρόνια, στην περιοχή της τετράδας της Θεσσαλιώτιδας. Το Κιέριο ιδρύθηκε στη θέση της μυθολογικής Άρνης, που αποτελούσε την έδρα των Βοιωτών, όταν αυτοί κατοικούσαν στην περιοχή της μεταγενέστερα ονομασθείσας Θεσσαλίας.

Έξω από την αρχαία πόλη, σε απόσταση 5 περίπου χιλιομέτρων βορειοδυτικά της, μέσα στα όρια της χώρας της και πάνω σε έναν αρχαίο δρόμο που ένωνε το Κιέριο με τη γειτονική αρχαία πόλη του Μεθυλίου (σημερινή Μυρίνη) βρέθηκαν τα ερείπια ενός αρχαίου Ασκληπείου. Από τις εγκαταστάσεις του Ασκληπείου βρέθηκε η θεμελίωση της εσωτερικής γωνίας ενός μεγάλου σταυκού κτιρίου, το οποίο κτίστηκε στη θέση παλαιότερων κτιρίων. Το γωνιακό κτίριο οριοθετεί την εσωτερική αυλή κατά μήκος των πλευρών της οποίας βρέθηκε σειρά βάθρων για αναθήματα και στήλες. Στην ίδια ανασκαφή βρέθηκαν αρκετά κομμάτια γλυπτών που ανήκουν σε μικρά παιδιά, ενώ ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζουν τα μικρού μεγέθους μαρμάρινα αγάλματα, που απεικονίζουν τον Ασκληπιό, την Άρπη και την Αφροδίτη. Ακόμη βρέθηκαν σπαράγματα επιγραφών, αλλά και άλλου είδους αναθήματα που συντηζόταν σε Ασκληπεία. Το Ασκληπείο του Κιέριου από τα μέχρι σήμερα ευρήματα φαίνεται ότι ιδρύθηκε τον τέταρτο αιώνα π.Χ. και συνέχισε να λειτουργεί μέχρι το 2^ο-1^ο αι. π.Χ., οπότε καταστράφηκε από πυρκαγιά. Ακολούθησε καθαρισμός των ερειπίων με την απόρριψη των κατεστραμμένων αρχιτεκτονικών μελών σε δυο μεγάλους λάκκους. Πιθανόν, πρόθεσή τους να ήταν η ανακατασκευή των εγκαταστάσεων του ιερού, πράγμα όμως που ποτέ δεν πραγματοποιήθηκε.

ΤΟ ΙΕΡΟ ΘΕΡΑΠΕΥΤΗΡΙΟ ΤΟΥ ΑΣΚΛΗΠΙΟΥ ΣΤΗΝ ΕΠΙΔΑΥΡΟ ΚΑΙ ΟΙ ΕΠΙΡΡΟΕΣ ΤΟΥ ΣΤΑ ΆΛΛΑ ΑΣΚΛΗΠΕΙΑ ΤΗΣ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ

Ελισάβετ Σπαθάρη

Αυτή η ανακοίνωση εξετάζει το χαρακτήρα του Ασκληπείου της Επιδαύρου ως θεραπευτικού ιδρύματος παράλληλα με την μορφή των κτηρίων που αφορούν στις ιασεις και τις τελετουργίες για την λατρεία του "ιήτορα" θεού Ασκληπιού.

Στο δεύτερο μέρος της ανακοίνωσης ερευνάται η σχέση του περιφημότερου ιερού του Ασκληπιού με το παλιότερο Ασκληπεία της Πελοποννήσου καθώς και οι επιρροές του προς αυτά ως προς τον τελετουργικό και τον θεραπευτικό τους χαρακτήρα.

Ιδιαίτερη αναφορά γίνεται στα Ασκληπεία της Κορίνθου, της Μεσσήνης, της Τιτάνης και της Σικυώνας, ενώ, για όσα δεν έχει αποκαλυφθεί τελείως η μορφή τους με ανασκαφικές έρευνες, περιοριζόμαστε στην άντληση πληροφοριών από τους αρχαίους συγγραφείς, οι οποίοι αναφέρονται σ' αυτά, και ακολούθως στην ανάλυση και ερμηνεία τους.

ΤΟ ΑΣΚΛΗΠΕΙΟ ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΑΣ ΠΕΠΑΡΗΘΟΥ ΣΤΗ ΝΗΣΟ ΣΚΟΠΕΛΟ

Αργυρούλα Δουλιγέρη-Ιντζοϊλοπούλου
ΙΓ' Έφορεία Προϊστορικών και Κλασικών Αρχαιοτήτων Βόλου

Το Ασκληπιείο της αρχαίας Πεπαρήθου βρίσκεται μέσα στα όρια της σημερινής πόλης της Σκοπέλου, σε παραλιακή θέση, και έχει ταυτισθεί με βάση επιγραφικά τεκμήρια, όπως αναθηματικές επιγραφές στον Ασκληπιό και σφραγίσματα σε κεράμους στέγης που φέρουν το όνομα του θεού. Εντοπίστηκε στις αρχές της δεκαετίας του 1960, οπότε και πραγματοποιήθηκε μια σύντομη ανασκαφική έρευνα από τον Α. Λιάγκουρα. Κατά την τελευταία εικοσιπενταετία το Ασκληπιείο αποτελεί αντικείμενο συνεχούς μερίμνας και έρευνας εκ μέρους της ΙΓ' Εφορείας Προϊστορικών και Κλασικών Αρχαιοτήτων του Υπουργείου Πολιτισμού, με πιο σημαντικές ανασκαφικές περιόδους εκείνες των ετών 2002 και 2007-2008. Οι ανασκαφές αποκάλυψαν το νότιο τμήμα του ιερού, η ίδρυση του οποίου ανάγεται στον 5^ο αιώνα π.Χ., ενώ η λειτουργία του διαρκεί σε όλη την κλασική και την ελληνιστική εποχή. Η κύρια οικοδομική φάση περιλαμβάνει μια στοά που χρονολογείται στον 4ο αιώνα π.Χ. και περιβάλλει την εσωτερική αυλή, στην οποία βρέθηκαν ορθογώνιος κτιστός βωμός - εσχάρα προσφορών. Από το Ασκληπιείο προέρχονται σημαντικά μαρμάρινα κινητά ευρήματα, όπως αγάλματα μικρών παιδιών, ανάγλυφα, βάσεις αναθηματικών μνημείων, καθώς επίσης και πήλινα ειδώλια, καλής ποιότητας ερυθρόμορφη αττική κεραμική, πολλά αργυρά και χαλκίνα νομίσματα από διάφορες περιοχές του αρχαίου ελληνικού κόσμου που αποτελούν ενδείξεις της εμβέλειας του ιερού. Στον αρχαιολογικό χώρο του Ασκληπιείου της Πεπαρήθου, στα πλαίσια του Γ'ΚΠΣ/ΠΕΠ Θεσσαλίας, πραγματοποιήθηκε πρόσφατα έργο ανάδειξης του μνημείου, το οποίο είναι πλέον επισκέψιμο για το κοινό.

ΤΟ ΑΣΚΛΗΠΕΙΟ ΤΗΣ ΠΑΡΟΥ

Θεόδωρος Ι. Δριζής
Καθαμάτα - Ελλάς

Σκοπός της εργασίας είναι να παρουσιάσει το Ασκληπιείο της Πάρου από ιατρικής πλευράς. **Υλικό** υπήρξε α) τα αρχαιολογικά ευρήματα στο χώρο του Ασκληπιείου, β) τα αρχαιολογικά ευρήματα στο χώρο του αρχαιολογικού μουσείου της Πάρου, γ) η συλλογή - σύγγραμμα «Inscriptiones graecae» της Ακαδημίας του Βερολίνου, δ) το αρχαιολογικό περιοδικό Athenische Mitteilungen 27, 1902, p.189-238. **Μεθοδος** υπήρξε α) η ερευνητική επίσκεψη με φωτογράφιση για τα αρχαιολογικά ευρήματα, β) η κριτική ανάληψη του κειμένου για τις γραπτές μαρτυρίες. Αποτελέσματα της εργασίας είναι α) η ύπαρξη του χώρου του Ασκληπιείου με υπολείμματα των κτισμάτων αυτού, όπως και των αγωγών νερού και μιας πέτρινης δεξαμενής νερού (στέρνο) για τα λουτρά των ασθενών β) η ύπαρξη εντός του Αρχαιολογικού Μουσείου, σε προθήκη, αγαλμάτων αναθηματικής κεφαλής του 5^{ου} αι.π.χ. αφιερωμένων στον Ασκληπιό γ) η ύπαρξη, στην αυλή του Αρχαιολογικού Μουσείου, αναθηματικής ενεπίγραφης μαρμάρινης πλάκας, του 1^{ου} αι.μ.χ. περίπου, αφιερωμένης επίσης στον Ασκληπιό δ) η ανεύρεση επιγραφών σχετικών με τον Ασκληπιό καταγεγραμμένων στη συλλογή «Inscriptiones graecae». **Συμπέρασμα** είναι ότι και στην Πάρο υπήρξε Ασκληπιείο, που χρονολογείται κατά τον 5^ο π.χ. αιώνα περίπου, για τις θεραπευτικές ανάγκες, των κατοίκων της περιοχής, την εποχή εκείνη.

ΑΣΚΛΗΠΕΙΑ II

Η ΣΥΜΒΟΛΗ ΤΟΥ ΖΑΡΡΑΦΤΗ ΣΤΗΝ ΑΝΑΚΑΛΥΨΗ ΤΟΥ ΑΣΚΛΗΠΕΙΟΥ ΤΗΣ ΚΩ

Αντώνιος Σ. Χατζηνικολάου
Καθηγητής Αγγλικής Φιλολογίας (BA,MSc), Κως

Όσοι ασχολούνται με την ανακάλυψη του Ασκληπιείου της Κω, αυτομάτως συνδέουν το όνομα του Γερμανού αρχαιολόγου Rudolf Herzog με το ιστορικό αυτό γεγονός. Διότι αυτός είχε την αποκλειστική άδεια από την Υψηλή Πύλη να διενεργήσει ανασκαφές, αυτός ήταν υπεύθυνος για την πορεία και την αποπεράτωση του έργου και αυτός πλήρωσε εκ μέρους της χώρας του τη δαπάνη των εργασιών. Ωστόσο, κανένας δεν φαίνεται να αναρωτιέται: Σε ποιες ιστορικές πηγές στήριξε τις έρευνές του, και μετά από πόσες προσπάθειες κατέληξε στο συγκεκριμένο σημείο; Τι τελικά τον οδήγησε στον ακριβή εντοπισμό του ιερού χώρου; Διότι η Κως δεν είναι καμιά βραχονησίδα ολίγων τετραγωνικών μέτρων, αλλά ένα αρκετά μεγάλο νησί, και δεν θα ήταν δυνατόν να ανασκαφεί ολόκληρη για να εντοπισθεί το Ασκληπιείο. Επειδή υπάρχει αυτό το ιστορικό κενό, και για να αποκατασταθεί πλήρως η ιστορική αλήθεια, πρέπει να ενημερωθούν όλοι οι ενδιαφερόμενοι για την συμβολή ενός ταπεινού, και ίσως άγνωστου, Κώου αρχαιολόγου, ενός αυτοδίδακτου αρχαιολόγου, του Ιάκωβου Ζαρράφτη, στην ανακάλυψη του Ασκληπιείου της Κω. Είναι ένας ελάχιστος φόρος τιμής στον ακάματο Κώο εργάτη του πνεύματος.

Οι Ευρωπαίοι αρχαιολόγοι στήριζαν την ύπαρξη του Ασκληπιείου της Κω στην μαρτυρία του Στράβωνος, που έλεγε: "Εν δὲ τῷ προαστείῳ τῷ Ἀσκληπιεῖόν ἐστι" Και, βέβαια, σπριζόμενοι αποκλειστικά και μόνο σ'αυτή την μαρτυρία, έρευνούσαν την περιοχή γύρω από την πόλη του 1900. Αλλά η πόλη που περιγράφει ο Στράβων ήταν πολύ μεγαλύτερη: τόσο μεγάλη, που το "προάστειον" έφτανε μέχρι το σημερινό Ασκληπιείο. Όσο κι αν φαίνεται περίεργο, οι Ευρωπαίοι αρχαιολόγοι δεν είχαν υπόψη τους καμιά άλλη ιστορική πηγή! Ο μόνος που ήταν πλήρως ενημερωμένος ήταν ο Ζαρράφτης. Αυτός γνώριζε και την μαρτυρία του Διόδωρου του Σικελιώτη, που έλεγε: "Απὸ δὲ τούτων τῶν χρόνων ἀεὶ μᾶλλον ἠύξηθη... καὶ τὸ σύνθηλον ἐνάμιλλος ἐγένετο τοῖς πρωτεύουσιν πόλεσιν." Αλλά ο Ζαρράφτης απεδείχθη πιο "διαβασημένος" από τους σπουδαίους αρχαιολόγους και σε μια άλλη περίπτωση: Όταν ανακαλύφθηκαν οικογενειακός τάφος στο Μαρμαρωτό και οι αρχαιολόγοι πανηγύριζαν νομίζοντας ότι είχαν ανακαλύψει το Ασκληπιείο, εκείνος, που είχε διαβάσει και τον Παιουσανία, ήξερε ότι στον ιερό χώρο "οὐδὲ ἀποθνήσκουσιν οὐδὲ τίκτουσιν αἱ γυναῖκες σφισιν..."

Παρά τις εκκλήσεις του προς τον Herzog να του δανείσει τους εργάτες έστω για μια ημέρα για να σκάψουν εκεί, στην "ερωτευμένη" του θέση, αυτός αρνιόταν πεισματικά. Και μόνον όταν απογοητεύτηκε, ύστερα από τις αλληπάλληλες αποτυχίες του, εδέχθη να επιτρέψει στον βοηθό του να χαράξει μια δοκιμαστική τάφο στο Ασκληπιείο, συνεχίζοντας να δυσανασχετεί και να τον ειρωνεύεται. Βέβαια, όταν ο Ζαρράφτης βρήκε την πρώτη ενεπίγραφη πλάκα, ο Herzog τον ακάλυψε και παραδέχθηκε ότι εκεί πράγματι ήταν το ιερό του Ασκληπιού, έπεισε δε να τηλεγραφώσει παντού ότι είχε ανακαλύψει το Ασκληπιείο, χωρίς να αναφερθεί στην συμβολή του υψιστάμενου του. Και, βέβαια, εισέπραξε τα συγχαρητήρια των απανταχού αρχαιολόγων. Ο Ζαρράφτης, παρά την πικρία που αισθανόταν για την αδικία αυτή, είχε το ψυχικό μεγαλείο να συμμερίζεται την χαρά του "φίλου" του. Στο βιβλίο του "Το Ασκληπιείον της Κω" γράφει χαρακτηριστικά: "Εγὼ δὲ, καίτοι ἀντὶ συγχαρητηρίων εἶχον ἐλέγξεις ὅτι ἔδειξα τὴν θέσιν, ἔμμενον μὲ τὴν χαρὰν, ὅτι συνετέλεσα πρὸς σκοπὸν καλόν, καὶ συνέχισαρον εἰληκρινῶς διὰ τὰ συγχαρητήρια τοῦ φίλου μου".

Η ΠΑΡΟΥΣΙΑ ΤΟΥ ΙΠΠΟΚΡΑΤΗ ΚΑΙ ΤΟΥ ΑΣΚΛΗΠΕΙΟΥ ΤΗΣ ΚΩ ΣΤΗΝ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΚΑΙ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ

Μαρία Χατζηλακουμή-Νούτσου
Φιλολόγος, Διδάκτωρ Φιλολογίας Πανεπιστημίου Κρήτης

Το Ιπποκρατικό ιδεώδες και κυρίως ό,τι συνάγεται από τους *Αφορισμούς* και τον *Όρκο* γίνονται σημεία αναφοράς άμεσα ή έμμεσα σε κείμενα λογοτεχνικά. Ποιητές, πεζογράφοι, θεατρικοί συγγραφείς από την ευρωπαϊκή και την ελληνική γραμματεία διατυπώνουν ομόλογες απόψεις με αυτές του ιπποκρατικού *corpus*. Εκφράζεται άλλοτε θαυμασμός για τον ιατρό και άλλοτε οι ιδέες του προβάλλονται ως παράδειγμα για τη θεραπεία και της ψυχής και της κοινωνίας. Από τους σημαντικούς συγγραφείς της τέχνης του λόγου ενδεικτικά αναφέρω τους: Ρωμόνο τον Μελλωδό, Ιωάννη Τζέτζη, Ιακωβάκη Ρίζο Νερουλό, Σέφερν, Βενέζη, Dante, Ben Johnson, Schiller, Goethe, Brecht. Συγκαταλέγονται επίσης ελλείσασσες νεώτεροι και σύγχρονοι ποιητές και πεζογράφοι.

ΟΙ ΘΕΣΜΟΙ ΤΗΣ ΑΣΥΛΙΑΣ & ΤΗΣ ΕΚΕΧΕΙΡΙΑΣ ΣΤΟ ΑΣΚΛΗΠΕΙΟ ΤΗΣ ΚΩ

Βασίλειος Σ. Χατζηβασιλείου
Δικηγόρος-ιστορικός

Ανάμεσα στους θεμελιώδεις θεσμούς που στον αρχαίο Ελληνικό κόσμο ήταν πολύ διαδεδομένοι, βρίσκουμε και εκείνους της ασυλίας και της εκεχειρίας, που για το νησί της Κω αποτέλεσαν σημεία αναφοράς της ιστορίας του «*σφάδρα ενδόξου*» Ασκληπείου, το οποίο είχε καταστεί κέντρο ζωής για τους κατοίκους και εστία ειρηνικής συνύπαρξης, συναδέλφωσης, αλληλίας και ασφαλείας για τους Πανελλήνους. Στο Ασκληπείο της Κω, που υπήρξε το πιο φημισμένο ιατρικό κέντρο του θεού Ασκληπείου και σπουδαιότατο θεραπευτήριο ασθενών, βρέθηκε το 1903 μία επιγραφή του πρώτου μισού του 3^{ου} π. Χ. αιώνα, η οποία αποτελεί το βασικό, θα λέγαμε, νόμο που καθιερώνει την ασυλία του ιερού εκείνου χώρου. Η επιγραφή, μέσα σε έξι ενότητες, προσδιορίζει με ακρίβεια την εφαρμογή των όρων της ασυλίας καθώς και τις συνέπειες για τους παραβάτες (ιερόσυλους).

Την Κω όμως λάμπρυνε η διοργάνωση μουσικών και αθλητικών αγώνων, που καθιερώθηκαν προς τιμή του Ασκληπείου από τα μέσα σχεδόν του 3^{ου} π. Χ. αιώνα, όπως μαρτυρούν 25 επιγραφές, που βρέθηκαν στο Ασκληπείο της. Αυτές αναφέρονται σε πανηγυρικούς, ετήσιους αρχικά και ανά πενταετία επαναλαμβανόμενους, εορτασμούς των «*Μικρών και Μεγάλων Ασκληπειών*», με τη συμμετοχή αξιόλογων ανταρσιών («*θεωρών*») και αθλητών από 28, τουλάχιστον, πόλεις του Ελληνιστικού κόσμου. Οι επιγραφές αυτές αποτελούν, κατά βάση, τα έγγραφα της αναγνώρισης του δικαιώματος της ασυλίας και της εκεχειρίας του Ιερού χώρου του Ασκληπείου («*άσυλον είναι το ιερόν του Ασκληπείου*») και «*δέχεσθαι την εκεχειρίαν*») καθ' όλη τη διάρκεια τέλεισας αυτών των πανηγυρικών εκδηλώσεων.

Με τη συμμετοχή τόσων πόλεων, αλλά και ηγεμόνων, η υπόθεση της πανηγυρικής διοργάνωσης των «*Ασκληπειών*» της Κω έπαιρνε πανελλήνιο χαρακτήρα. Αναδεικνύονταν έτσι οι κοινωνικές, οικονομικές και πολιτιστικές σχέσεις των Κώων με τους άλλους Έλληνες, γεγονός που σίγουρα διευρυνε, ενίσχυε και σφρηπλιτούσε δεσμούς μεταξύ των Ασκληπειϊδών ιατρών της Σχολής της Κω και των συναδέλφων τους άλλων περιοχών.

ΑΝΑΘΗΜΑΤΑ-ΕΠΙΓΡΑΦΕΣ-ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ

Ο ΘΕΣΣΑΛΟΣ ΑΣΚΛΗΠΙΟΣ ΜΕΣΑ ΑΠΟ ΤΑ ΕΠΙΓΡΑΦΙΚΑ ΔΕΔΟΜΕΝΑ

Αφροδίτη Α. Αβαγιανού
Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου, ΕΑΠ

Η Θεσσαλική ρίζα της λατρίας του Ασκληπείου υποστηρίζεται από τις αρχαιότερες γραμματεισκές (μύθος γέννησης) και αρχαιολογικές μαρτυρίες (νομίσματα-Ασκληπειών Τρίκκης). Η μεγάλη σημασία του Ασκληπείου στη Θεσσαλία επιβεβαιώνεται από την αφθονία των επιγραφών, ενδεικτική του γεγονότος ότι η λατρεία του διαδεχόταν σε όλες τις περιοχές της αρχαίας Θεσσαλίας.

Ο Ασκληπιός ως Σωτήρ συναντάται μόνο στη Δημητριάδα της Μαγνησίας, όπου και το ιερό του μαζί με την Υγεία και τον Τελέσφορο.

Οι άλλες αναθηματικές επιγραφές, χωρίς επίθετο του θεού, χρονολογούνται από τον 4^ο αι. π.Χ. έως και τον 1^ο αι. μ.Χ. και προέρχονται από τους εξής τόπους λατρίας του: Γόννοι, Φάλασσα, Πύθιον, Αζόρδος, Ολοσσώνα, Χυρέτιες (Περραιβία), Άτραγας, Φερές, Λάρισσα, Κραννώνα, Γυρτώνη, Σκοτούσσα, Ελάτεια (Πελασγιάς), Φόρασιλος (Φθια), Δημητριάδα (Μαγνησία), Μεληταία, Θήβες (Αχαια Φθιώτης), Τρίκκη (Εσθιασίου), Στυλίδας/Φάλαρα, Ηράκλεια (Μόλης/Οιπία).

Η λατρεία του Ασκληπείου μαζί με την Υγεία μαρτυρείται επιγραφικά στο άντρο των Νυμφών στη Φόρασιλο, αλλά και στους Γόννους, τις Χυρέτιες και τη Δημητριάδα.

Τα επιγραφικά δεδομένα δεν προσδιορίζουν μια ιδιαίτερη όψη του Ασκληπείου. Μάλλον η συνολική εικόνα του θεού είναι προϊόν των χρόνων του συγκρητισμού και της επιρροής των Μακεδόνων (κυρίως Γόννοι, Δημητριάδα). Ο Θεσσαλός Ασκληπιός ενδύεται με μια πιο γενική εικόνα προστάσις των ανθρώπων. Είναι όμως αξιοσημείωτο ότι οι αναφορές σε αυτόν σε Ψηφίσματα ή Απειθευθερωτικές Πράξεις, κυρίως στην Περραιβία, δείχνουν ένα πολιτικό νόημα της φύσεως του θεού. Βέβαια, ο Ασκληπιός σε σχέση με την Υγεία είναι η θεότητα της ιασης και της ευεξίας των ανθρώπων.

Η «ΑΝΑΚΑΛΥΨΗ» ΤΟΥ ΤΑΦΟΥ ΤΟΥ ΙΠΠΟΚΡΑΤΗ

Γεώργιος Ν. Αντωνοκόπουλος

Σύμφωνα με αρχαία παράδοση ο Ιπποκράτης πέθανε και ετάφη στην Λάρισσα. Ορισμένοι μάλιστα Θεσσαλοί λόγιοι, όπως ο Ρήγας Βελεστανλής και ο Ανθιμος Γαζής, ισχυρίζονταν ότι ο τάφος του εξακολουθούσε να σώζεται στην τότε τουρκοκρατούμενη Λάρισσα.

Το ενδιαφέρον για την ύπαρξη τέτοιου τάφου αναθερμάνθηκε το 1857, όταν ο εγκατεστημένος στην Λάρισσα ιατρός Σωτήριος Σαμαρτζίδης πληροφορούσε με επιστολές του τους αναγνώστες των περιοδικών *Η εν Αθήναις Ιατρική Μέλισσα* και *Πανδώρα* ότι μερικά χρόνια πριν είχε ανακαλυφθεί σαρκοφαγός φέρουσα επιγραφή με το όνομα του Ιπποκράτη. Βεβαίως μάλιστα ότι και ο ίδιος είδε το κάλυμμα της σαρκοφαγού, το φέρον την επιγραφή, στο πλουτέρο τούρκου μπέη, όπου αυτή είχε μεταφερθεί.

Οι επιστολές του Σαμαρτζίδη κίνησαν το ενδιαφέρον - αλλά και την δυσπιστία - του διακεκριμένου ελληνιστή και βιβλιοθηκαρίου της Αυτοκρατορικής Ακαδημίας της Ιατρικής των Παρισίων Rene Briau, ο οποίος ανεδημοσίευσε την μίαν εκ των επιστολών στην εφημερίδα *La Gazette Hebdomadaire de Medecine et de Chirurgie de Paris*. Παράλληλως ζήτησε την εκ μέρους της ελληνικής κυβέρνησης διεκπερίαση ερευνών. Πράγματι ο τότε υπουργός εξωτερικών Αλέξανδρος Ρίζος Ραγκαβής ανέθεσε στον τότε πρόξενο της Ελλάδος στην Λάρισσα Κ. Δόσκο την διεκπερίαση διεξοδικών ερευνών επί του συγκεκριμένου θέματος.

Όπως διαπιστώνεται όμως από την εκτενή αναφορά του προξένου, τόσο η εξέταση μαρτύρων όσο και η αυτοψία συγκεκριμένων τοποθεσιών και αρχαίων αντικειμένων δεν επιβεβαίωσαν τα όσα είχε υποστηρίξει στις επιστολές του ο Σαμαριτζίδης. Αλλωστε, η επί τη βάση της επιγραφής χρονολόγηση της σαρκοφάγου τοποθετείται στα χρόνια της Ελληνιστικής ή της Ρωμαϊκής περιόδου, ήτοι πολλά χρόνια μετά τον θάνατο του Ιπποκράτη.

MEDICAL DIAGNOSIS ASSUMED FROM ANCIENT GREEK VOTIVES AND VASES

Stephanos Geroulanos

Illustrations of medical subjects like illness, trauma, bleeding or therapeutic issues are generally seldom depicted on vases or votives. However in the last two decades this subject has been enlightened by M. Grmek, D. Gourevitch and the speaker. They have added a lot of new knowledge to Hollaenders classical work of the 1930's. Grmek and Gourevitch have focused mainly on illnesses, the speaker on traumatism. Through these two works 412 illustrations of medical subjects have been published; 27 of which are in common. At least another 100 unpublished are in the collection of the author.

Through this extensive material one can conclude that the first European illustrations of medical subjects go back to 1500 B.C. A big percentage of the votives were over-painted. Unfortunately most of these colors have been washed out by the time or incorrect cleaning. This makes very often diagnosis impossible. However and in contrast to to-days votives many of these votives are depicting very naturalistic several decades of illnesses, making easy for us to establish an exact diagnosis, like: Lymphoedema, Phocomelia, Acromegaly, Alopecia, Strabismus, Exophthalmus, Morbus Claude Bernard-Horner, Torticollis, Cyphosis, Cyphoscoliosis, Morbus Recklinghausen, Hernias, Breast atrophy, Breast cancer, Mastectomy, Hand abscesses, Malformations of the extremities like Club foot or Hexadactily, Varices, Gangrene, Bandages and many others.

Last but not least one can conclude that most of the artists, who painted or depicted them, had extensive knowledge of anatomy.

Literature

- Grmek M, Gourevitch D : Le maladies dans l' Art antique. Fayard, Lyon, 1998
Geroulanos S, Bridler R : Trauma. Wundentstehung und Wundpflege im antiken Griechenland. Ph.v.Zabern, Mainz, 1994
Γερούλιανος Σ, Βριδλιερ Ρ : Τραύμα. Πρόκληση και φροντίδα του τραύματος στην αρχαία Ελλάδα. Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τράπεζας, Αθήνα, 1998
Geroulanos S, Tasouli A, Lymberopoulou E, Papadopoulos K : Homeric Injury Scenes on Ancient Greek Pottery reveal Medical Knowledge. In Paipetis S. (edit) Science and Technology in Homeric Epics. Springer Science, 2008, pp 269-74.
Holländer E. Plastik und Medizin. Enke, Stuttgart, 1912 & 1933

Η ΑΠΟΤΥΠΩΣΗ ΤΩΝ ΑΣΚΛΗΠΕΙΩΝ ΣΤΗΝ ΚΛΑΣΙΚΗ ΚΑΙ ΣΤΗΝ ΕΛΛΗΝΙΣΤΙΚΗ ΚΩΜΩΔΙΑ

Ε. Πουλάκου-Ρεμπελάκου, Κ. Τσιάνης, Γ. Παντελεάκος
Ιστορία της Ιατρικής, Ιατρική Σχολή Πανεπιστημίου Αθηνών

ΣΚΟΠΟΣ: Η καταγραφή της πορείας του θεαμού των Ασκληπιείων σε δύο διαφορετικές χρονικές συντεταγμένες, η πρώτη στους πρώτους αιώνες της δημιουργίας τους και η δεύτερη σε στάδιο παρακμής πριν από την τελική τους εξαφάνιση, μέσα από τη λογοτεχνική τους αποτύπωση με σατιρική μορφή.

ΥΛΙΚΟ-ΜΕΘΟΔΟΙ: Από τις πολλαπλές σωζόμενες μαρτυρίες για τη ζωή και το έργο του Ασκληπιού καθώς και τη λατρεία και τους ναούς του, εξετάζεται η Αττική κωμωδία με κύριο εκπρόσωπο τον Αριστοφάνη (στα έργα του «Σφήκες» και κυρίως «Πλούτος») και η ελληνιστική σάτιρα με εκπρόσωπο τον Ηρώδη και το έργο του «Ασκληπιώ ανατίθεισαι και θυσιάζουσαι».

ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ: Η διακωμώδηση των Ασκληπιείων δεν έχει ως στόχο της το θεό Ασκληπιό ούτε την άσκηση της ιατρικής στο χώρο τους από το εκπαιδευμένο ιερατείο που προσφέρει θεραπείες στους προσκυνητές. Στρέφεται κυρίως εναντίον του προσωπικού των ιδρυμάτων αυτών που ιδιοποιείται παράνομα τα αναθήματα και τα δώρα των προσερχομένων και με απίληστα επιδιώκει τον προσωπικό πλούσιο ζητώντας από τους τελευταίους περισσότερες και πολυτιμότερες προσφορές. Η σάτιρα επίσης εξακοντίζει τα βέλη της εναντίον όσων προσέρχονται χωρίς τον απαιτούμενο σεβασμό στα ιερά αυτά μέρη επιδιώκοντας είτε να ικανοποιήσουν την περιέργειά τους μαθαίνοντας τα απόρρητα της υγείας των άλλων ή το μέγεθος των προσφορών τους ή απλώς απευθυνόμενοι ακόμη τη φιλογοργία κάποιων επισκεπτών ή ακόμη και την αδιάκριτη και απρεπή συμπεριφορά τους.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ: Οι λογοτεχνικές μαρτυρίες συμπληρώνουν τις άλλες πηγές (ιστορικές και αρχαιολογικές) φωτίζοντας ακόμη και με τη σάτιρα τα θέματα της καθημερινής λειτουργίας και των συνθειών και εθίμων κάθε Ασκληπιείου παρέχοντας συχνά μοναδικές μαρτυρίες για ένα θεσμό διάρκειας 10 αιώνων.

ΙΑΤΡΙΚΕΣ ΑΝΑΦΟΡΕΣ ΣΤΟΝ ΠΛΑΤΩΝΙΚΟ ΔΙΑΛΟΓΟ «ΤΙΜΑΙΟΣ». Η ΠΕΡΙ ΦΥΣΕΩΣ

Κ. Παπαδόπουλος, Α. Τασούλη, Σ. Γερούλιανος
ΜΕΘ, Ωνάσειο Καρδιοχειρουργικό Κέντρο

Ο Ιπποκράτης, όπως αναφέρεται από το ρωμαίο συγγραφέα Κέλσο, είναι ο πρώτος που ξεχώρισε την Ιατρική από τη Φιλοσοφία. Εντούτοις, και μετά τον Ιπποκράτη, οι δύο επιστήμες, Ιατρική και Φιλοσοφία δεν ακολουθούν εντελώς ξεχωριστούς δρόμους, αλλά αλληλεπιδρούν επηρεάζοντας η μία την άλλη, δανείζοντας και ανταλλάσσοντας γνώσεις. Ο Πλάτωνας χρησιμοποιεί ιατρικά δεδομένα από τα ιπποκρατικά συγγράμματα και από άλλους ιατρούς της εποχής του προκειμένου να διαμορφώσει τη δική του φιλοσοφική θεώρηση και να ερμηνεύσει τη φυσιολογία των ανθρώπινων λειτουργιών και την αιτιοπαθογένεια των νοσημάτων.

Στο διάλογο «Τίμαιος ή Περί Φύσεως», με αφετηρία ότι το σώμα κατασκευάστηκε να υπηρετεί την ψυχή, θίγονται ζητήματα Ιατρικής και ψυχολογίας. Ιδιαίτερη αναφορά γίνεται στη λειτουργία της αναπνοής και της κυκλοφορίας του αίματος, με έμφαση στη σκοπιμότητα της θέσης των πνευμόνων πλησίον της καρδιάς και στο ρόλο του αίματος ως θρεπτικού συστατικού. Αναγνωρίζεται η σημασία της πέψης και των διατροφικών συνθειών. Παρόλ'αυτά, αναπτύσσονται απόψεις που αφορούν την δημιουργία των μερών του οργανισμού, του μυελού, των νεύρων, των οστών, του ήπατος και καταχωρούνται οι ασθένειες σε κατηγορίες. Στο συγκεκριμένο έργο, είναι φανερό η επιρροή από τον Εμπεδοκλή, θεμελιωτή της Σικελικής Ιατρικής Σχολής και από τον φίλο του Πλάτωνα, Φιλιππίωνα το Λοκρό, ιατρό της αυλής του Τυράννου των Συρακού-

σών Διονυσίου Β', που διατύπωσε τη θεωρία περί των τριών αιτίων των νοσημάτων. Το σώμα κατά τον Πλάτωνα, αποτελεί το όχημα της ψυχής και αντίστροφα, γι' αυτό και πρέπει να μην ασκούμε την ψυχή χωρίς το σώμα και το αντίθετο, ώστε τελικά, να εξασφαλιζόμαστε η ισορροπία τους και κατά συνέπεια η υγεία. Ο Πλάτωνας αποδίδει τις ψυχικές διαταραχές σε ανεξάρτητες από την θέληση του ατόμου συνθήκες, υπογραμμίζοντας ότι «κακός μὲν γὰρ ἑκὼν οὐδείς». Τέλος αναγνωρίζει τον πρωταρχικό ρόλο της υγείας μεταξύ των σαματικών αγαθών και προβάλλει το διττό ρόλο του ιατρού – παιδαγωγού, καθώς η αποδοχή του ορθού τρόπου ζωής από τον ασθενή είναι ταυτόσημη με την καθοδήγηση προς την αρετή.

ΣΤΡΟΓΓΥΛΟ ΤΡΑΠΕΖΙ ΣΥΛΛΟΓΟΥ ΦΙΛΩΝ ΜΟΥΣΕΙΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΙΑΤΡΙΚΗΣ, ΣΤΗ ΜΝΗΜΗ ΤΟΥ ΜΑΝΩΛΗ ΔΕΤΟΡΑΚΗ

Η ΔΗΜΟΣΙΑ ΥΓΕΙΑ ΣΤΗΝ ΚΡΗΤΙΚΗ ΠΟΛΙΤΕΙΑ (1898-1913)

Ιωάννης Πολυχρονίδης
Εταιρεία Στρατιωτικής Ιατρικής, Αθήνα

Η Κρητική Πολιτεία, η 15ετής δηλαδή περίοδος του καθεστώτος της "αυτονομίας" της Κρήτης, υπό την προστασία των Μεγάλων Δυνάμεων της εποχής, που παρεμβάλλεται μεταξύ της λήξης της Οθωμανικής κυριαρχίας (1898) μέχρι την ένωση της Κρήτης με την Ελλάδα (1913), αποτελεί μια ιδιαίτερα ενδιαφέρουσα φάση της νεότερης ιστορίας της νήσου.

Οι μεταβολές στην πολιτική, διοικητική, οικονομική και κοινωνική οργάνωση και κατάσταση της Κρήτης και η προσπάθεια αστικού εκσυγχρονισμού της Κρητικής Πολιτείας με την οργάνωση κράτους με δυτικά χαρακτηριστικά, παράλληλα με τον εξωραϊσμό των χαρακτηριστικών της οθωμανικής περιόδου, επηρέασαν πολλούς τομείς της ζωής του Κρητικού λαού, μεταξύ των οποίων και τη Δημόσια Υγεία.

Η Κρητική Πολιτεία, παρά τη σύντομη διάρκεια και τις περιορισμένες οικονομικές δυνατότητες της, την πολιτική αστάθεια και το έντονο κλίμα της προσωρινότητας του καθεστώτος, κατέβαλε αρκετές προσπάθειες, μεταξύ άλλων, για τη βελτίωση της Δημόσιας Υγείας του πληθυσμού. Οι προσπάθειες εξευρωπαϊσμού και εκσυγχρονισμού των θεσμών και των ανυψώσεων του λαού σε θέματα υγιεινής και η ίδρυση σύγχρονων για την εποχή νοσοκομείων αποτέλεσαν τις βάσεις της υγειονομικής πολιτικής της Κρητικής Πολιτείας.

Στο χώρο της Δημόσιας Υγείας, όπως και στους περισσότερους τομείς, υπήρξε τα πρώτα χρόνια (1899-1904) έντονη νομοθετική και οργανωτική προσπάθεια της υγειονομικής πολιτικής, με τη διορισμό αστυδάρων, δημοτικών ιατρών, τον καθορισμό των προϋποθέσεων ασκήσεως του ιατρικού και φαρμακευτικού επαγγέλματος και την ίδρυση και λειτουργία νέων δημοτικών νοσοκομείων στο Ρεθύμνο, Χανιά και Ηράκλειο. Η αντιμετώπιση της λήπρας με την ίδρυση του ληπροκομείου της Σπιναλόγκα, των ψυχικά αρρώστων με το Άσυλο της Σούδας, της πορνείας, των συνθηκών υγιεινής των πόλεων, του ελέγχου των τροφίμων και των άλλων προβλημάτων της Δημόσιας Υγείας ήταν οι κύριοι στόχοι της υγειονομικής πολιτικής. Από τους 48 νόμους και διατάγματα της Κρητικής Πολιτείας σχετικά με τη Δημόσια Υγεία, οι 38(79%) έγιναν την περίοδο 1900-1904. Η παραμονή στην Κρήτη των στρατιωτικών δυνάμεων των Μεγάλων Δυνάμεων από το 1897-1909, με οργανωμένη υγειονομική υπηρεσία με ιατρούς και κτηνιάτρους και η βοήθεια της Ελλάδας με την αποστολή στρατιωτικού υγειονομικού προσωπικού και υλικών συντέλεσαν σημαντικά στην βελτίωση του επιπέδου της Δημόσιας Υγείας.

Η ύπαρξη σημαντικού αρχαικού υλικού της περιόδου της Κρητικής Πολιτείας στο Ιστορικό Αρχείο της Κρήτης στα Χανιά, στο Ιστορικό Μουσείο Ηρακλείου, στις δημοτικές Βιβλιοθήκες Ηρακλείου (Βικελλία), Χανίων, Ρεθύμνου, κ.ά. έδωσαν τη δυνατότητα σε ερευνητές, μεταξύ των οποίων ο σεμννότης Μανώλης Δετοράκης υπήρξε ο σημαντικότερος, να μελετήσουν και να καταγράψουν την ιστορία της Δημόσιας Υγείας στην Κρήτη κατά τον 19^ο-αρχές του 20^{ου} αιώνα και ιδιαίτερα κατά την περίοδο της Κρητικής Πολιτείας.

Η ΕΠΙΔΗΜΙΑ ΠΑΝΩΛΟΥΣ ΤΟΥ 1837 ΣΤΟΝ ΠΟΡΟ ΚΑΙ Ο ΡΟΛΟΣ ΤΟΥ ΠΕΤΡΟΥ ΗΠΙΤΗ ΣΤΗΝ ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗ ΤΗΣ

Κων/νος Κυριακόπουλος, Γρηγόριος Ι. Σκαμπαρδώνης

Κατά την Οθωμική περίοδο παρουσιάσθηκε στον Πόρο επιδημία πανώλους. Η επιδημία οφειλόταν σε απόκρυψη του θανάτου εν ηλώ ναύτη ενός τρεχαντηριού κατά την άφιξη του στο λιμάνι του νησιού την 16η Μαρτίου 1837. Εφαρμόσθηκε η προβλεπόμενη 17ήμερη προληπτική κάθαρση λόγω προελεύσεως από δυνητικώς μολυσμένα μέρη. Πριν από τη λήξη της ασθένειας και δεύτερος ναύτης, αλλά ο κληθείς εμπειρικός γιατρός δεν διέγινωσε τη νόσο, με αποτέλεσμα να επικρατεί η ελευθεροκοινωνία του πληρώματος. Μετά από τέσσερις ημέρες ο ασθενής απεβίωσε. Και πάλι δεν τέθηκε η διάγνωση από τον κληθέντα γιατρό του Τάγματος Πόρου Bernardi. Μετά παρέλευση 10 ημερών, άρχισαν να νοσούν και να αποδησούν άνθρωποι που ήλθαν σε επαφή με το δεύτερο κρούσμα της νόσου και άλλοι. Την 21η Απριλίου αναγνωρίσθηκε η νόσος ως πανώλης.

Σε πρώτη φάση, έγινε προσπάθεια συντονισμού της αντιμετώπισεως της επιδημίας από διοικητικό υπάλληλο (Τομπακάκης) και γιατρό (Dumont), που εστάθησαν στον Πόρο, σε συνεργασία με τους τοπικούς γιατρούς υπό τις οδηγίες του Αρχιατρού των ανακτόρων και Προέδρου του Ιατροσυνεδρίου Καρόλου Βίμπερ (Karl Wibmer), χωρίς όμως επιτυχία.

Εν όψει της καταστάσεως αυτής, απεστάλη στις 28 Μαΐου στον Πόρο ο Πέτρος Ηπίτης, Καθηγητής της Παθολογίας και Θεραπευτικής, συνοδευόμενος από τον Xavier Landerer, Βασιλικό Φαρμακοποιό, Καθηγητή της Φαρμακολογίας, και αργότερα οι στρατιωτικοί ιατροί Seifert και Hermann. Ελήφθησαν τα δέοντα μέτρα απομονώσεως των πασχόντων και των επαφών, καθαρισμού και απολυμάνσεων, υγειονομικής ταφής των νεκρών και αντιμετώπισεως των πασχόντων σύμφωνα με τις κρατούσες απόψεις και επετεύχθη η βαθμιαία περιστολή της επιδημίας, η οποία θεωρήθηκε λήξασα στα τέλη Ιουνίου. Θύμα της νόσου υπήρξε και ο υποίατρος Josef Rothlauf, του Τάγματος του Πόρου, ο οποίος απεβίωσε την 21η Ιουνίου.

Η επιδημία ήταν μικρής σχετικής βαρύτητας, χωρίς να είναι γνωστός ο αριθμός των κρουσμάτων και θανάτων. Ακολουθήσε όμως οξεία διαμάχη και έντονη κριτική του ενός κατά του άλλου μεταξύ του Καρόλου Βίμπερ και του Πέτρου Ηπίτη, ως προς τον χειρισμό της επιδημίας με δημοσιοποίηση των ληφθέντων μέτρων σε εκτενή δημοσιεύματα. Τα κείμενα αυτά, και ιδίως εκείνο του Π. Ηπίτη, διασώζον λητομέρειες της εμφανίσεως, της εξηλώσεως, και του τρόπου αντιμετώπισεως της συγκεκριμένης επιδημίας, καθώς και τις απόψεις της εποχής για τη νόσο και την αντιμετώπισή της.

ΑΣΚΛΗΠΕΙΟΝ ΑΡΧΑΙΩΝ ΚΕΓΧΡΕΩΝ (Ιατρική και κοινωνική δράση και προσφορά)

Σεβαστή Χαβιάρα-Καρακάθιου
Οφθαλμίατρος
Δρ. Ιστορίας της Ιατρικής

Οι αρχαίες Κεγχρές ήταν το επίγειο της φημισμένης πόλης της Κορίνθου, επί του Σαρωνικού προς την ανατολή, ενώ το άλλο επίγειο της πόλης, το Λεχαιον βρισκόταν προς τον βορρά στον Κορινθιακό κόλπο. Από το λιμάνι των Κεγχρών γινόταν το εμπόριο με χώρες της Ασίας, της Μέσης Ανατολής και της Αφρικής.

Κατά τον Πausανία: «Ἔστι δὲ ἐν Λεχαιῶν Μουσείων ἱερὸν καὶ ἄγαλμα χαλκοῦν τὴν δὲ ἐς Κεγχρεῖς ἰόντων ἐξ Ἰσθμοῦ ναὸς Ἀρτέμιδος καὶ ἑξάντων ἀρχαίων. Ἐν δὲ Κεγχρεῖσι Ἄφροδιτης τε ἔστι ναὸς καὶ ἄγαλμα λίθου, μετὰ δὲ αὐτὸν ἐπὶ τῷ εὐρύματι τῷ διὰ τῆς θαλάσσης Ποσειδῶνος χαλκοῦν, κοῖτα δὲ τὸ ἕτερον πέρας τοῦ λιμένος Ἀσκήληϊο καὶ Ἰσίδος ἱερὰ.

Κεγχρεών δε άπαντανακρύ τὸ Ἑλλένος ἔστιν Πουτράν, ὕδωρ ἔς θάλασσαν ἕκ πέτρας ρεῖ πολὺ τέ καί ἄλμυρόν, ὕδασι ὄμοιον ἀρχομένω θερμαίνεσθαι».

Υπήρχε λοιπόν στο λιμάνι των Κεγχρεών Ασκληπείον, ενώ δεν υπήρχε στο λιμάνι του Λεχαιού. Η διαφορά εύκολα ερμηνεύεται αν ληφθεί υπόψη ότι τα πλοία που έφθαναν στις Κεγχρεές προήρχοντο από τις χώρες που εμφοσιζόνταν από λοιμώδη και μεταδοτικά νοσήματα (πανώλη, χολέρα, ευλογιά, τράχωμα κ.α.) που συχνά ξεσπούσαν σε ανθρωποβόρες επιδημίες.

Το Ασκληπείο εδέχετο τους νοσούντες ναυτικούς και ταξιδιώτες που κατέυθαναν στις Κεγχρεές κι έτσι απομονώνταν αφ'ενός και θεραπεύονταν αφ'ετέρου, προστατεύοντας έτσι τους κατοίκους της Κορίνθου.

Διπλὸς λοιπὸν ο ρόλος του Ασκληπείου στο λιμάνι των Κεγχρεών.

A) Αφ'ενός περιεβλήθη τους νοσούντες ναυτικούς και ταξιδιώτες

B) Αφ'ετέρου ήταν «το τείχος» που εμπόδιζε την μετάδοση λοιμωδών νόσων και την έκρηξη επιδημιών, συντελώντας έτσι στην καλή υγεία των κατοίκων της Κορίνθου, οι οποίοι μπόρεσαν να αναπτύξουν το παρμόρ πολιτισμό τους.

ΟΨΕΙΣ ΤΟΥ ΤΟΚΕΤΟΥ ΣΤΗΝ ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΑΔΑ

Αχιλλέας Καραθάνος
Ιατρός Αναισθησιολόγος
Αθήνα

Ο τοκετός και οι συναφείς με αυτόν πράξεις, δηλαδή η αναισθησία και οι αποβολές, κατέχουν σημαντική θέση στα αρχαία ιατρικά κείμενα.

Στην παρουσίαση εξετάζονται οι απόψεις των διαφόρων σχολίων για τα ανωτέρω θέματα, όπως και η φιλοσοφική, θρησκευτική, κοινωνική και εμπειρική προέλευσή τους, καθώς και οι πιθανές «μαγικές» συσχετίσεις.

Αναπτύσσονται επίσης οι Ιπποκρατικές αντιλήψεις, το έργο του Σορανού και του Γαληνού και η σημερινή αιτιολόγηση των θεωριών τους.

ΔΙΑΛΕΞΗ ΣΚΕΥΟΥ ΖΕΡΒΟΥ

ΑΠΟ ΤΟΝ ΙΠΠΟΚΡΑΤΗ ΣΤΗ ΣΗΜΕΡΙΝΗ «ΒΙΟΗΘΙΚΗ»

Παναγιώτης Νούτσος

Καθηγητής Πανεπιστημίου Ιωαννίνων, Τομέας Φιλοσοφίας Ιωαννίνα

1. Εισαγωγή: Φιλοσοφία και Ιατρική
2. Οι Αφορισμοί του Ιπποκράτη
- 2.1. «Ο βίος βραχύς, ή δέ τέχνη μακρή»
3. Για την έννοια της «Bioethics»
4. Παραδείγματα «Βιοτεχνολογίας»
5. Ωθήσεις προς την «cultural ecology»
6. Με τον Ιπποκράτη στον «Biotech Century» που άρχισε
7. Συμπεράσματα.

ΙΠΠΟΚΡΑΤΙΚΗ ΙΑΤΡΙΚΗ

ΤΡΙΑΝΤΑ ΕΞΗ ΑΦΟΡΙΣΜΟΙ ΤΟΥ ΙΠΠΟΚΡΑΤΟΥΣ ΜΕ ΝΕΦΡΟΛΟΓΙΚΟ ΕΝΔΙΑΦΕΡΟΝ

Αθανάσιος Διαμαντόπουλος

Το έργο του Ιπποκράτους «Αφορισμοί» γράφτηκε τον 5^ο αιώνα π.Χ. και θεωρείται από τη πλειονότητα των ερευνητών ως αυθεντικό, αν και έχουν διατυπωθεί και αντίθετες απόψεις. Νεώτερες προσθήκες πάντως έχουν γίνει. Ο σκοπός του έργου ήταν να δώσει σαφείς και πρακτικές οδηγίες στον κλινικό ιατρό για την άσκηση της καθημερινής ιατρικής χωρίς βαθυστάχαστες θεωρητικές αναλύσεις. Να προσφέρει δηλαδή «Τις τελειότερες σκέψεις με τις λιγότερες λέξεις». Ετυμολογικά ο όρος προέρχεται από δύο Ελληνικές λέξεις, τις **από** και **ορίζω** δηλώνοντας τον περιορισμό των διατυπώσεων στα απολύτως αναγκαία.

Ο όρος καθιερώθηκε έκτοτε και χρησιμοποιήθηκε κατά συρροή από ιατρικούς αλλή και άλλους συγγραφείς. Οι ίδιοι οι Αφορισμοί του Ιπποκράτους παρέμειναν το αγαπημένο βιβλίο των σπουδαστών αλλή και των επαγγελματιών της ιατρικής μέχρι τον 19^ο αιώνα. Είτε στο πρότυπο, είτε σε μεταφράσεις. Αρχικά Αραβικές και Λατινικές και αργότερα σε πολλές εθνικές γλώσσες. Αξίζει να σημειωθεί πως όταν ο Παράκελσος στις 24 Ιουνίου 1527 σε μια συνήθη προκλητική του κίνηση έκαψε τα βιβλία των αρχαίων Ελλήνων ιατρών και του Αβικέννα δημοσίως, υπό τις επεμφηγίες των φοιτητών, εξήρε μόνο του Αφορισμούς. Από τους τετρακόσιους περίπου Αφορισμούς του κείμενου ασχολούμεθα στην παρούσα εισήγηση μόνο με τριάντα έξη που έχουν νεφρολογικό ενδιαφέρον, προσπαθώντας να προσεγγίσουμε ποιες νοσηρές οντότητες περιγράφουν, υπό το φώς των σημερινών γνώσεων επί του θέματος.

Οι αφορισμοί αυτοί ενώ είναι διάσπαρτοι στο κείμενο έχουν ταξινομηθεί από εμάς στις εξής ενότητες:

- 1) **Ουροσκοπία.** Περιέχει δώδεκα αφορισμούς που χρησιμοποιώντας τα ευρήματα της μακροσκοπικής εξέτασης των ούρων – κυρίως το χρώμα και τη σύσταση – προσπαθούν να τεκμηριώσουν ορισμένες διαγνωστικές σκέψεις
- 2) **Διάγνωση.** Περιέχει οκτώ αφορισμούς. Συνδυάζει μακροσκοπικά ευρήματα από τα ούρα, κλινικά εκ μέρους του ασθενούς, εμφάνιση των συμπτωμάτων σε διάφορες φάσεις του εικοσιτετράωρου, λεπτομερή εντόπιση της ανατομικής προελεύσεως των ενδοκλήματων, για να καταλήξει σε διαφοροδιαγνωστικές προτάσεις.
- 3) **Πρόγνωση.** Περιέχει εννέα αφορισμούς. Δίδεται έμφαση στη πρόγνωση που στηρίζεται σε ένα συνδυασμό συμπτωμάτων, ευρημάτων από τα ούρα, ιδιοσυστασίας του ασθενούς (π.χ. ευνοούχοι) και χρονικών παραμέτρων. Οι τελευταίες απηχούν απόψεις Πυθαγορείων και παλαιότερων πολιτισμών της Εγγύς Ανατολής και διατυπώνονταν λεπτομερέστερα στο απολεσθέν έργο του Ιπποκράτους «*Εβδομάδες*».
- 4) **Θεραπεία.** Περιέχει τέσσερεις Αφορισμούς που προτείνουν την αποβολή των επιζήμιων ουσιών από το σώμα με διάφορα μέσα. Είναι το λογικό επακόλουθο της θεωρίας των τεσσάρων χυμών.
- 5) **Γενικό ενδιαφέροντος.** Περιέχει τρεις Αφορισμούς. Χωρίς να αναφέρεται ονομαστικά στους νεφρούς, θέτει περιορισμούς στην έκταση και το ρυθμό διαφόρων καθαρτικών μεθόδων. Προεντυπώνει δηλαδή εν σπέρματι τις σημερινές απόψεις για την ήπια (αιμο)-κάθαρση. Συμπερασματικά, οι νεφρολογικοί ενδιαφέροντος αφορισμοί αποτελούν απόδειξη του θριάμβου του εμπειρισμού επί της ιατρικής της στηριζόμενης σε επιστημονικές αποδείξεις. Περιέχουν το απόσπασμα της προσωπικής, προσεκτικής παρατήρησης ενός πολύ καλού κλινικού ιατρού. Συχνά εγγίζουν και τη σημερινή νεφρολογική γνώση χωρίς βέβαια να αποτελούν και άμεσο πρόδρομό της πάντα.

Η ΜΑΙΕΥΤΙΚΗ ΚΑΙ ΓΥΝΑΙΚΟΛΟΓΙΑ ΣΤΗΝ ΙΠΠΟΚΡΑΤΙΚΗ ΣΥΛΛΟΓΗ ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΚΑΙ ΣΧΟΛΙΑ

Σκευλάκης Ε. Καρνάθιος

Επ. Καθηγητής Παν/μίου Αθηνών
Διευθυντής Μαιευτ. & Γυν/κής Κλινικής Π.Γ.Ν. "Αλεξάνδρα"
Διευθυντής-Γυναικολόγος Ιατρικού Κέντρου Αθηνών

Με την κατανόηση σε ενόπτες της Ιπποκρατικής συλλογής υλοποιείται, για πρώτη φορά στην ιστορία της ιατρικής, ο διαχωρισμός της σε ειδικότητες. Στον Όρκο του Ιπποκράτη γίνεται μια παραπέρα επισήμανση, η ανάγκη δηλαδή για συγκεκριμένη υποειδικότητα.

Η κλινική ιατρική παρατήρηση στην Ιπποκρατική συλλογή είναι μια διεργασία με μαθηματική ακρίβεια. Η μεταφραστική απόδοση του αρχαίου ιατρικού κειμένου οφείλει να έχει ιατροκεντρικό προσανατολισμό. Η απαραίτητη φιλολογική προσέγγιση, θα ήταν ορθότερο να γίνεται σε συνεργασία με εξειδικευμένους ιατρούς. Η παράβλεψη της προϋπόθεσης αυτής υποβαθμίζει και σε κάποιο βαθμό ακυρώνει την όλη προσπάθεια. Ενίοτε η απουσία εξειδικευμένης ανάπτυξης των κειμένων μπορεί να οδηγήσει σε μη ορθή κρίση, όσον αφορά τη νοηματική επεξεργασία των υπό μελέτη αρχαίων κειμένων.

Η Ιπποκρατική Μαιευτική και Γυναικολογία βρήκε από ιδιότητες λέξεις και φράσεις - όπως και όλη η Ιπποκρατική Συλλογή - που παρουσιάζουν εξαιρετικά μεγάλες ερμηνευτικές δυσχερείες. Είναι δηλωτικό των δυσκολιών αυτών, η πληθώρα των τίτλων μεταφραστικών προσοθειών που έγιναν κατά την αρχαιότητα. Αναφέρονται μερικοί από αυτούς: «**Λέξεις Ιπποκράτους**», «**Λέξεις Ιπποκράτους**», «**Λέξεις Ιπποκράτους**», «**Ερμηνευτική των Γλωσσών Ιπποκράτους Πραγματεία**», «**Των παρ' Ιπποκράτους Λέξεων Συναγωγή**», «**Των Ιπποκράτους Γλωσσών Εξήγησις**» κ. ά.

Αναφέρονται μερικά μόνον ονόματα αυτών που ασχολήθηκαν, κατά την αρχαιότητα με το έργο αυτό, όπως ο Ξενοκρίτος ο Κώϊος (3^{ος} π.Χ. αι.), ο Φιλίνιος ο Κώϊος (3^{ος} π.Χ. αι.), ο Βακχείος (220 π.Χ.), ο Γλαυκίος (150 π.Χ.), ο Καλλίμαχος (4^{ος} π.Χ. αι.), ο Ερωσιανός (1^{ος} μ.Χ. αι.). Ο Παλίνος (120-201 μ.Χ.) κ.ά. Κατά τους νεότερους χρόνους ξεχωρίζει η συμβολή του **Αδ. Κοραή (1748-1833)**. Θα ήταν σοβαρή παράληψη να μην αναφερθεί μια πληθώρα Ελληνοδαστρών της παγκόσμιας κοινότητας με προεξάρχοντες τους Γερμανούς, που ασχολήθηκαν με τη μελέτη της Ιπποκρατικής συλλογής.

Το δυσερμηνεύτο των Ιπποκρατικών κειμένων, από τους σχεδόν σύγχρονους του Ιπποκράτη, υποδηλώνει τη χρήση προϊπποκρατικής ορολογίας - άγνωστης στο επιστημονικό κοινό της εποχής - την οποία ενσωμάτωσε στα κείμενά του.

Με την παρουσίαση αυτή και με συγκεκριμένες παρατηρήσεις, επιχειρείται μια διαφορετική προσέγγιση στη βιβλιογραφία, που αφορά στην Ιπποκρατική Μαιευτική και Γυναικολογία.

LEGACY OF HIPPOCRATIC MEDICINE IN INDIA

Syed Zillur Rahman
President

Ibn Sina Academy of Medieval Medicine & Sciences
Tijara House, Dодhpur, Aligarh 202002, INDIA

Hippocratic medicine passed from Greece to the Islamic worlds through the Nestorian Greeks. During the period of Arabic enlightenment, Arab scholars like Rhazes (855-925 A.D.), Avicenna (980-1037 A.D.), Avenzoar (1090-1162 A.D.) and others not only translated the medical books of Greek physicians: Hippocrates, Galen, Dioscorides, etc. but through their own original writings developed the Greek medicine throughout the Muslim world. This system is known, in different names such as Greek medicine, Greco-Arab medicine, Islamic medicine but generally it is called as Unani Medicine. In Arabic, Unani means Greece. In India this system of medicine was introduced by the Arab and Iranian physicians, and soon become indigenous

system of this country. Greek medicine is a practicing system of medicine in Indian sub continent and also in Srilanka, Iran, South Africa and other parts of the world. In India there are more than fifty thousand practitioners of this system. Under the patronage of Govt. of India, 36 under graduate colleges and 8 postgraduates department are functioning in different parts of the country. They offer five years degree course and three years postgraduate course in different subjects. This system of medicine is very popular among the masses. The practitioners of Greek medicine scattered all over the country, form an important part of the natural and primary health care delivery structure. The total number of hospitals functioning in different states of the country is 75; most of them are run by government agencies. The total number of Unani dispensaries is more than 1150. There are 450 Unani pharmaceutical laboratories for preparation of compound medicine. In Unani system of medicine various types of treatment are employed, such as regimental therapy, diet therapy, pharmacotherapy, etc. The regimental therapy includes venesection, cupping, diaphoresis, diuresis, Turkish bath, massage, metastasis, cauterization, purging, emesis, exercise, leeching, etc.

PRINTING HIPPOCRATES TREATISES IN THE RENAISSANCE

Alain Touwaide

Smithsonian Institution and Institute for the Preservation of Medical Traditions

The tradition of the treatises attributed to Hippocrates has been abundantly studied since the Renaissance. From the 19th century, particularly, it has been closely scrutinized in order to understand when and by whom (if at all possible) the single treatises were written, and how and when the collection was created. Also, a special attention has been devoted to the circulation of the collection in the Byzantine world and of single treatises in the West, be it during the Middle Ages or in the Renaissance. No comparative work has been done, instead, on the different traditions, especially the difference between the Renaissance and the previous periods. The presentation will offer a contribution in this sense, based on a preliminary census of the Byzantine and Renaissance Greek manuscripts, the Latin codices, and the printed Renaissance editions. In doing so, it aims to highlight the work performed by Western humanists, including the transformation of Hippocratism that such work induced.

ΝΟΜΙΣΜΑΤΑ

ΑΠΕΙΚΟΝΙΣΕΙΣ ΑΣΚΛΗΠΙΟΥ: Η ΜΑΡΤΥΡΙΑ ΤΩΝ ΑΡΧΑΙΩΝ ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΝΟΜΙΣΜΑΤΩΝ

Βασιλική Πέννα

Επίκουρος καθηγήτρια, Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου
Βυζαντινή Ιστορία, Νομισματική και Σιγίλλογραφία

Η συχνότητα της παρουσίας του Ασκληπιού σε νομίσματα της ελληνικής και της ελληνιστικής αρχαιότητας είναι μεγάλη, καθώς μεγάλη είναι και η ποικιλία των σχετικών παραστάσεων. Ο θεός απεικονίζεται συνήθως γενειοφόρος, άλιτος σε προτομή, άλιτος ανακεκλιμένος, άλιτος ιστάμενος ή καθισμένος να κρατά ραβδί στο οποίο είναι τυλιγμένο ένα φίδι και άλιτος να συνοδεύεται από την Υγεία, τον Τελεσφόρο και από άλλους Ασκληπιιάδες. Σε σπάνιες εκδόσεις ο θεός απεικονίζεται σε βρεφική ή παιδική ηλικία, αγένειος και γυμνός, καθώς και σε παραστάσεις αφηγηματικού χαρακτήρα, όπως είναι για παράδειγμα η παράσταση εύρεσης του Ασκληπιού από βοσκό να θηπάζει αίγα, σε κήλινο νόμισμα της Επιδόρου ρωμαϊκών χρόνων εποχής Αντωνίνου Ευσεβούς ή Καρακάλλα.

οι νομισματικές απεικονίσεις του Ασκληπιού υποδηλώνουν τόπους λατρείας του θεού και δίνουν μια ιδέα, ωστόσο, αρκετά αφαιρετική και συμβατική των λατρευτικών αγαθμάτων του θεού που υπήρχαν σε μια περιοχή, ή σε ένα συγκεκριμένο ιερό. Στην παρούσα ανακοίνωση θα γίνει προσπάθεια μιας εμπειριστικώς καταχωρήσης των αρχαίων ελληνικών και ελληνιστικών νομισμάτων με απεικονίσεις του Ασκληπιού, κατά εικονογραφικούς τύπους. Ταυτόχρονα, θα γίνει προσπάθεια συσχέτισης των παραστάσεων αυτών με τη μυθολογική παράδοση, με χαμένους αγαθματικούς τύπους ή άλλα μνημειακά έργα, καθώς και με την ιστορία των ιερών όπου ο θεός της ιατρικής λατρευόταν και ασκούσε τις θεραπευτικές του επεμβάσεις.

Η ΙΑΤΡΙΚΗ ΘΕΜΑΤΟΛΟΓΙΑ ΤΩΝ ΝΟΜΙΣΜΑΤΩΝ ΤΟΥ ΜΟΥΣΕΙΟΥ ΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΤΗΣ ΙΑΤΡΙΚΗΣ ΤΟΥ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Μάρθα Παπαδοπούλου, διδάκτωρ Ιστορίας
Διευθύντρια ΓΑΚ-Ιστορικό Αρχείο Ηπείρου

Το νόμισμα εκτός από εκφραστής των εμπορικών συναλλαγών αναγνωρίζεται ως προϊόν κοινωνικών συμβάσεων και εκφράζει το ευρύτερο κοινωνικοπολιτικό πλαίσιο της εποχής. Τα κέρματα του Μουσείου της Ιστορίας της Ιατρικής του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων μιλούν για την ιστορία της Ιατρικής με ένα διαφορετικό αλλά εύγλωτο τρόπο.

Παρουσιάζονται περίπου 100 νομίσματα από κορηγίες του καθηγητή Στέφανου Γερουλάνου και των οικογενειών Δαλέζου και Πίντου που χρονολογούνται από το 480 π.Χ. μέχρι την ελληνιστική εποχή αναδεικνύοντας την τέχνη των οχολών π.χ. της Περγάμου και γενικότερα της Μ. Ασίας.

Σπάνια κομμάτια και μοναδικά δείγματα της αρχαίας σφραγιστικής περιλαμβάνονται στη συλλογή αυτή αναδεικνύοντας την ιστορία της ιατρικής μέσα από την πορεία της νομισματοκοπίας. Στα νομίσματα αυτά κατά τα ελληνικά πρότυπα απεικονίζονται κεφαλές θεών όπως του Ασκληπιού και του πατέρα του Απόλλωνα Μαλεάτου, της Υγείας, του Κένταυρου Χείρωνας και του Τελεσφόρου. Προστίθενται, επίσης, σύμβολα όπως ο ιερός όφις περίτεχνα τυλιγμένος ή περιτυλιγμένος σε ραβδί ή να αναδύεται από κίστη που κρύβει μυστήριο. Συγκρατούνται ανάμεσά τους και τα νομίσματα που έκτισαν οι άρχοντες με την αναγραφή του ονόματός τους βοηθώντας τους ιστορικούς να αντλήσουν πληροφορίες για τη θεματική και γεωγραφική κατανομή της ιατρικής. Οι επιγραφές, επίσης, που αναγράφονται αναδεικνύουν τους αυτοκρατορικούς χρόνους (27π.Χ.-284 μ.Χ.), το όνομα και τον τίτλο του αυτοκράτορα. Τα νομίσματα του Μουσείου χάλκινα και αργυρά προέρχονται από τις διάφορες επαρχίες της Μ. Ασίας, της Βιθυνίας, του κοινού των Μακεδόνων και της Θεσσαλίας.

Η ενόπτη ολοκληρώνεται με τα ρωμαϊκά νομίσματα που φιλοτεχνήθηκαν κατά τους χρόνους της δημοκρατίας αναδεικνύοντας το ευρύτερο νομισματικό σύστημα των Ρωμαίων και τη θεματική τους σύνδεση με την ιατρική. Ειδικότερα οι νομισματικές μονάδες, όπως π.χ. το ασάριον και το δηνάριο, που κόπηκαν στην πόλη της Ρώμης, έχουν εμφανή την επίδραση της ελληνικής νομισματοκοπίας με θεματικές ενότητες από την ιατρική.

ASKLĒPIOS AND OPHIUCHUS: KATASTERISMOI, CONSTELLATIONS, TRANSFORMATIONS AND HERESIES

Maravelia Amanda-Alice
CES/RAS, Moscow, Russia

It is well known that Asklepios—according to a certain mythological version (cf. e.g.: Eratosthenēs: *Katasterismoι*; Iōannēs Lydos: *Peri Mēnōn*; Hyginos: *Poiētikē Astronomiā*, & c.)—was constellated after his thunder-death/murder among the stars of the celestial expanses. His identification to the ancient asterism Ophiuchus/Serpentarius is unanimously accepted. Through this inspiring myth, through the concomitant heavenly archetypes, we are thriving to show the archæoastronomical and cosmographic background of this ancient tale, pointing out to the very charlatanism of astrology, a main astronomical argument against which is the exclusion of Ophiuchus from the set of zodiacal constellations, where the Sun is apparently found more time than in that of the neighbouring constellation of Scorpius.

LECTURE A. KOUZES

COMPETING HEALERS: ASCLEPIUS, GLYCON, GALEN AND LUCIAN

Vivian Nutton

The importance of the cult of Asclepius in the Roman imperial period is marked by the building of new temples, the establishment of festivals, and large numbers of worshippers. The evidence is largely archeological, apart from the Sacred Tales of Aelius Aristeides. This paper looks at a fragment of Galen's commentary on the Hippocratic Oath, and contrasts it with the account by his contemporary, Lucian, of a new healing cult, linked to, but competing with, that of Asclepius, that of Glycon at Ionopolis.

WOUNDS AND BATTLE CASUALTIES IN THE ILIAD

Christopher Edwards

Consultant pathologist, Solihull, United Kingdom

Battle wounds and their outcome during the Trojan War were investigated using the most recent English translation of the Iliad. In 140 instances there was an adequate description of the weapon involved, the site of the wound and the eventual outcome. Ninety-eight of these wounds were caused by spears and of these eighty-eight (90%) were fatal. All thirteen wounds caused by swords were fatal and in all seven instances in which the victim suffered multiple injuries the outcome was also fatal. These figures contrast with the twelve arrow wounds and the nine wounds caused by thrown rocks. There was a fatal outcome in five cases in each of these two groups. There are five descriptions of sickness or congenital deformity in the text, and interestingly three descriptions of psychiatric breakdown in battle, perhaps the first mention of combat stress reaction on record. The results will be discussed in the context of work on this topic by previous investigators and current knowledge of the weapons and medical practice of Bronze Age Greece.

References.

1. Homer. The Iliad. Revised translation Jones P and Rieu DCH. Penguin Group. London. 2003.
2. Eliopoulos CS 2008. The Traumatology of the Trojan War. Editions Noisi. Athens.
3. Sigerist. HE 1987. A History of Medicine. Vol II. Early Greek, Hindu and Persian Medicine. Oxford University Press.

NARRATIVES OF CONCEPTION AT ASKLEPIEIA

Bronwen L. Wickiser

Assistant Professor, Department of Classical Studies,
Vanderbilt University, Nashville, Tennessee, USA

Women who had trouble becoming pregnant in ancient Greece could and did consult a variety of healers, including Asklepios. Healing inscriptions from Asklepios' sanctuaries at Epidauros and Lebena (IG IV 2 1.121-124, ICR I xvii 8-24) include six examples of women treated by the god for infertility. This paper will examine the various therapies that Asklepios used to treat these women and will consider how his methods compare to cures for infertility posed by other healers, particularly the Hippocratics.

The healing accounts from Epidauros and Lebena indicate that Asklepios employed a wide range of treatments to cure infertility, from sexual intercourse with a snake to application of a cupping device, and I will argue that his treatments map in interesting ways onto Hippocratic explanations for the cause and treatment of the same condition. (It is worth noting that both the cure inscriptions and Hippocratic treatises describe this condition as a woman's health issue, not a man's). For instance, when a handsome young attendant (*horaios tis pais*) lifts the garment that covers one of the women seeking treatment at Epidauros (IG IV 2 1.122.60-63), we ought to consider whether the presence and touch of the handsome man were meant to arouse the patient and thus prepare her body for conception, given that arousal of the female was considered necessary for conception by many of the Hippocratics. Infertility, much as other medical conditions, received treatment at Asklepieia consonant with the theories and procedures of the Hippocratics.

USING HIPPOCRATIC MEDICINE TO TEACH A NEW YORK CITY UNIVERSITY-LEVEL HISTORY COURSE ON WOMEN'S HEALTH ISSUES AND HIV/AIDS

Helen R. Lemay

SUNY Distinguished Teaching Professor Emerita, Professor of History Emerita
Stony Brook University, Stony Brook, New York, USA

This paper describes my experiences introducing Hippocratic texts into a course on topics in the history of women and western medicine, and how this material sheds light on the situation with HIV/AIDS today. Students are drawn from three different groups: undergraduates, New York City high school students, and clients and counselors of the AIDS Service Center of New York City.

Hippocratic writings gave us food for thought. Among the parts of the *Oath* that resonated with the class were the ideas that confidentiality is a sacred duty of the physician, that dietary measures are important in healing, and that medical school should be tuition free. Our examination of Hippocrates' writings on women's diseases and childbirth was the most fruitful. Cases described in the *Epidemics* include a number of women who had just given birth and then suffered a terrible fate. This led to discussion of whether childbirth was considered to be a disease in the Hippocratic books, and then to consideration of the concept of disease as a humoral imbalance. I asked, "Does controlled HIV qualify as a 'disease,' or is it merely a disease precursor, a kind of bodily imbalance which must be managed in terms of T cells and viral load by medication and diet? Living in a society dominated by the germ theory, class members focused more on the virus as an invading organism than on the body's immunity and state of balance. Hippocrates' writings provided context for our class, and additional perspective on the epidemic.

ΑΣΚΛΗΠΕΙΑ-ΔΙΑΦΟΡΑ

ΤΟ ΑΣΚΛΗΠΕΙΟΝ ΤΟΥ ΔΑΦΝΟΥΝΤΟΣ ΣΤΟΝ ΑΠΟ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟ ΦΘΙΩΤΙΔΑΣ

Μαρία - Φωτεινή Παπακωνσταντίνου

Αρχαιολόγος - Προϊσταμένη ΙΔ' Εφορείας Προϊστορικών & Κλασικών Αρχαιοτήτων
Υπουργείο ΠολιτισμούΙΔ' Εφορεία Προϊστορικών & Κλασικών Αρχαιοτήτων
Κάστρο Λαμίας

Στο πλαίσιο της κατασκευής της παράκαμψης του Αγίου Κωνσταντίνου στο τμήμα του αυτοκινητόδρομου Π.Α.Θ.Ε. από τον Λογγό έως την έξοδο της σήραγγας της Κνημίδος, η ΙΔ' Εφορεία Προϊστορικών και Κλασικών Αρχαιοτήτων διεξήγαγε σωστικές ανασκαφές θέσης «κλωμάτα», από τον Οκτώβριο του 2005 έως τον Απρίλιο του 2007. Η θέση ταυτίζεται με τον αρχαίο Δαφνούντα, οικοδομικά κατάλοιπα του οποίου ήρθαν για πρώτη φορά στο φως.

Το σημαντικότερο εύρημα των ανασκαφών είναι ένα ορθογώνιο κτιριακό συγκρότημα διαστάσεων 30x15μ., αποτελούμενο από δύο διαφορετικά κτίρια και υποθρήσκους χώρους πισίνας. Οι υποθρήσκους χώροι περιλαμβάνουν μια ορθογώνια εσκάρα με υποθρήσκους καύσης, βωμό και επτά κυκλικούς λάκκους λαξευμένους στο στέρεο έδαφος. Πληθώρα προϊόντων απόρριψης τελετουργικών πράξεων και θυσιών περιέχονταν σε ορισμένους από τους λάκκους και σε παχύ στρώμα στο χώρο ανατολικά του βωμού, με ίχνη καύσης, κεραμίδες και μικρούς λίθους. Περισυλλεχθήκαν αναθήματα, ποτήρια από τα οποία παραπέμπουν στη λατρεία του Ασκληπείου (χάλκινα αμοιβάματα φιδιών, χάλκινα βραχιόλια με αποθήκες κεφαλές φιδιών, ενεπίγραφα όστρακα τελετουργικών αγγείων, μαρμάρινα αγαθήματα, τμήματα αναθηματικών στήλων κ.ά.).

Σύμφωνα με τα ανασκαφικά δεδομένα, η χρήση του χώρου ως υποθρήσκου λατρευτικού ξεκινά από τα τέλη του 6^{ου} αι. π.Χ. και συνεχίζεται κατά τους κλασικούς χρόνους, οπότε κατασκευάζε-

ται το κτίριο Β. Στη συνέχεια, περί τα μέσα του 4^{ου} αι. π.Χ., προστίθεται το κτίριο Α, το οποίο εξακολουθεί να χρησιμοποιείται μέχρι τους αυτοκρατορικούς χρόνους. Πρόκειται για ένα από τα αρχαιότερα Ασκληπεία στον ελληνικό χώρο, καθώς τα περισσότερα κατασκευάζονται από τον 4^ο αι π.Χ., όταν ο ήρωας-θεός γίνεται ιδιαίτερα δημοφιλής και διαδίδεται ευρέως η λατρεία του, η οποία εξακολουθεί να ασκείται μέχρι τους ρωμαϊκούς χρόνους. Μετά το πέρας της ανασκαφής, το οικοδομικό συγκρότημα μεταφέρθηκε περί τα 150 μ. ανατολικότερα προκειμένου να αποκατασταθεί και να αναδειχθεί.

ΜΕΛΕΤΗ ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗΣ ΚΑΙ ΑΝΑΔΕΙΞΗΣ ΤΟΥ ΑΣΚΛΗΠΕΙΟΥ ΤΟΥ ΔΑΦΝΟΥΝΤΟΣ

Μαρία – Φωτεινή Παπακωνσταντίνου, Αρχαιολόγος – Προϊσταμένη ΙΔ' Εφορείας Προϊστορικών και Κλασικών Αρχαιοτήτων (Λαμία)
Γιώργος Μιχαήλ, Αρχιτέκτονας, Διευθυνση Αναστήλωσης Αρχαίων Μνημείων

Το Ασκληπείο του Δαφνούντος είναι ένα κτιριακό συγκρότημα κλασικών χρόνων το οποίο αποκαλύφθηκε στη θέση «Ισιώματα» Αγίου Κωνσταντίνου Φθιώτιδας με αφορμή την κατασκευή της παράκαμψης του Αγίου Κωνσταντίνου του Αυτοκινητοδρόμου Π.Α.Θ.Ε. και ανασκάφτηκε από την ΙΔ' Εφορεία Προϊστορικών & Κλασικών Αρχαιοτήτων Η θέση του πάνω στον κεντρικό άξονα του αυτοκινητοδρόμου στο στάδιο της ολοκλήρωσης της κατασκευής του, οδήγησε στη λύση της οργανωμένης μεταφοράς και επανατοποθέτησής του σε γειτονικό χώρο -πλην του μνημειώδους βωμού που παρέμεινε στην αρχική του θέση- προκειμένου το μνημείο να διασωθεί με σκοπό στη συνέχεια να αναδειχθεί και να καταστεί επισκέψιμο. Η μελέτη αποκατάστασης και ανάδειξης του εντάχθηκε στο μέτρο 3.3 «Μελέτες ωρίμανσης και προετοιμασίας έργων του Ε.Π. ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ (Γ' Κ.Π.Σ.) με απώτερο στόχο την ένταξη του έργου προς υλοποίηση στο Ε.Σ.Π.Α. Η αρχαιολογική προμελέτη περιλαμβάνει την ιστορική και αρχαιολογική ανάλυση του μνημείου, τη βιβλιογραφική τεκμηρίωση, την κριτική παρουσίαση των προηγούμενων επεμβάσεων, την αρχαιολογική αξιολόγηση της αρχιτεκτονικής πρότασης, την κριτική παρουσίαση των προτάσεων χρήσης και τη φωτογραφική και σχεδιαστική τεκμηρίωση. Στην αρχιτεκτονική προμελέτη περιλαμβάνονται η καταγραφή της παθολογίας, ερευνητικές εργασίες (γεωφυσική διασκόπηση - ανάλυση κωνιάματος), η προμελέτη της αρχιτεκτονικής και μορφολογικής αποκατάστασης και ο προϋπολογισμός του έργου.

Για την ανάδειξη της ιστορικής αξίας του μνημείου γίνονται προτάσεις για τη τεκμηριωμένη συμπλήρωση τμημάτων λιθοδομών και την αναίρεση των προβλημάτων που προκάλεσε η ανασκαφή και η μεταφορά του κτίσματος. Επίσης γίνονται προτάσεις για την αποκατάσταση των λιθοδομών, την αναπαράσταση της στάθμης των δαπέδων, την αναπαράσταση του βωμού και τη δημιουργία στάσεων με επεξηγηματικές πινακίδες που θα συμβάλουν στην ενόχληση της αναγνωσιμότητας του χώρου.

Τέλος προτείνεται η εξασφάλιση οδικής πρόσβασης με τη δημιουργία κόμβου, η διαμόρφωση του περιβάλλοντος χώρου με φυτεύσεις, η δημιουργία χώρου για την πραγματοποίηση πολιτιστικών εκδηλώσεων και χώρων στάθμευσης, η διαμόρφωση πορείας επισκεπτών, η ανέγερση κτιρίων εξυπηρέτησης επισκεπτών και ο φωτισμός του μνημείου που θα συμβάλουν στη δημιουργία ενός σημαντικού επισκέψιμου αρχαιολογικού χώρου, ο οποίος αναμένεται να αποτελέσει σημείο αναφοράς για την περιοχή και πόλο έλξης επισκεπτών.

ΤΑ "ΑΣΚΛΗΠΕΙΑ" ΣΤΗΝ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΤΗΣ ΙΑΤΡΙΚΗΣ, (1745-2000)

Δημήτριος Καραμπερόπουλος
Ελληνική Εταιρεία Ιστορίας της Παιδιατρικής, Αθήνα

Η διερεύνηση στα 7124 τίτλους της υπό εκτύπωση Ελληνικής Βιβλιογραφίας Ιστορίας της Ιατρικής (1750-2000) έδειξε ότι έχουν καταχωριστεί πενήντα πέντε (55) εργασίες σχετικά με τα "Ασκληπεία". Από αυτές οι δεκατέσσερις (14) εργασίες αναφέρονται γενικότερα στην Ιατρική των Ασκληπειών, ενώ οι σαράντα μία (41) για τα ειδικότερα Ασκληπεία. Αναλυτικότερα δεκαεργασίες είναι για το Ασκληπείο της Κω, οκτώ για το Ασκληπείο της Επιδαύρου, επτά της Τρίκης, από τρεις για το Αμφιαράειο του Ωρωπού και για τα Ασκληπεία της Πελοποννήσου, από δύο για τα Ασκληπεία των Αθηνών και της Κρήτης, και από μία εργασία για τα Ασκληπεία της Κυρήνης, Κερκερών, Τιάνης, Φενεού, Ναυπάκτου και Περγάμου. Μάλιστα μία εργασία της Σεβ. Χαβιάρα-Καραχάλιου για το Ασκληπείο της Τιάνης υποστηρίχθηκε και ως διδακτορική διατριβή. Επίσης μερικά τίτλους είναι ειδικότερες πομπασεΐδες μονογραφίες όπως του Αρ. Π. Αραβανού, *Ασκληπιός και Ασκληπεία*, 1907, Παναγή Καββαδία, *Το ιερόν του Ασκληπιού εν Επιδαύρω και η θεραπεία των ασθενειών...*, 1900, Κωνσ. Παπαστεργίου, *Ασκληπιός, ο πρώτος γιατρός χωρίς σύνορα. Το Ασκληπιείον της Τρίκης*, 1998, Γρηγορίου Ανδρουτσόπουλου, *Το Αμφιαράειον του Ωρωπού. Συμβολή εις την ερμηνείαν των μνημείων*, 1961, Σπύρου Σταυρόπουλου, *Τα Ασκληπεία της Πελοποννήσου. Οδοιπορικό στα ιερά Ιατρευτικά και Θεραπευτικά κέντρα της Πελοποννήσου. Οδηγίες και τοπικές Ιατρικές Βεβήτιες*, 1996.

ΨΥΧΑΝΑΛΥΤΙΚΗ ΕΡΜΗΝΕΙΑ ΤΩΝ ΘΕΡΑΠΕΙΩΝ ΣΤΑ ΑΣΚΛΗΠΕΙΑ ΚΑΙ ΣΤΟΥΣ ΑΓ. ΑΝΑΓΥΡΟΥΣ

Ν. Θεοκαράκης¹, Σ. Σωλιανίδης², Σ. Γερουλιάνος³

1. Ψυχολόγος PhD, Εταιρεία Περιφερειακής Ανάπτυξης και Ψυχικής Υγείας (Ε.Π.Α.Ψ.Υ.), Επιστημονικός Συνεργάτης ΑΤΕΙ Λαμίας
2. Αναπληρωτής Καθηγητής Κοινωνικής Ψυχιατρικής, Πάντειο Πανεπιστήμιο
3. Καθηγητής Ιστορίας Ιατρικής, Πρόεδρος Διεθνούς Ινστιτούτου Ιδρύματος Κω

Οι νέες λατρείες ξεσηδών πάντα όταν η πατροπαράδοτη πίστη δεν είναι σε θέση να ικανοποιεί τις ψυχικές ανάγκες του ανθρώπου. Έτσι κι η λατρεία του Ασκληπιού έδωσε απάντηση σε ένα αίτημα που γινόταν πειστικό. Με την άνοδο των μεγάλων κρατών και κοινωνιών η ασθένεια, ο τραυματισμός κι ο θάνατος έγιναν πομπασεΐα πρόβλημα. Η Ιατρική δεν μπορούσε να ικανοποιήσει όλες τις ελπίδες που έτρεφαν οι ασθενείς Ο Ασκληπιός κι οι Αγ. Αναγύροι μπορούσαν να προσφέρουν βοήθεια ακόμη κι ενάντια σε κάθε λογική, με την αλληλεξάρτηση της θεραπείας ως τέχνης και λατρείας. Ήταν η άποψη ηθεύρα της ασθένειας που ζητούσε βοήθεια με ψυχαναλυτικούς όρους, η ίαση που ξεκινούσε από την επένδυση του ασθενούς ακόμη και από την στιγμή της προετοιμασίας του. Όλη η θεραπεία βασιζόταν στην θεραπευτική λειτουργία του ύπνου έναντι της οδύνης, αφού η έλλειψη ύπνου είναι γνωστός προδιαθεσικός παράγον ψυχοσωματικών διαταραχών. Εξάλλου με τα όνειρα γίνεται η αναμνηστική του απωθημένου συγκρουσιακού υλικού και η εκφόρτιση του παράλογου. Το πλαίσιο (setting) μπορεί να συντελέσει θετικά ή και να οδηγήσει στην ίαση. Η επένδυση είναι η λέξη κλειδί τόσο στην θεραπευτική μέθοδο του Ασκληπιού όσο και σε αυτήν των Αγ. Αναγύρων, που πήραν την θέση του Ασκληπιού.

Δηλωτικό του πρωτοποριακού πνεύματος στην θεραπευτική μέθοδο του Ασκληπιού και των Αγ. Αναγύρων είναι ότι αιώνες αργότερα αυτού τους μηχανισμούς μεταχειρίστηκε ο Breuer και εξέλιξε ο Freud μέσω της Ύπνου.

ΟΙ ΚΑΛΗΣ ΤΟΥ ΠΑΚΙΣΤΑΝ ΔΕΝ ΕΙΝΑΙ ΑΠΟΓΟΝΟΙ ΤΩΝ ΑΡΧΑΙΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ

Αντώνης Μπαρτσιώκας

Τμήμα Ιστορίας & Εθνολογίας, Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης, Κομοτηνή

Εχει γίνει αποδεκτό στην Ελλάδα ότι οι Καλές από την οροσειρά του Ινδο-Κούς στο ΒΔ Πακιστάν είναι απόγονοι του στρατού του Μ. Αλεξάνδρου. Αυτό προέρχεται από τη ρομαντική ιδέα των Βρετανών στρατιωτικών και διανοουμένων για τη χαμένη φυλή των στρατιωτών του Μ. Αλεξάνδρου και βασίστηκε με τη σειρά της στην προφορική παράδοση των Καλές. Πολλοί υποστηρίζουν ότι υπάρχουν ομοιότητες μεταξύ Καλές και Ελλήνων όπως κοινές θεότητες, ρέξεις, κοινά αρχιτεκτονικά στοιχεία, μουσική και ανοικτό χρώμα δέρματος.

Αν και η μυθολογία και η λαογραφία των Καλές μπορεί να συγκριθεί με αυτή της Αρχαίας Ελλάδας, εντούτοις είναι πολύ πιο κοντά σε αυτήν της Ινδοϊρανικής (Βεδικής και προ-Ζωροαστρικής) παράδοσης. Η θρησκεία τους (το Πάνθεον των Καλές) είναι μία από τις τελευταίες αντιπροσώπους της Ινδοευρωπαϊκής θρησκείας μαζί με τον Ινδουισμό και τον Ζωροαστρισμό. Η γλώσσα τους είναι Δαρδική και ανήκει στην Ινδοϊρανική ομάδα που με τη σειρά της ανήκει στην Ινδοευρωπαϊκή οικογένεια. Πρόσφατες γλωσσολογικές μελέτες όμως δείχνουν ότι η γλώσσα τους είναι μια ανεξάρτητη γλώσσα και όχι μια διάλεκτος άλλης γλώσσας ή μια μίξη σακρικτικής και ελληνικής.

Η μελέτη των Qamar et al. (2002) υποστήριξε ότι υπάρχει μία συμβολή Ελληνικής προελεύσεως 20-40% στο Ψ χρωμόσωμα (μυονοώντας από τους στρατιώτες του Μ. Αλεξάνδρου). Όμως μετέπειτα μελέτες όπως αυτές του Kivisild et al. (2003), Rosenberg et al. (2006) και Firasat et al. (2007), έδειξαν ότι αυτή η ερμηνεία των Qamar et al. (2002) είναι πιθανώς λανθασμένη και ότι οι Καλές είναι μοναδικοί, διαφορετικοί και πιθανόν ιθαγενείς πληθυσμοί με πολύ ελάχιστη γενετική συμβολή από άλλους λαούς. Το χαριστικό βοήθη στην ερμηνεία των Qamar et al. (2002) ήρθε από τις μελέτες του 2008 στο Science (των Li et al.) και το Scientific American (του Stix) που επιβεβαίωσαν ότι οι Καλές είναι μοναδικοί και τέλεια απομονωμένοι και καταταγμένοι στους πληθυσμούς της Κεντρικής και νότιας Ασίας και ότι δεν ανήκουν στους Ευρωπαϊκούς πληθυσμούς. Το συμπέρασμα αυτό επιβεβαιώνεται και από το ότι δεν υπάρχει ιστορική μαρτυρία από τις πηγές ότι μέλη του στρατεύματος του Μ. Αλεξάνδρου παντρεύτηκαν και άφησαν απογόνους στην περιοχή των Καλές.

Αναφορές

- Qamar R. et al. 2002. *Am. J. Hum. Genet.*, 70: 1007–1024.
Kivisild T. et al. 2003. *Am. J. Hum. Genet.*, 72:313–332.
Rosenberg N.A. et al. 2006. *PLoS Genet.*, 2(12): e215.
Firasat S. et al. 2007. *Europ. J. of Hum. Genet.*, 15: 121–126.
Li J. Z. et al. 2008. *Science*, 319:1100–1104.
Stix G. 2008. *Scientific American*, 299(1): 56–63.

ΣΤΡΟΓΓΥΛΟ ΤΡΑΠΕΖΙ ΤΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ ΔΙΑΔΟΣΕΩΣ ΙΠΠΟΚΡΑΤΕΙΟΥ ΠΝΕΥΜΑΤΟΣ

Ταξιδεύοντας με τον Ιπποκράτη.

«Ανάπτυξη του πολιτικού και πολιτιστικού γίνεσθαι της εποχής τους»

ΕΛΛΑΔΑ

Δημήτριος Λυπουρήλης

Με κριτική ματιά «αναγινώσκονται» πληροφορίες για τον Ιπποκράτη από τη σχετική με αυτόν αρχαία βιογραφική παράδοση. Το συμπέρασμα είναι υποχρεωτικό: Από τη σχετική με τον με-

γάλο γιατρό αρχαία βιογραφική παράδοση αποκομίζουμε, συχνά, όχι την εικόνα ενός ιστορικού προσώπου, αλλά την εικόνα ενός προσώπου που έχει ήδη περάσει στη σφαίρα του θρύλου. Δικό μας χρέος είναι, τότε, να «καθάρουμε» – με τη σωστή έρευνα – το πρόσωπο του Ιπποκράτη από τις παραμορφώσεις που του προκάλεσαν οι διαδικασίες του θρύλου. Έχουν, θαρρείς, οι μεγάλοι μια περίεργη μοίρα: τη μνήμη των μικρών τη σβήνει ο χρόνος, τους μεγάλους όμως, θέλοντας, θα ήλεγμε, να τους εκδικηθεί που δεν μπορεί να σβήσει τη θυμνή τους, φροντίζει να τους παραλλήλα, να τους αλληλοώνει στα μάτια των ανθρώπων. Το αποτέλεσμα είναι μερικές φορές αφάνταστα λυπηρό: τους μεγάλους –αντίθετα με τους μικρούς– τους θυμούνται τελικά οι άνθρωποι, μέσα όμως από τη θύμηση αυτή αναδύονται μερικές φορές μορφές ολόκληρα διαφορετικές από αυτές που υπήρξαν στην πραγματικότητα.

Ο ΙΠΠΟΚΡΑΤΗΣ ΣΤΗ ΣΚΥΘΙΑ

Αθανάσιος Α. Διαμαντόπουλος

Συνήθως όταν ομιλεί κάποιος για τον Ιπποκράτη, και εφ' όσον βρίσκεται στο κύκλο των φίλων του και όχι των αμφισβητών του, θα αναφέρει πως «Ήταν ο πρώτος που διαχώρισε την Ιατρική από τη θρησκεία και έθεσε τις βάσεις της επιστημονικής ιατρικής. Θεωρείται ο Πατέρας της Ιατρικής» και άλλες παρόμοιες εγκωμιαστικές εκφράσεις. Ξαν να ήταν περίπου ένας μετεωρίτης που έπεσε από τον ουρανό και φώτισε τη μέχρι τότε σκοταδιστική και δεισιδαιμόνα Ιατρική. Αν ο ομιλητής είναι περισσότερο κατατοπισμένος θα προσπαθήσει να αναφερθεί στους πνευματικούς του πρόγονους, τους προσωκρατικούς δηλαδή φιλοσόφους και επιστήμονες. Σε μια πιο εν τω βάθει ανάλυση θα σχολιάσει το σύγχρονο με τον Ιπποκράτη πολιτιστικό ή και πολιτικό κλίμα που επέτρεψε την δημιουργική του παραγωγή. Λίγο πολύ όμως θα επικρατήσει μια προσπάθεια σύνδεσης του Πατέρα της Ιατρικής με τον Χρυσούν Αιώνα και με τους ποικίλους εκφραστές του, όπως τον Σωκράτη και τον Πλάτωνα, τον Περικλή τον Φειδία. Η εποπτική αυτή θεώρηση σπάνια επεκτείνεται πέρα από τον ελληνικό χώρο. Σκεφτήκαμε λοιπόν στη φιλική αλλά και παραγωγική αυτή εκδήλωση της Αμφικτιονίας πως σαν Εταιρεία Διάδοσης του Ιπποκράτειου Πνεύματος θα έπρεπε να ταλμύσουμε κάτι διαφορετικό. Να παρουσιάσουμε το πολιτικό και πολιτιστικό περιβάλλον περιοχών που μετά βεβαιότητας ή έστω με μερικές αμφιβολίες γυαρίζουμε πως επισκέφθηκε. Είτε αυτές βρίσκονταν μέσα είτε έξω από τον Ελληνικό χώρο. Να προβαύμε δηλαδή σε μια περισσότερο διεθνή περιγραφή του αναφερθέντος περιβάλλοντος. Το ότι ο Ιπποκράτης ταξίδευε εκτεταμένα είναι πασιγνωστό όπως εμφανίζεται και από έργο του «Επιδημιαί» που αναφέρεται βέβαια στις Ιατρικές του πληροφορίες από τα μέρη, τους δήμους δηλαδή, που επισκέφθηκε και από όπου προέρχεται ο τίτλος του βιβλίου και όχι, όπως συχνά και λανθασμένα θεωρείται, από τις επιδημικές νόσους. Στην παρούσα εισήγηση θα ασχοληθούμε με το ταξίδι του Ιπποκράτη στη Σκυθία και με τις Ιατρικές αλλά και γενικότερες παρατηρήσεις του για τη χώρα εκείνη και τους ανθρώπους της. Ο κύριος όγκος αυτών των πληροφοριών βρίσκεται στο έργο του «Περί αέρων, υδάτων και τόπων» το οποίο θεωρείται γενικά ως αυθεντικό. Αποτελεί μια εμπειριστικώς μελετητή ανθρώπινο-εθνο-γεωγραφίας, όπου συσχετίζονται τα Ιατρικά προβλήματα των κατοίκων με τις κλιματικές μεταβολές, τη πολιτική κατάσταση αλλά και τις ψυχολογικές παραμέτρους της προσωπικότητάς τους. Το έργο αποτέλεσε πρότυπο παρόμοιων μελετών και στην Αρχαιότητα αλλά και καθότι, μέχρι και σήμερα με την επιβολή του οικολογικού κινήματος, έστω και αν δεν γίνεται ονομαστικά αναφορά σε αυτό. Παρόμοιο «όδοντιο» έκανε και Μοντεσκίε, πράξη για την οποία κατηγορήθηκε από τον Αδαμάντιο Κοραή.

Αρχίζοντας από τον τόπο, την Σκυθία, θα πρέπει να την ορίσουμε γεωγραφικά. Είναι μια τεράστια περιοχή βορείως της Μαύρης Θάλασσας που περιλαμβάνει το μεγαλύτερο μέρος της Ουκρανίας, τμήματα της Νοτίου Ρωσίας και που η περιφέρειά της αυξανόταν και ελαττωνόταν κατά περιόδους, από τη Ρουμανία και την Τσεχοσλοβακία, μέχρι τις περιοχές γύρω από τον Καύκασο. Χαρακτηριστικό της Σκυθίας ήταν η ύπαρξη μεγάλων ποταμών, όπως του Δον που αποτελούσαν τις κύριες οδούς επικοινωνίας, αλλά και πολλών υψηλών και πάντα χιονοσειώνων

ορέων, που ήταν υπεύθυνα για το μόνιμο κρύο της χώρας. Οι κάτοικοι, οι Σκυθες, ήταν φύλα νεφελώδους καταγωγής. Αναφέρονται πρώτη φορά σε Ασσυριακούς κώδικες περί τον 7ον αιώνα πρ Χριστού. Μετά πολλές περιπέτειες μετανάστευσαν στις προαναφερθείσες περιοχές όπου έζησαν επί αιώνες ως νομάδες. Ήσαν εξαιρετικοί ιππείς και πολεμιστές, όχι μόνο οι άνδρες αλλά και οι γυναίκες. Οι θρυλικές Αμαζόνες ήταν Σκυθίες γυναίκες και γνωρίζουμε πολλά για αυτές κυρίως από τον μυθολογικό κύκλο του Θησέα. Αργότερα οι Σκυθες έρχονται σε επαφή με τις Ελληνικές αποικίες του Ευξείνου, εγκαθιστούν εκτεταμένες εμπορικές, πολιτικές και πολιτιστικές επαφές μαζί τους και εν μέρει αστικοποιούνται. Από τον 4ον π.Χ. αιώνα και μετά, μπορούμε να ομιλήσουμε για δύο διαφορετικές ομάδες. Αυτούς που ζούν στην βόρειο Σκυθία και συνεχίζουν τον παραδοσιακό τρόπο ζωής και αυτούς της Νοτίου που κατά κάποιο τρόπο εξελληνίζονται. Τυπικά πολιτιστικά στοιχεία των Σκυθών είναι οι άφθονοι διασκορπισμένοι υποσκαφικοί τάφοι με εντυπωσιακά χρυσά κοσμήματα και όπλα. Εκτός από τον Ιπποκράτη, την περιοχή επισκέφθηκε την ίδια περίπου εποχή και ο Ηρόδοτος που δίνει εκτενέστερες περιγραφές και της γεωγραφίας και των κατοίκων και των νόσων τους που συμπληρώνουν την εικόνα που σχηματίζουμε από το έργο του Ιπποκράτη. Περιηγητικά ο Πατέρας της Ιατρικής αναφέρει σε ένα ξεχωριστό γνώρισμα των Σκυθών από κάθε άλλη φυλή. Ότι δηλαδή οι γυναίκες τους ιππεύουν και πολεμούν σαν άντρες. Έχουν καιτριάρσει από τη βρεφική ηλικία το δεξί μαστό ώστε να ταξιδεύουν άνετα. Δεν παντρεύονται αν δεν σκοτώσουν πρώτα τρεις εχθρούς. Οι Σκυθες που ζούν στη καλυμμένη έρημο της Σκυθίας είναι Νομάδες και ζούν σε δασώδεις και υγρές περιοχές με μεγάλα ποτάμια. Δεν έχουν σπίτια αλλά ζούν στις άμαξες με τις οποίες διαρκώς ταξιδεύουν, ή τις συνοδεύουν ιππεύοντας άλογα. Τρέφονται με βραστό κρέας και με γάλα και τυρί αλλογίσιο. Λόγω των μόνιμων ψυχρών ανέμων, της υγρασίας και της συνεχούς βροχής οι εποχές πρακτικά δεν αλληλόζουν Αυτό συντελεί στο σμοιόμορφο και μικρόσωμο των ζώων και των ανθρώπων. Ουσιαστικά όλοι οι άνδρες και όλες οι γυναίκες μοιάζουν πολύ μεταξύ τους χωρίς ιδιαίτερα ατομικά χαρακτηριστικά. Οι περισσότεροι νομάδες έχουν εγκαύματα από το ήλιο γιατί λόγω της πολύς υγρασίας του σώματός τους δεν αντέχουν τις ακτίνες όταν εμφανίζονται. Συνήθως είναι παχείς και οι γυναίκες τους εξαιρετικά παχείς με ογκώδη τη περιοχή γύρω από τα γεννητικά όργανα. Είναι μελαμψοί, όχι από τον ήλιο αλλά από το πολύ κρύο. Η βασική τους νοσηρή κατάσταση είναι η υπογονιμότητα και η ατροφία των όρχων. Ο Ιπποκράτης αποδίδει τη πρώτη στη μακροχρόνιο ιππασία που προκαλεί σκληρότητα της γενετισμού περιοχής και στα βαριά ρούχα λόγω του κρύου που εμποδίζουν έστω την ψήλαση των ανδρικών μορίων και συνεπώς τη σεξουαλική διέγερση. Για τις γυναίκες υποθέτει πως η υπογονιμότητα οφείλεται στη πολύ πάχος που εμποδίζει το σπέρμα να φτάσει ανεμπόδιστα το κόλπο. Αν και οι εντόνιοι αποδίδουν την ατροφία των όρχων με τη συνολό ευνουχοειδή συμπεριφορά σε θεϊκή κατάρα, ο Ιπποκράτης θεωρεί υπεύθυνη τη φλεβοτομία της οπισθο-ωτικής φλέβας την οποία συχνά εκτελούν. Πιστεύει πως η φλέβα αυτή είναι υπεύθυνη για τη δημιουργία του σπέρματος. Στην εισήγηση θα γίνει λεπτομερέστερη ανασκόπηση της νόσου. Στη συνέχεια παρουσιάζονται στοιχεία από τη μετέπειτα σχέση των Σκυθών με την Ελληνική και Βυζαντινή Ιατρική, όπως και από τις πολιτικές και πολιτιστικές εξελίξεις αυτής της φυλής στους μετέπειτα αιώνες, από τις οποίες συμπεραίνουμε πως η επίδραση των Σκυθών στο Ευρωπαϊκό γίγνεσθαι είναι πολύ περισσότερο έντονη από ότι γενικά πιστεύεται.

ΑΙΓΥΠΤΟΣ

Παναγιώτης Ν. Ζηρογιάννης

Η ιδέα να ταξιδεύσεις με τον Ιπποκράτη και να ζήσεις τις εμπειρίες του, να περιγράψεις το πολιτικό και πολιτισμικό γίγνεσθαι των χωρών από τις οποίες υποστηρίζεται ότι πέρασε και άσκησε την Ιατρική, αποτελεί μια πρόκληση. Ο Ιπποκράτης πέρασε μερικά χρόνια μελετώντας Ιατρική στην Αίγυπτο, με συνέπεια να δεχθεί την επίδραση της Αιγυπτιακής Ιατρικής, όπως αυτή εκφράζεται στα κείμενά του. Με βάση αυτά, θα δώσουμε αρχικά κάποια βασικά στοιχεία για τον Ιπποκράτη και στη συνέχεια θα προσδιορίσουμε το επίπεδο της Ιατρικής στην αρχαία Αίγυπτο,

σύμφωνα με τα λίγα δεδομένα που αναφέρονται στη βιβλιογραφία για τη συμβολή της Ιπποκρατικής Ιατρικής στη χώρα αυτή.

Από εκπαιδευτήκη στην Ιατρική αναχώρησε από την Κω και επισκέφθηκε διαδοχικά πολλές περιοχές της Ελλάδος. Άσκησε την Ιατρική κυρίως στη Θάσο και σε άλλες πόλεις της γύρω περιοχής, καθώς και σε διάφορες πόλεις της Θεσσαλίας. Η φήμη του απλώθηκε γρήγορα σε όλη την Ελλάδα και πέρα από τα όριά της. Άλλες μαρτυρίες, όμως, λένε ότι ταξίδεψε και πιο μακριά στον Ευξείνο πόντο, στη Σκυθία και στη Μικρά Ασία όπου, σύμφωνα με το Γαληνό, επισκέφθηκε τη Σύμνην λέγεται ακόμη ότι έφθασε ως την Αίγυπτο.

Στη διαχρονική πορεία της ιστορίας της Ιατρικής, το ερώτημα που αναδύεται συχνά μεταξύ των ερευνητών είναι ποιοι πολιτισμοί έχουν δείξει τα πρωιμότερα στοιχεία εφαρμογής κληνικής πρακτικής. Υποστηρίζεται ότι οι Αιγύπτιοι έχουν δείξει πρώιμα στοιχεία στο πεδίο της Ιατρικής, όπως και πολλές άλλες χώρες. Όταν αναφερόμαστε σε επιστημονικές μεθόδους, οι περισσότεροι σύγχρονοι γιατροί έχουν διδαχθεί ότι η Ελληνική Ιατρική κατέχει την πρώτη θέση χάρις στους πρωτοπόρους, όπως είναι ο Ασκληπιός ως ο προστάτης της Ιατρικής και ο Ιπποκράτης (460-375 π.Χ., 5^ο - 4^ο αιώνα π.Χ.) ως ιδρυτής και πρωτοπόρος της επιστημονικής προσέγγισης των θεραπευτικών μεθόδων. Αιγύπτιοι γιατροί υποστηρίζουν ότι Έλληνες όπως ο Σάλλων και ο Πυθαγόρας συνήθιζαν να μελετούν Ιατρική στην Αίγυπτο. Ο ίδιος δε ο Ιπποκράτης φαίνεται ότι πέρασε από την Αίγυπτο.

Για πολλά χρόνια και μέχρι τον 19^ο αιώνα, οι γνώσεις μας για την Ιατρική της αρχαίας Αιγύπτου προέρχονταν από τα γραπτά του Ηρόδοτου, του Straton (58π.Χ.-28μ.Χ.) και του Διοδώρου του Σικελίου (1^ο αιώνας π.Χ), καθώς και από αυτά του Clement της Αλεξάνδρειας. Μετά την αποκρυπτογράφηση των Ιερογλυφικών το 1822 από τον Champollion JF, τα Ιατρικά δεδομένα της Αιγύπτου μπορούσαν να μεταφραστούν και να τεθούν στη βάση της κριτικής μελέτης.

Όταν θέλουμε να προσδιορίσουμε το επίπεδο της Ιατρικής του παρελθόντος και ιδιαίτερα σε κάποια χώρα, όπως είναι η Αίγυπτος, πρέπει να το φτιάσουμε από διαφορετικές οπτικές γωνίες, προκειμένου να έχουμε μια πιο σαφή εικόνα όλων των πτυχών της Ιατρικής και κοινωνικής ζωής της χώρας. Όλες αυτές οι πτυχές στο σύνολό τους συγκροτούν την Ιατρική εκπαίδευση, τη φαρμακολογία, την κοινωνική πρόνοια, τις συνθήκες υγιεινής, την Ιατρική νομοθεσία και πολλές άλλες παραμέτρους. Μέσα από τη μελέτη των κειμένων του Ιπποκράτη αποκαθίστανται πολλές ιστορικές παρανοήσεις που σχετίζονται με τον τρόπο άσκησης της Ιατρικής στην αρχαία Αίγυπτο και τις θεραπευτικές αντιλήψεις, οι οποίες έχουν αποσπαστεί το υπόβαθρο για την ανάπτυξη της σύγχρονης Ιατρικής.

Η προσπάθεια ανασύνταξης του "νοσηολογικού χάρτη" της αρχαίας Αιγύπτου είναι ταυτόχρονα εύκολη και δύσκολη υπόθεση. Είναι εύκολη γιατί υπάρχει πληθώρα πληροφοριών αν τις οποίες μπορούμε να κατατάξουμε σε τρεις κατηγορίες:

- 1) Αναπαραστάσεις νοσηολογικών οντοτήτων σε εικαστικά έργα τέχνης της εποχής.
- 2) Γραπτά κείμενα που περιγράφουν νόσους
- 3) Παλαιοανθρωπολογικά ευρήματα

Η δυσκολία έγκειται στην έλλειψη ικανοποιητικής μεθοδολογίας ώστε να αξιοποιηθούν αντικειμενικά οι πληροφορίες που έχουμε.

ΤΑΞΙΔΕΥΟΝΤΑΣ ΜΕ ΤΟΝ ΙΠΠΟΚΡΑΤΗ: ΑΝΑΛΥΣΗ ΤΟΥ ΠΟΛΙΤΙΚΟΥ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΟΥ ΓΙΓΝΕΣΘΑΙ ΤΗΣ ΕΠΟΧΗΣ ΤΟΥ

ΜΙΚΡΑ ΑΣΙΑ

Θεόδωρος Δ. Μουνοκαλάκης

Κατά την κοινή συνθήκη των σοφών της Αρχαιότητας, ο Ιπποκράτης περιόδευσε σε πολλά μέρη του τότε γνωστού κόσμου και μεταξύ αυτών και στη Μικρά Ασία. Ήταν, αλλιώς, σε εγγύτερη στην Κω περιοχή. Ειδικότερα, η Κνίδος που βρίσκεται σε μικρή απόσταση απέναντι από την Κω είναι γνωστό ότι ήταν έδρα Ασκληπιείου, ενδοχόμενος παλαιότερου αυτού της Κω. Στην Κνίδα, ο Ιπποκράτης γνωρίστηκε, μαθήτευσε και συνεργάστηκε με τους διάσημους γιατρούς Ευρυ-

φώνα και Ηρόδοτο, με τους οποίους ανέπτυξε φιλικές σχέσεις, παρά το ότι στα έργα του διατυπώνει αντιρρήσεις για τις απόψεις τους – τις καλούμενες «Κνίδιες γνώμες». Η Ιατρική της εποχής ήταν συνδεδεμένη με τη φιλοσοφία και στα δυτικά παράλια της Μικράς Ασίας ανθούσαν τότε οι περίφημες σχολές της Μιλήτου, με κύριους εκπροσώπους το Θαλή, τον Αναξίμανδρο και τον Αναξίμανδη και της Εφέσου, όπου διδασαν ο Ηράκλειτος και ο Αναξαγόρας. Τις αντίστοιχες νόησεις θα πρέπει να επισκέφθηκε ο Ιπποκράτης, με συνέπεια να επηρεαστεί η επιστημονική του σκέψη από τις ιδέες των εκεί φιλοσόφων. Υπάρχει, επίσης, η μαρτυρία του Γαληνού ότι ο Ιπποκράτης διέμεινε για μεγάλο διάστημα στη Σμύρνη. Η άρνηση του Ιπποκράτη να δεχθεί τα ηλιούσια δώρα του Αρταξέρξη σε αντάλλαγμα της βοήθειας που ο Πέρσης βασιλιάς του ζητούσε να προσφέρει στα στρατεύματά του που είχαν προσβληθεί από λοιμό, αν και φαίνεται να αποτελεί μύθευμα, μαρτυρεί τη φιλοπατρία και κυρίως το ήθος του Ιπποκράτη. Η μεγαλύτερη, άλλωστε, συμβολή του μεγάλου Κώου γιατρού υπήρξε η καθιέρωση της ηθικής και της δεοντολογίας στην Ιατρική.

LECTURE

THE FIRST FEMALE MEDICAL STUDENTS IN EUROPE. A SWISS STORY

Albert Franceschetti
M.D., FRCOphth

Switzerland has proved a pioneer in medical studies by allowing women to register as medical students as early as 1864. At the time Switzerland was hosting many refugees with new, revolutionary ideas and these young women must have been exceptional. This is probably why a rather poor, agricultural and religious country took such a daring position.

From 1849 on, the University of Zurich allowed certain women to attend philosophy lectures, but only when the Russian Maria Kniaschina applied to study medicine in 1864, were the Zurich education authorities forced to take a stance on women students. Maria Kniaschina left Zurich soon after, but in 1866 her compatriot Nadesha Suslova, the daughter of a freed serf, became the first woman to be admitted as medical student at the University of Zurich.

Nadesha Suslova (1843-1918) was the first to graduate in medicine, with a dissertation on physiology of the lymph nodes. Though married to a Zurich physician, she returned to St. Petersburg to open a gynecology and pediatrics practice.

The second to graduate was Elizabeth Morgan (1867-1927) from London, England, followed by another English woman, Louisa Atkins.

Other foreign women followed until the Swiss Maria Vögtlin (1845-1916), the daughter of a country priest in Argau, decided to study medicine in 1868 – a real scandal for the times. She eventually became a well appreciated doctor and not only by female patients. She also became an activist for women's voting rights and in favor of abstinence from alcohol.

ΗΘΙΚΗ ΚΑΙ ΔΕΟΝΤΟΛΟΓΙΑ

ΟΙ ΑΡΧΕΣ ΤΗΣ ΒΙΟΗΘΙΚΗΣ ΚΑΙ Η ΙΠΠΟΚΡΑΤΙΚΗ ΠΑΡΑΔΟΣΗ

Μυρτά Δραγώνα-Μονάχου
Ομότιμη καθηγήτρια Φιλοσοφίας
Παν/μίων Αθηνών και Κρήτης

Η βιοηθική είναι μια πρόσφατα διευρυμένη και διεπιστημονική εξέλιξη της ιατρικής ηθικής. Ως όρος επινόηθηκε το 1970 και η ραγδαία ανάπτυξη της οφείλεται στην ιθιγγιώδη ανάπτυξη των βιοεπιστημών και της βιοτεχνολογίας. Η βιοηθική ενηλικιώθηκε με την ιστορική «Οικουμενική Διακήρυξη για τη Βιοηθική και τα Ανθρώπινα Δικαιώματα» που εγκρίθηκε από τη Γενική Συνέλευση της Ουνέσκο το Δεκέμβριο του 2005, ύστερα από άλλες δύο σχετικές Διακηρύξεις και την Ευρωπαϊκή Σύμβαση του 1997. Η πρόσφατη Διακήρυξη, χωρίς να έχει δεσμευτικό χαρακτήρα, είναι ένα σημαντικό κείμενο ηθικών αρχών καθοδηγητικών των σύγχρονων τεχνολογιών, της νομοθεσίας και της ανθρώπινης συμπεριφοράς.

Οι ηθικές αρχές της Οικουμενικής Διακήρυξης είναι εξής: σεβασμός της αξιοπρέπειας του ανθρώπου (άρθρο 3), αγαθοποιία με μεγιστοποίηση της ωφέλειας και ελαχιστοποίηση της βλάβης (4), σεβασμός της αυτονομίας του ανθρώπου και προστασία των δικαιωμάτων και των συμφερόντων όσων δεν είναι σε θέση να την ασκήσουν (5), συνείδηση ύστερα από ενημέρωση με προστασία του συμφέροντος όσων αδυνατούν να τη δώσουν (6-7), σεβασμός στο ευλόγιστο και την ακεραιότητα του ανθρώπου σε διάφορα επίπεδα (8), σεβασμός της ιδιωτικότητας [αρχή της εχεμύθειας] (9), ισότητα, δικαιοσύνη, ευθυδικία (10), μη διάκριση και σωματισμό (11), σεβασμό πολιτισμικής πολυφωνίας (12), αδελφούσνη και διεθνής συνεργασία (13), κοινωνική ευθύνη, υγεία και βελτίωση της ζωής (14) συμμετοχή όλης της ανθρωπότητας στα οφέλη (15), προστασία μελλοντικών γενεών (16), προστασία περιβάλλοντος και βιοποικιλότητας (17). Οι πιο βασικές και θεμελιώδεις αρχές της βιοηθικής ωστόσο παραμένουν οι αρχές της ιατρικής ηθικής ως εφαρμοσμένης ηθικής όπως η αγαθοποιία και μη κακοποίηση, η εχεμύθεια, ο σεβασμός της αξιοπρέπειας και αυτονομίας και η δικαιοσύνη, που είναι κατά βάση ιπποκρατικές.

Εκτός από την αρχή της αυτονομίας, που συνδέεται με τον Καντ και τη σύγχρονη θεσμικά κατοχυρωμένη κατάκτηση των ανθρώπινων δικαιωμάτων, αλλά δεν είναι ξένη στη χρήση στη χρήση πειθούς απέναντι στον ασθενή σε ιπποκρατικές πραγματείες, ούτε στη μη διάκριση ελευθέρων και δούλων που συναντάμε σ' αυτές, οι λοιπές βασικές αρχές αναφέρονται στον Όρκο του Ιπποκράτη και στην ιπποκρατική παράδοση, όπως: Η θεμελιώδευση αρχή του «ωφελέειν και μη βλάπτειν» που διατηρεί την προτεραιότητα της απέναντι των άλλων σε περίπτωση σύγκρουσής τους. Η αρχή της εχεμύθειας ή του ιατρικού απόρρητου, και η ρητή άσκηση δικαιοσύνης όπως προκύπτει από την έκφραση «έων εκτός πάσης αδικίας». Εγχειδικό για τη σχέση ηθικής και φιλοσοφίας είναι το έργο *Περί ευσεκτισμού*, ηθικοί αφορισμοί επισμαίνονται στο έργο *Παραγγέλαι*, η ηθική σχέση δικαιοσύνης ιατρού-ασθενούς τονίζεται στο *Περί ιατρού* και η δικαιοσύνη στους *Αφορισμούς* κ.λπ. Ίσως είναι υπερβολική η επικύρωση περί ιπποκρατικού πατερναλισμού και κατά το Γαληνό «ο άριστος ιατρός και φιλόσοφος».

ΙΠΠΟΚΡΑΤΗΣ ΙΑΤΡΙΚΗ ΗΘΙΚΗ ΚΑΙ ΔΕΟΝΤΟΛΟΓΙΑ

Μύρος Σ. Παπαχρήστου
Ιατρός- Κωσ

Μέσα στην πλειάδα των έργων του Ιπποκράτη και των μαθητών του, ξεχωριστή θέση και άξια ιδιαίτερης μελέτης είναι εκείνα που ασχολούνται με την κοινωνική παρουσία του Ιατρού και τις σχέσεις του προς τον ασθενή και τους συναδέλφους του. Σε όλα σχεδόν τα βιβλία της Ιπποκρατικής συλλογής περιλαμβάνονται σημεία που αναφέρονται στην Ιπποκρατική ηθική και δεοντολογία. Η Ηθική τοποθετείται στα μεγάλα διλήμματα της Ιατρικής επιστήμης, ενώ η δεοντολογία ρυθμίζει τον τρόπο άσκησης του Ιατρικού επαγγέλματος και τις σχέσεις που πρέπει να έχουν οι Ιατροί με τους συναδέλφους τους. Ορισμένα όμως από τα βιβλία αυτά ασχολούνται κατά κύριο λόγο με τα πιο πάνω αντικείμενα. Πρόκειται για τα έργα α) Όρκος β) Νόμος γ) περί Ευσχυμοσύνης δ) περί Ιατρού ε) Παραγγέλαι και στ) Άφορισμοί.

Ο Όρκος αποτελεί μία σαφή σύνθεση, έναν υποδειγματικό ηθικό κώδικα. Γι' αυτό τον λόγο διακρίνεται χαρακτηριστικά αριστούργημα ηθικού και θρησκευτικού μεγαλείου.

Σε όλα τα κείμενα των έργων που αναφέραμε προηγουμένως ο Ιπποκράτης και οι μαθητές του, αναφέρονται στις υποχρεώσεις του νέου Ιατρού προς τους διδασκάλους, τον σεβασμό προς την ζωή, την προστασία των ασθενών και την διαφύλαξη του κύρους του Ιατρού. Επιβάλλεται ο σεβασμός στο Ιατρικό απόρρητο και ο έντιμος βίος. Παρέχονται οδηγίες για την εμφάνιση που οφείλει να έχει ο Ιατρός καλή και προσεκτική συμπεριφορά του προς τους ασθενείς και η σοβαρότητα του απέναντι στον πάσαντα και τους συγγενείς του. Έμφαση δίδεται στην εκπαίδευση του Ιατρού στη φιλοσοφία, που κορυφώνεται με το απόφθεγμα * Ιατρός γάρ φιλόσοφος-ισόθεος*. Ιδιαίτερη εντύπωση προξενεί στον μελετητή των Ιπποκρατικών κειμένων, η αναφορά του μεγάλου διδασκάλου και οι παραινώσεις του στους νέους κυρίως Ιατρούς σε λεπτομέρειες που έχουν σχέση με την οργάνωση των Ιατρείων τους (φωτισμός, τοποθεσία, προσανατολισμός, καθίσματα, όργανα κλπ). Το μεγαλείο του Ιπποκράτη δεν είναι μόνο οι αξιόθυστες παρατηρήσεις του σε ό,τι έχει σχέση με την Ιατρική Επιστήμη, αλλά και η αρμονική σύζευξη επιστημονικών γνώσεων και σπάνιου Ιατρικού ήθους. Αυτός ο θαυμασμός συνδυασμός θεωρίας και βίου, αναδεικνύουν τον Ιπποκράτη σε απαράμιλλο πρότυπο επιστήμονα και άνθρωπο. Συναισθανόμενος τις υποχρεώσεις και τους κανόνες του λειτουργήματός του Ιατρού, προσπάθησε να εμψυχήσει στις ψυχές των μαθητών του, ισχυρές ηθικές αρχές, που μέχρι σήμερα παραμένουν αναλλοίωτες

ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΚΟΣ ΚΑΡΚΙΝΟΣ. ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΚΑΙ ΔΕΟΝΤΟΛΟΓΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ

Γεράσιμος Α. Ρηγιάτος
Νοσοκομείο «Ο Άγιος Σάββας»

Παρά τις ουδερικές και ενδιάφορες παρατηρήσεις για τα επαγγελματικά νοσήματα του Ιπποκράτη και του Αριστοτέλη αλλά και του Πλίνιου και του Κέλσου, μεθοδική προσέγγιση του προβλήματος αρχίζει τον 16^ο αιώνα με τα βιβλία του Georg Bauer (Agricola). Ως δημοτικός Ιατρός του Joachimstahl, περιοχής γνωστής για τα ορυχεία της, είχε τη δυνατότητα να παρακολουθήσει το ευρύ φάσμα των επαγγελματικών νοσημάτων και τον επαγγελματικό καρκίνο. Ανάλογα νοσήματα παρατηρήθηκαν και στο Schneeberg με σταδιακή αποσαφήνιση της φύσης της νόσου, της αιτιολογίας, της επίπτωσης και, τελικά, της προφύλαξης. Τον 17^ο αιώνα ο Ramazzini εκδίδει το βιβλίο του «Διατριβή περί των νοσημάτων των τεχνιτών» και διεκδικεί τη θέση μέτρων προστασίας. Τον 18^ο αιώνα ο Percival Pott με τη «νόσο των καπνοδοχοκαθαρτών» αποδεικνύει την άμεση συσχέτιση του βλαπτικού παράγοντα με τη νόσο. Τον 19^ο αιώνα ο R.von Volkmann διαπιστώνει την αυξημένη επίπτωση καρκίνου σε εργαζόμενους με άνθρακα, πίσσα, παραφίνη και άλλα προϊόντα πετρελαίου. Διαπιστώνεται επίσης η καρκινογόνος δράση

των ακτίνων Χ στους εργαζόμενους με την ακτινολογία, ενώ ακολουθεί η διαπίστωση καρκινογένεσης από χρώματα ανιλίνης. Η καρκινογόνος δράση του αμιάντου τεκμηριώθηκε επίσης τον 20^ο αιώνα, παρόλο ότι επιβλαβής δράση στην υγεία ήταν γνωστή ήδη από την αρχαιότητα. Η επιστημονική πρόοδος και οι κοινωνικές διεκδικήσεις οδηγούν σταδιακά στην προστασία της υγείας των εργαζομένων και την πρόληψη του επαγγελματικού καρκίνου.

ΑΞΙΟΠΡΕΠΗΣ ΚΑΤΑΛΗΞΗ: Η ΕΣΧΑΤΗ ΠΡΟΣΦΟΡΑ ΤΗΣ ΜΟΝΑΔΑΣ ΕΝΤΑΤΙΚΗΣ ΘΕΡΑΠΕΙΑΣ

Nina Μαγκίνα
ΜΕΘ Κωνσταντοπούλειου Νοσοκομείου Νέας Ιωνίας

Στη Μονάδα Εντατικής Θεραπείας (ΜΕΘ) νοσηλεύονται μόνον ασθενείς σε κρίσιμη ή βαρεία κατάσταση, χρήζοντες μηχανικής ή φαρμακευτικής υποστήριξης των οργάνων ή συστημάτων τους. Λόγω της βαρύτητας των νοσηλευόμενων ασθενών, η ΜΕΘ αποτελεί νοσοκομειακό χώρο όπου ο θάνατος είναι συχνός. Η συχνότητα του θανάτου σε αυτό το τμήμα, ανεκδόμητη κατά μέσον όρο σε ποσοστό 20% των νοσηλευόμενων ασθενών, το καθιστά σημαντικό χώρο φροντίδας του τέλους της ζωής.

Η παράταση του προσδόκιμου επιβίωσης του πληθυσμού αυξάνει τον αριθμό των νοσηλευόμενων ηλικιωμένων ασθενών, ενώ οι εξελίξεις στην αντιμετώπιση οξείων και χρόνιων νόσων φέρνουν στη ΜΕΘ οθόνα και περισσότερους ασθενείς για τους οποίους, μετά αποτυχία ειδικών εντατικών παρεμβάσεων, επανεκτιμάται, συγκρατείται ή και αίρεται η υποστήριξη τους από μηχανήματα ή φάρμακα και ξεκινά η προσπάθεια μεγιστοποίησης της ποιότητας της εναπομένουσας ζωής τους.

Σε περιβάλλον προηγμένων και περίπλοκων τεχνολογιών και σε αυτό το χρονικό διάστημα μέχρι την έλευση του θανάτου, οι εργαζόμενοι της ΜΕΘ καθημερινά καθλούνται να υπερβούν τα προβλεπόμενα από την εκπαίδευση και τα στενά επαγγελματικά όρια του ρόλου τους και να διασφαλίσουν, επιστημονικά και ανθρώπινα συγκρόνως, στο μεν θνήσκοντα στοιχεία ειδικής νοσηλείας, στους δε οικείους του ιδιαίτερη ηλαιοποίηση και υποστήριξη.

Σε αυτά τα στοιχεία, υποχρεωτικά περιλαμβάνονται η κατα το δυνατόν πλήρης και οδιδίαιτη αντιμετώπιση των δυσάρεστων για τον ασθενή συμπτωμάτων (οισοδόνηση πόνου, δύσπνοια, διέγερση, κατάθλιψη ακόμη και δίψα), ο σεβασμός στην άποψη, την αυτονομία και την αξιοπρέπεια του και η διασφάλιση αμέριστης υποστήριξης τόσο σε πρακτικά όσο και συναισθηματικά ή πνευματικά θέματα. Όλα τα παραπάνω μπορούν να επιτευχθούν μόνο στη βάση συνεχούς επικοινωνίας και συνεννόησης με τον ίδιον τον ασθενή και τους συγγενείς του. Τελευταία, στα μέτρα αυτά, δικαίως συγκαταλέγεται και η, με το θάνατο του αγαπημένου προσώπου, ουσιαστική εκ μέρους των εργαζομένων στη ΜΕΘ, υποστήριξη των οικείων στη διαδικασία θρήνου και πένθους που ακολουθεί, όπως και η αξιοποίηση της ικανοποίησης τους σχετικά με τη συνολική, εκ μέρους μας, διαχείριση του θανάτου.

Οι παράγοντες που υφιστάονται στην ποιότητα της διαδικασίας του θανάτου στη ΜΕΘ υπερβαίνουν τους κανόνες της Ιατρικής επιστήμης, από τους βασικών αρχών της Ιατρικής δεοντολογίας και ηθικής. Η ποιότητα της φροντίδας αποτελεί πλέον διαδικασία εν πολλοίς μετρήσιμη και ήδη ερευνώνται και εφαρμόζονται ειδικά κριτήρια και για το τέλος της ζωής. Έχουμε διαθέσιμες σχετικές διεθνείς θέσεις ομοφωνίας και, παρα τις υφιστάμενες τοπικές διαφορές θρησκείας, Ιατρικής παράδοσης, κρατούσας νομολογίας και οικονομικών ή γεωγραφικών παραμέτρων, η διασφάλιση της ποιότητας του τέλους της ζωής παραμένει πρόκληση αλλά και υποχρέωση των εργαζομένων του χώρου της Υγείας.

IS MEDICINE WITHOUT ETHICS POSSIBLE?

Assoc. Prof. Dr. Taskiner Ketenci, Assoc. Prof. Dr. Kamuran Gödelek
Mersin University, School of Arts and Sciences, Department of Philosophy
Ciftlikkoy Campus, Mersin, Turkey

Defining ethics as a discipline of philosophy is the simplest way of determining it. Ethics, as being one of the basic disciplines of philosophy is interested in the acts of people, the principles and values that govern their actions. Its object is the actions in the interpersonal relations and the person who acts. Medical ethics has an important place among professional ethics for reasons that each individual has an awareness about this subject and that the results of negative or improper situations in this subject reflect directly to the society. The fact that in a particular situation the question of whether I should do x or y is either not answerable or hard to answer brings together the question of which ethics principles should be consulted in solving ethical problems in medicine. What attitude should medicine have or what should the doctor do? Our acts and the principles that determine our acts should first of all intend to protect the value of the person who is an end in oneself. The first and the oldest rule in medicine is as follows: "*primum non nocere*", that is, first of all do not hurt! The second rule says: "*utilis esse*", that is, be useful! The third rule is: "*salus aegroti suprema lex*", that is the health of the patient is the highest command and the aim of medicine (Koslovski, 2000: 44). Looking at this respect, it is possible to say that both fields emphasize the same aim with different expressions. Kant's categorical imperative and the aforementioned first and the oldest rules of medicine will guide the doctors and individuals in their decisions about particular situations. The priority of the aim is to protect the value of the person.

Key words: medical ethics, Kant, categorical imperative, right act

ΤΟ ΑΣΚΛΗΠΕΙΟ ΤΗΣ ΜΕΣΣΗΝΗΣ

Μυρτώ Δραγώνα-Μονάχου

Ο Πausanias στην περιήγησή του στη Μεσσηνία γύρω στα μέσα του 2^{ου} αιώνα μ.Χ., μιλά πολύ λίγο για το Ασκληπιείο καθαυτό ως ιερό του Ασκληπιού και εκθειάζει τα αγάλματα που βρίσκονταν στο χώρο του. Λέει: «Τα περισσότερα αγάλματα και τα πιο αξιοθέατα βρίσκονται στο ιερό του Ασκληπιού. Εκεί υπάρχουν και πολλά άλλα αγάλματα εκτός των αφιερωμένων στο θεό και τους γιους του... (4,31) δημιουργός των μαρμαρίνων αγαλμάτων είναι ο Μεσσηνίος Δημοφάνης». Κάνει επίσης λόγο για ζωγραφικές παραστάσεις του Ασκληπιού, ο οποίος όμως, κατά τους Μεσσηνίους ήταν γιος της Αραιώνης κόρης του Λευκίππου, και των γιών του Μακάωνα και Ποδαλείριου, που έλαβαν μέρος στην Τρωική εκστρατεία, έργα του Ομφαίλου.

Η Μεσσήνη ιδρύθηκε το 369 π.Χ. μετά τη μάχη των Λεύκτρων, επί της ηγεμονίας των Θηβών και μάλιστα μετά την αναγνώριση της Μεσσήνης ως ανεξάρτητης και αυτόνομης πόλης το 362 π.Χ. Το γνωστό ως Ασκληπιείο της Μεσσήνης κτίστηκε το 215/4 π.Χ. με την κατάργηση της ολιγαρχίας και τον εκδημοκρατισμό του πολιτεύματος στο πλαίσιο ενός μεγαλόνησου οικοδομικού προγράμματος στο χώρο του παλαιότερου Ασκληπιείου της Αρχαϊκής εποχής. Αυτό περιελάμβανε ένα απλό ναύσκι με πρόδομο και σπκά, βόθρο και βωμό και αναδείχτηκε σε οργανωμένο τέμενος τον 4^ο αι. π.Χ., με ανακίνηση του αρχαϊκού ναύσκου. Επισκευάστηκε τον 3^ο αι. και καταστράφηκε με την οικοδόμηση του μεγάλου δωρικού ναού του συγκροτήματος του Ασκληπιείου, όπου λατρευόταν ο Ασκληπιός και η Μεσσήνη.

Το Ασκληπιείο ήταν ένα περίηλοκο συγκρότημα με κέντρο το ναό τον οποίο περιβάλλουν 140 βόθροι για χαλκίνους ανδριάντες πολιτικών κυρίως προσώπων, εξέδρες και στοές. Στην Ανατολική πτέρυγα της περίστυλης αυλής βρίσκονταν το Εκκλησιαστήριο, το Πρόπυλο, το Συνέδριο ή Βουλευτήριο και η αίθουσα του Αρχείου του γραμματέως των Συνέδρων. Στη Δυτική πτέρυγα υπήρχε μια σειρά Οίκων που περιείχαν αγάλματα του Απόλλωνα, των Μουσών, του Ηρακλή, της Θήβας, του Ήραμειώνδα, της Τύχης, και της Φωσφόρου Αρτέμιδας. Στη Βόρεια πτέρυγα υψωνόταν οικοδόμημα με τεράστιες αίθουσες που έχουν ταυτισθεί με το Σεβαστεϊον ή Καισαρείον, αφιερωμένα στη λατρεία της θεάς Ρώμης και των αυτοκρατόρων και προς Ανατολικά καθο-φτιαγμένος Οίκος με δεξαμενή για έκθεση αγαλμάτων πιθανώς του Ασκληπιού και των γιών του. Στο μεγάλο δωρικό ναό αφιερωμένο είτε στον Ασκληπιό (κατά τη Milena Melfi) ή μάλλον στην ηρωίδα των Μεσσηνίων Μεσσήνη (κατά τον Πέτρο Θέμελη) δεν βρέθηκαν αφιερώματα που θα ταίριαζαν σ' ένα θεό-θεραπευτή. Ενώ η Melfi επισημαίνει ομοιότητες με το Ασκληπιείο της Επιδαύρου, ο Θέμελης τονίζει τον πολιτικό και δημοσιο χαρακτήρα του συγκροτήματος. Η χρήση ωστόσο του βωμού σχετίζεται με τη θρησκευτική λατρεία του Ασκληπιού. Για μια οριστικότερη απάντηση η Melfi συνιστά προσεκτική ανάγνωση του πλήθους των επιγραφών που βρέθηκαν εκεί, χωρίς να υποβαθμίζει και την πολιτική και δημόσια λειτουργία του όληου συγκροτήματος το οποίο κατά τον Πausanias ήταν ένα είδος καλλιτεχνικού μουσείου.

Βιβλιογραφία: Πέτρος Θέμελη, *Η αρχαία Μεσσήνη*, Αθήνα, Υπουργείο Πολιτισμού 1999. Milena Melfi, *I Santuari di Asclepio in Grecia*. "L' Erma" di Bretschneider, Roma 2007.

ΠΕΡΙΛΗΨΕΙΣ
ΕΛΕΥΘΕΡΩΝ
ΑΝΑΚΟΙΝΩΣΕΩΝ

ABSTRACTS
OF ORAL
PRESENTATIONS

ΕΑ1

ΝΕΥΡΟΧΕΙΡΟΥΡΓΙΚΗ ΚΛΙΝΙΚΗ ΑΣΚΛΗΠΕΙΟΥ ΒΟΥΛΑΣ: Η 5^η ΑΡΧΑΙΟΤΕΡΗ ΝΕΥΡΟΧΕΙΡΟΥΡΓΙΚΗ ΚΛΙΝΙΚΗ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

Δημογέροντας Γ., Σπανάς Ι., Ρόκας Ε., Παιδακάκος Ν., Θεοδωρόπουλος Σ., Παπαδόπουλος Μ., Μακρυγιαννάκης Γ., Ροβίλης Α., Κωνσταντινίδης Ε.
Νευροχειρουργική Κλινική, Γ. Ν. «Ασκληπείο» Βούλας, Αθήνα, Ελλάδα

Τα Ασκληπεία ήταν τόποι Ιατρείας του ηρώα-ιατρού και θεού Ασκληπιού. Ο πατέρας της Ιατρικής, ο Ιπποκράτης, ήταν ένας Ασκληπιάδης αφού κατάγονταν από το γιο του Ασκληπιού Ποδαίρειο. Μεταξύ των άλλων ο Ιπποκράτης υπήρξε και Χειρουργός της κεφαλής και της Σπονδυλικής Στήλης, δηλαδή Νευροχειρουργός.
Η Νευροχειρουργική Κλινική του Ασκληπείου Βούλας αποτελεί την 5^η σε αρχαιότητα Νευροχειρουργική Κλινική της Ελλάδος, 40 έτη μετά την ίδρυσή της (1968) εξακολουθεί να προσφέρει πολυτιμες υπηρεσίες σε 1,5 περίπου εκατομμύριο κατοίκους των Νοτιών Προαστίων της Πρωτεύουσας εμμένοντας στις αρχές και τις αξίες της Ιπποκρατικής Ιατρικής. Παρουσιάζουμε την ιστορία της Νευροχειρουργικής Κλινικής του Ασκληπείου Βούλας καθώς και την προσφορά της στο Νευροχειρουργικό ασθενή.

ΕΑ2

ΙΠΠΟΚΡΑΤΙΚΗ ΚΑΙ ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΙΑΤΡΙΚΗ ΗΘΙΚΗ ΚΑΙ ΔΕΟΝΤΟΛΟΓΙΑ

Θεοδώρου Α.¹, Κωνσταντινοπούλου Δ.², Κωνσταντινίδου Ε.³

¹ Υποψήφια διδάκτορας Ιατρικής Σχολής Πανεπιστημίου Αθηνών, Πάτρα
² Φοιτήτρια Πανεπιστημίου Πάτρας, ³ Ιατρός, Καρδιοχειρουργός

Ηθική και Δεοντολογία είναι ο κλάδος της εφαρμοσμένης ηθικής φιλοσοφίας, που μελετά τις εθελούσιες πράξεις των ανθρώπων στην καθημερινότητά τους, δηλαδή την συμπεριφορά και τα ηθικά προβλήματα που προκύπτουν από αυτήν.

Ιατρική ηθική είναι η εφαρμογή της ηθικής και δεοντολογίας στην λήψη και εφαρμογή ιατρικών αποφάσεων.

Η ιατρική ηθική αφορά τον κριτικό προβληματισμό σχετικά με κανόνες ή αξίες, καλό ή κακό, λάθος ή σωστό, και τι πρέπει και τι δεν πρέπει να γίνει στην καθημερινή ιατρική πρακτική.

Αρχές Ιατρικής Ηθικής

Ο Ιατρός οφείλει να

- α) ενεργεί πάντα με γνώμονα το συμφέρον του ασθενούς για τον οποίο φροντίζει (beneficence-nonmaleficence)
- β) σεβεται την προσωπικότητα και τις επιθυμίες του ατόμου που περιθάλλει (respect of autonomy)
- γ) παρέχει ιατρική φροντίδα εξίσου ανάμεσα σε όσους την έχουν ανάγκη, ανάλογα με τις ανάγκες τους (access to treatment, provision of care for all)
- δ) είναι υπεύθυνος και λογοδοτεί για τη ζωή του ατόμου που φροντίζει (responsibility for life)
- ε) είναι έντιμος και αξιόπιστος, τα χαρακτηριστικά αυτά αποτελούν το θεμέλιο λίθο της καλής σχέσης Ιατρού –ασθενούς (personal integrity mutual trust)

Στον Ιπποκρατικό όρκο και τις μεταγενέστερες εκδοχές του διατυπώνεται η θεμελιώδης αρχή του ιατρικού ηθικού λειτουργήματος που συνοψίζεται στην υποχρέωση που έχει ο Ιατρός να επιδιώκει τη διασφάλιση των καλύτερων δυνατών όρων και συνθηκών υγείας του ασθενούς, την αποφυγή πρόκλησης βλάβης ή εκμετάλλευσής του και τη διατήρηση της εμπιστοσύνης του ασθενούς

προς το πρόσωπό του.

Στην σύγχρονη κοινωνία των ανθρώπινων δικαιωμάτων, του πολιτισμού και της ανάπτυξης, του εκσυγχρονισμού και του πνεύματος, τηρούνται οι αρχές της ηθικής και δεοντολογίας?

Ποια δικαιώματα του ασθενή καταστρατηγούνται?

Πώς η συμπεριφορά των γιατρών είναι σύμφωνη με τους κανόνες της ιατρικής ηθικής?

Πόσο κατανοητό είναι στους επαγγελματίες της υγείας το λειτούργημα της ιατρικής?

Για αυτά τα ερωτήματα γίνεται μια προσπάθεια να δοθούν απαντήσεις μέσα από αυτή την εργασία.

EA3

ΑΠΟ ΤΑ ΑΡΧΑΙΑ ΣΤΑ ΣΥΓΧΡΟΝΑ ΑΣΚΛΗΠΕΙΑ

Καρυδάς Ι.¹, Καρυδά Ε.², Αποστολάκης Ι.³

1. Δρ. Κοινωνικής Ψυχολογίας Πάντειο Πανεπιστήμιο, Αθήνα

2. Ειδικός Παθολόγος, Νοσοκομείο Αγρινίου, Αγρίνιο

3. Δρ. Πληροφοριακών Συστημάτων, Εθνική Σχολή Δημόσιας Υγείας, Αθήνα

Η εργασία αυτή σκοπό έχει την παρουσίαση ενός σύγχρονου θεραπευτηρίου για χρόνιες και ψυχικές παθήσεις λαμβάνοντας υπόψη τη διάσταση των αρχαίων Ασκληπιείων.

Από την προσεκτική μελέτη των σχετικών αρχαιολογικών και ιστορικών πηγών αλληλ και της χωροταξικής διεύθεσης των αρχαίων Ελληνικών Ασκληπιείων προέκυψαν μια σειρά από στοιχεία, όπως είναι τα εξής: Στα Ασκληπεία κυριαρχούσαν οι πηγές και το όμορφο φυσικό περιβάλλον, που το συνόδευε θέατρο, στάδιο και Ωδείο. Στο χώρο του Θεραπετηρίου υπήρχε μεγάλος υπαίθριος χώρος με σταύ όπου πωλούσαν διάφορα φυσικά φαρμακευτικά και άλλα τοπικά προϊόντα. Ο κύριος χώρος θεραπείας περιλάμβανε χώρους ψυχολογικής ενδυνάμωσης και το «Εγχοιμητήριο». Σε αυτό, ανάλογα με τα όνειρα που έβλεπε ο ασθενής προέκυπτε η θεραπεία του. Στις περιπτώσεις που ήταν απαραίτητο γίνονταν χρήση φαρμάκων και σε κάποιες περιπτώσεις και χειρουργικών επεμβάσεων.

Έρευνες σε αμερικανικά πανεπιστήμια απέδειξαν πως κάτω από παρόμοιες συνθήκες με εκείνες των Ασκληπιείων, οι ασθενείς με χρόνιες και βαρσαστικές παθήσεις κατάφεραν να έλθουν σε κατάσταση αυξημένης αυτεπίγνωσης και να βοηθήσουν αποτελεσματικά τις διαδικασίες θεραπείας τους.

Συνολικά, από τα αποτελέσματα των ερευνών προκύπτει ένα μοντέλο σύγχρονου Ασκληπιείου, συμπληρωματικό με τα υπάρχοντα διαγνωστικά κέντρα, που δίνει λύσεις και προστικτικές θεραπείες κάνοντας χρήση πρακτικών αρχαίων ελληνικών Ασκληπιείων.

Συμπερασματικά η οργάνωση και διαχείριση σύγχρονων Ασκληπιείων, ως παραδειγμάτων «ευφώνων και ολοκληρωμένων» κοινωνικών και ιατρικών παρεμβάσεων είναι εφικτή και ιδιαίτερα χρήσιμη στην εποχή μας.

EA4

ΑΣΚΛΗΠΙΟΣ Ο ΠΑΤΡΙΟΣ ΘΕΟΣ ΤΟΥ ΓΑΛΗΝΟΥ

Κουτρούμπας Δ.¹, Παπαδόπουλος Γ.²

¹ Υπ. Διδάκτορας Ιατρικής Σχολής Πανεπιστημίου Αθηνών

² Αναπλ/της Καθηγνήτης Φαρμακολογίας Ιατρικής Σχολής Πανεπιστημίου Αθηνών

Εργαστήριο Φαρμακολογίας, Ιατρική Σχολή Πανεπιστημίου Αθηνών, Ελλάδα

Για τον Γαλήνο, ο Ασκληπιός δεν αποτελεί μόνο μια υπερεγνικευμένη μυθολογική οντότητα που απλώς εντάσσεται στο Πάνθεον του Ελληνικού παγανισμού. Είναι ο πάτριος θεός, δηλαδή είναι ο θεός των προγόνων του, όπως λατρευόταν στην Πέργαμο και με τις θεϊκές ιδιότητες που του προσέδιδαν στην γενέθλια πόλη του Γαλήνου.

Η βαθιά πίστη και λατρεία του προς το πρόσωπο του Ασκληπιού έχει ως επαρκή την διάσωση του Γαλήνου όταν κινδύνευε από ένα θανατηφόρο απόστημα. Μέσω ενός ονείρου ο θεός Ασκληπιός παρεμβαίνει καθορίζοντας τη θεραπευτική αγωγή. Η σωτηρία της ζωής του, τον οδηγεί στην διακήρυξη ότι αποτελεί πλέον θεραπευτή του Ασκληπιού. Τα θεόσταλτα όνειρα της θεότητας λειτουργούν πλέον για τον Γαλήνο ως αξιόπιστα και αδιαμφισβήτητα θεραπευτικά και διαγνωστικά μέσα της ιατρικής του πρακτικής. Όμως, αν και αποδέχονταν τα θεόσταλτα όνειρα του Ασκληπιού ως σημεία πρόγνωσης και θεραπευτικών υποδείξεων δεν οδηγείται στην καθολική εξάρτηση από τον θείο παράγοντα. Διατηρεί μια στενή επαφή με τον Ασκληπιό καθώς έχει επηρεαστεί από την προσωπική δραματική εμπειρία που καθόρισε την μορφή και την ένταση της ευσεβείας του.

Για τον Γαλήνο, ο Ασκληπιός δεν ήταν παρά μια υπερβατική οντότητα, ένας ακούρατος συνοδοιπόρος που μέσω των ονειρικών του αποκαλύψεων επιβεβαίωνε τα ιατρικά συμπεράσματα στα οποία κατέληγε ο αφοσιωμένος του θεραπευτής. Η θρησκευτική δέσμευση του Γαλήνου στη θεότητα δεν εξαντλούνταν στον παραδοσιακό τρόπο λατρείας και πίστης αλλά ενείχε γνωρίσματα που προσέδιδαν χαρακτηριστικά προσωπικής μορφοποίησης στον Ασκληπιό όπως της σπαρτιάτικης, της φιλανθρωπίας, και της συναδελφικής συντροφικότητας – αλληλεγγύης.

EA5

ΦΥΤΑ...ΓΙΑ ΤΑ ΜΑΤΙΑ ΤΟΥ ΚΟΣΜΟΥ!

Μυρωνίδου-Τζουβελέκη Μ., Τσαρτσάλης Σ., Καλούσης Κ.

Α' Εργαστήριο Φαρμακολογίας, Ιατρική Σχολή,

Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Ελλάδα

Οι οφθαλμοί θεωρούνται ένα από τα πολύτιμότερα όργανα του ανθρώπινου οργανισμού. Αποτελούν τα αισθητήρια όργανα της όρασης, της κυρίαρχης ίσως των αισθήσεων. Ταυτόχρονα είναι μέσο έκφρασης συναισθημάτων, προβολής του εσωτερικού κόσμου, «καθρέφτης» της ανθρώπινης ψυχής. Για το λόγο αυτό, οι οφθαλμοί και οι παθήσεις τους αποτέλεσαν, από αρχαιότατων χρόνων, αντικείμενο επιστημονικής έρευνας.

Στο πλαίσιο αυτό μελετήθηκαν φυτά που μεταβάλλουν το μέγεθος της ίριδας (μύση-μυδρίαση) και επιδρούν στον αμφιβληστροειδή. Μελετήθηκαν επίσης και άλλα με αντιγλαυκωματικές, αντιφλεγμονώδεις και στυπτικές ιδιότητες.

Στην παρούσα εργασία παρουσιάζονται τα κυριότερα φυτά, τα οποία, άμεσα ή έμμεσα, επιδρούν στους οφθαλμούς. Αναλύονται δε οι φαρμακολογικές θεραπευτικές τους ιδιότητες.

EA6

Η ΛΑΤΡΕΙΑ ΤΟΥ ΑΣΚΛΗΠΙΟΥ ΣΤΗΝ ΕΥΒΟΙΑ

Δρίζης Θ. Ι.

Καλαμάτα- Ελλάδα

Σκοπός της εργασίας είναι να παρουσιάσει την λατρεία του θεοποιημένου ιατρού Ασκληπιού στην Εύβοια.

Υπό της εργασίας είναι αρχαιολογικά ευρήματα που ανευρέθηκαν στην κεντρική και νότια Εύβοια, το σύγγραμμα «Inscriptions Graecae» της Ακαδημίας του Βερολίνου, αρχαιολογικά περιόδικα, και άλλη αρχαιολογική βιβλιογραφία.

Μέθοδος υπήρξε η ερευνητική επίσκεψη στους χώρους όπου ευρίσκονται τα ευρήματα, ως και η κριτική ανάλυση του κειμένου στο οποίο αναφέρονται.

Αποτελέσματα είναι α) η ανεύρεση ενεπίγραφης μαρμαρίνης στήλης του 4ου αιώνα π.Χ. αφιερωμένη κατασκευή κρήνης (βρύσης) με αφιέρωση στον Ασκληπιό, φυλάσσόμενη στο Αρχαιολογικό Μουσείο Χαλκίδας (αρ.επ. 1663) β) η ανεύρεση μικρού αγάλματος του Ασκληπιού

του 4^{ου} αιώνα π.Χ., φυλάσσόμενο στο Αρχαιολογικό Μουσείο της Ερέτριας (αρ. ευρ. 12370)¹ γ) η ανεύρεση θραύσματος ενεπίγραφης μαρμάρινης στήλης, του 4^{ου} ή 3^{ου} αιώνα π.Χ., αφωρώσης αρχαίο νόμο που θέσπιζε τη διεξαγωγή εορτής προς τιμή του Ασκληπείου, φυλάσσόμενου στο Αρχαιολογικό Μουσείο Ερέτριας (αρ. ευρ. 1135)² δ) η ανεύρεση λίθινου ανάγλυφου φιδιού, σύμβολο του Ασκληπείου ανευρεθέν εντοιχισμένο σε εκκλησία του οικισμού Κάμπου Καρύστου³ ε) μαρμάρινη βάση αγάλματος σε δεύτερη χρήση με αναθηματική επιγραφή για τον Ασκληπείο και την Υγεία που βρέθηκε στην Ερέτρια στην αυλή της οικίας των Ψηφιδωτών. **Συμπέρασμα** είναι ότι υπήρξε ιερό και λατρεία του Ασκληπείου στην Εύβοια κατά την αρχαία εποχή.

EA7

INFLUENCES OF THE HIPPOCRATIC ART UPON TO THE MEDICO PHILOSOPHER DEMETRIUS PEPAGOMENUS (AD 13TH CENTURY)

Gritzalis C. K.
H.C.M.R., Athens-Sounion, Attica, Greece

The Palaeologean medico philosopher Demetrius Pepagomenus was employed at the court of Emperor Michael VIIIth Palaeologus during his reign (c.1261-c.1283). According to the Emperor's command he wrote a medical work entitled "*Compendium on Gout*" (*Σύνταγμα περί Ποδογρας*). The dramatic signs of this illness and generally this medical case seemed to be of wide interest, leading several physicians to study it. Therefore, since the Hippocratic era through the ages a few scientists have contributed prototype works, but at the same time several manuscripts have been compiled from various sources. Thus, each medico philosopher usually recognised the previous ones, nevertheless, they always added new elements and further comments. In this case, influences of the previous medico philosophers are noticeable. Galenus and Alexander Trallianus were rarely quoted by Demetrius Pepagomenus, to the contrary, numerous references originated from the Corpus Hippocraticum. He quotes the viewpoint of Hippocrates with regard to the diversity of the human nature. Additionally, Pepagomenus agrees with Hippocrates for the given etiology and pathogenesis of gout. Moreover, the medical deductions of the Palaeologean medico philosopher coincide with Hippocrates with regard to the processes of metabolism, while he supports that the health problems due to repletion are solved by catharsis. Hippocrates also set a pattern for the Byzantine physician in cases such as the way of life, food quantity and the act of vomiting according to the season. Finally, the most remarkable influences are those concerning the four sources of the human body (head, heart, gallbladder and spleen), and the adoption of the doctrine against homeopathic medicine. In conclusion, the medical Hippocratic forceful arguments have been believed centuries later by the medico philosopher Demetrius Pepagomenus.

EA8

Η ΑΣΚΗΣΗ ΤΗΣ ΙΑΤΡΙΚΗΣ ΣΤΗ ΒΥΖΑΝΤΙΝΗ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑ

Μάνδουθα Μ., Κουσουνής Α., Κουσουνής Σ.
Ελληνική Εταιρεία Ιστορίας της Παιδιατρικής, Κέρκυρα

Γενικά στο Βυζάντιο είχαν την ίδια ιατρική θεωρία και εμπνεόνταν από την ιατρική σοφία του Ιπποκράτη και του Γαληνού. Οι δύο αυτοί διδάσκαλοι έμειναν οι σταυθαρότερες της ελληνικής ιατρικής σε όλη τη διάρκεια της βυζαντινής αυτοκρατορίας. Οι σπουδαιότερες πηγές της βυζαντινής ιατρικής ήταν η Ιπποκρατική, η Αλεξανδρινή και η Γαληνική ιατρική, αλλά και οι πλούσιες επιστημονικές πραγματείες των δύο Ρατών συγγραφέων της ιατρικής (του Κέλσου και του Πλίνιου).

Μεγάλη ανάπτυξη ακόμη είχε και η Φαρμακολογία των Βυζαντινών. Αυτή στηρίχτηκε στο έργο «Περί ύλης ιατρικής» (*De Materia Medica*) του Διοσκουρίδη και στο μεταγενέστερο έργο «Δυναμερών» του Νικολάου του Μυρψού (μυρψός= φαρμακοποιός), που αποτελούσε την επίσημη Φαρμακοποιία, όχι μόνο της εποχής του, αλλά και των μεταγενέστερων Ιατρικών Σχολών. Η πρακτική άσκηση της ιατρικής και η διδασκαλία της εκφράστηκαν μέσα από τα νοσοκομεία μ' ένα τρόπο κυρίως καθαρά επιστημονικό.

Τα Βυζαντινά νοσοκομεία κατείχαν κεντρική θέση στη Βυζαντινή αυτοκρατορία σαν αποτέλεσμα κυρίως του φιλανθρωπικού φρονήματος της χριστιανικής παράδοσης, αλλά και της σχέσης της φιλανθρωπίας με τη θεραπευτική τέχνη.

Προϋπόθεση της ιατρικής εκπαίδευσης ήταν η «εγκύκλιος παιδεία». Η ιατρική γνώση ανήκε στα πνευματικά εφόδια που έπρεπε να έχουν οι βυζαντινοί λόγιοι, ακόμη και αν δεν είχαν την ιδιότητα του γιατρού, όπως ο Μιχαήλ Ψελλός, η Άννα η Κομνηνή και ο αυτοκράτορας Μανουήλ ο Α'.

Η συμβολή της μοναστηριακής ιατρικής ήταν πολύ σημαντική. Γενικά οι γιατροί πρωτοστάτησαν σε ερευνητικούς τομείς, εισήγαγαν πρωτότυπες ιατρικές αντιλήψεις και θεμελιώσαν νέες ιατρικές ειδικότητες και τομείς έρευνας.

EA9

«ΑΣΘΕΝΕΙΣ ΟΠΩΣ ΠΕΡΙΓΡΑΦΟΝΤΑΙ ΣΕ ΒΙΟΥΣ ΙΑΜΑΤΙΚΩΝ ΑΓΙΩΝ ΚΑΙ ΤΡΟΠΟΙ ΘΕΡΑΠΕΙΑΣ ΑΥΤΩΝ»

Παναγιώτνου Δ.
Αρχαιολόγος 8^η Εφορεία Βυζαντινών Αρχαιοτήτων Ιωαννίνων, Ελλάδα

Στην παρούσα ανακοίνωση θα εξετασθούν οι ασθένειες όπως περιγράφονται στους βίους των ιαματικών αγίων, Κοσμά και Δαμιανού, Κύρου και Ιωάννη, Παντελεήμονα και Σαμψών του Ξενοδόχου.

Στόχος μας αρχικά είναι να καταπογραφηθούν, να περιγραφούν οι ασθένειες και τα συμπτώματά τους, όπως περιγράφονται στους βίους των αγίων, ενώ στη συνέχεια θα εξετασθεί ο τρόπος θεραπείας αυτών από τους ιατρούς αγίους. Έμφαση θα δοθεί στην αντιμετώπιση θεραπεία με τη χρήση ιατρικών μεθόδων, ενώ θα εξετασθεί και η θεραπεία που επιτυγχάνεται με θαυματουργικό τρόπο και προϋποθέτει την πίστη στο Θεό.

Συγχρότως θα γίνει και μια σύντομη παρουσίαση των απεικονίσεων ιατρικών θαυμάτων του Κοσμά και Δαμιανού, καθώς και του Παντελεήμονα μέσα από φορητές εικόνες και τοιχογραφίες της Βυζαντινής και Μεταβυζαντινής τέχνης.

EA10

ΑΠΕΙΚΟΝΙΣΕΙΣ ΙΑΜΑΤΙΚΩΝ ΑΓΙΩΝ ΚΑΙ ΙΑΤΡΙΚΩΝ ΕΡΓΑΣΙΩΝ ΣΤΗΝ ΕΙΚΟΝΟΓΡΑΦΙΑ ΤΟΥ ΚΡΗΤΙΚΟΥ ΥΣΤΕΡΟΥ ΜΕΣΑΙΩΝΑ. ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΚΑΙ ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ ΤΩΝ ΑΔΕΛΦΩΝ ΦΩΚΑ (ΜΕΣΑ 15^{ου} ΑΙΩΝΑ)

Χαριτόπουλος Ε.¹, Παναδάκης Μ.², Τρομπούκης Κ.²

1. Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας, Πανεπιστήμιο Κρήτης, Ρέθυμνο, Ελλάδα.
2. Ιατρική Σχολή, Πανεπιστήμιο Κρήτης, Ηράκλειο, Ελλάδα.

Στα εικονογραφικά προγράμματα πολλών βυζαντινών ναών εντάσσονταν η απεικόνιση ιαματικών αγίων, αλόσμων ή σε μετάλλια. Αν και η βυζαντινή τέχνη διακρίνεται για τον συμβολισμό της, οι περιπτώσεις τοιχογραφιών με αυξημένη ρεαλιστική απόδοση παρέχουν ενδείξεις για την ιατρική δραστηριότητα και την τεχνολογία της περιόδου εικονογράφησης. Στην Κρήτη, κατά τον ύστερο μεσαίωνα (13^{ου}-15^{ου} αι.), ανακοιδομήθηκαν και τοιχογραφήθηκαν πολυάριθ-

μοι ναοί. Η σημαντικότερη ίσως περίπτωση απεικόνισης ιαματικών αγίων στην Κρήτη βρίσκεται στον ναό του Αγίου Γεωργίου στην Άνω Σύμη της Βιάννου.

Διασώζεται το μεγαλύτερο τμήμα της ζωγραφικής του επιφανούς του ναού. Από την κτητορική επιγραφή μαθαίνουμε ότι εικονογραφήθηκε τα χρόνια μετά την άλωση της Κωνσταντινούπολης, από τους αδελφούς Φωκά. Σε περίοπτη θέση, στο τόξο που ενώνει τον αρχικό ναό με τον νάρθηκα, εικονογραφήθηκαν σε μετάλλια τέσσερις ιαματικοί αγίοι, ο Άγιος Παντελεήμων, οι Άγιοι Ανάργυροι (Κοσμάς και Δαμιανός) και ο Άγιος Ρωμανός. Η απεικόνιση του Αγίου Ρωμανού ως ιαματικού αγίου είναι εξαιρετικά σπάνια. Οι τοιχογραφίες διακρίνονται για τον ρεαλισμό και την αμεσότητα της απόδοσής τους. Μπορούμε να ταξινομήσουμε τα ιατρικά εργαλεία και να θέσουμε ορισμένα ερωτήματα για τη μορφή και τη χρήση τους στην Κρήτη κατά τον ύστερο μεσαίωνα, τη σκέψη του κτήτορα και των ζωγράφων με την ιατρική καθώς και την αξιολόγηση του τόπου με γνώμονα την ιαματική παραδοση της περιοχής.

EA11

Η ΔΙΑΧΡΟΝΙΚΟΤΗΤΑ ΤΟΥ ΙΠΠΟΚΡΑΤΙΣΜΟΥ

Διακογιάννης Θ. Ν., ΚΩΣ

Ο Ιπποκράτης ο πατέρας της ιατρικής, επηρέασε την ιατρική σκέψη πάνω από είκοσι αιώνες. Το έργο του πολλές φορές θυμιάστηκε, άλλοτε κατηγορήθηκε και πολλές φορές παρεξηγήθηκε. Παρόλα αυτά από την πρώτη του εμφάνιση τον 5^ο π.Χ. αιώνα μέχρι και τον 19^ο αιώνα υπήρξε το σημείο αναφοράς για την ιατρική σε αναστολή και δύση.

Από τους χρόνους της κλασικής εποχής ως την Ελληνιστική εποχή, τα συγγράμματά του Ιπποκράτη θα μελετηθούν και θα γίνει γνωστό το έργο της σχολής της Κω. Ο Πλάτωνας θα αναφερθεί στον Ιπποκράτη με εκτίμηση για την τέχνη του. Στον Πρωταγόρα που γράφτηκε γύρω στα 430 π.Χ. καθώς και στο Φαίδρο, θα ομοιολογήσει την ιδιότητα του Ιπποκράτη ως γιατρού Ασκληπιόδη και δασκάλου της ιατρικής από την Κω.

Μετά από 40 χρόνια ο Αριστοτέλης με τη σειρά του θα αναφερθεί στον «Πολιτικό» στον Ιπποκράτη και θα τον αναφέρει ως μεγάλο άνδρα, όχι για το ύψος του αλλά για την τέχνη του.

Στη συνέχεια κατά την Ελληνιστική και Ρωμαϊκή εποχή έγινε ζακουστός με τα υπομνήματά που γράφτηκαν στα έργα του από διάφορους μελετητές του και από τα ειδικά λεξικά που εκδόθηκαν με τα οποία οι συντάκτες τους επικειρούσαν να ερμηνεύσουν τις ιπποκρατικές λέξεις που συναντούσαν στα έργα του.

Δύο ήταν τα μεγάλα ιατρικά κέντρα στην Ελληνιστική περίοδο. Η Αλεξάνδρεια και η Πέργαμος. Στην Αλεξάνδρεια εργάστηκε ο μεγαλύτερος γιατρός της εποχής ο Ηρόφιλος ο οποίος υπήρξε μαθητής του Κώου ανατόμου Πραξαγόρα. Και οι δύο αυτές πόλεις διατήρησαν σημαντικές βιβλιοθήκες. Στη βιβλιοθήκη της Αλεξάνδρειας έγινε η συγκέντρωση των έργων του Ιπποκράτη και σίγουρα οι γιατροί από τον περίγυρο του Ηρόφιλου θα έπαιζαν ένα σημαντικό ρόλο για την πραγματοποίηση του έργου.

Αργότερα, κατά την Ρωμαϊκή εποχή, ο Ιπποκράτης εξακολουθούσε να κατέχει την πρώτη θέση και να θεωρείται ως αυθεντία στο χώρο της ιατρικής. Ο Κικέρων συγκρίνει την προσφορά του με εκείνη του θεού Ασκληπιού.

Κατά τη Ρωμαϊκή εποχή θα συνταχθεί το πρώτο γλωσσάρι, το οποίο και έχει διασωθεί, από τον Ερωσιανό, ο οποίος ήταν σύγχρονος του Νέρωνα. Το ξέρουμε αυτό γιατί το λεξικό ήταν αφιερωμένο στον προσωπικό γιατρό του αυτοκράτορα, τον Ανδρόμαχο.

Αυτή την εποχή θα γίνουν οι δύο πρώτες εκδόσεις του Ιπποκρατικού έργου, η πρώτη από τον Αρτεμίδωρο Καπιτωά και η δεύτερη από τον Διοσκορίδη. Και τα δύο αυτά έργα έχουν χαθεί. Τα αναφέρει όμως ένα αιώνα αργότερα ο Γαληνός ο οποίος τα χρησιμοποιούσε υποβάλλοντας τα σε κριτική.

Τον 1^ο μ.Χ. αιώνα, έχουμε τις πρώτες εργασίες σχετικές με την ιστορία της ιατρικής. Ο εγκυκλοπαιδιστής Κέλσος, σύγχρονος του Τιβέριου, στο έργο του De medeci-na, αναφέρει στην ιατρική που πρωτοεμφανίστηκε στον Τρωικό πόλεμο με τους γιατρούς Μαχάωνα και Ποδαλείριο, οι οποίοι ήταν γιατροί ειδικευμένοι στη θεραπεία των πηληγών. Ακολουθεί μια σκοτεινή νύχτα

που φτάνει μέχρι τον Πελοποννησιακό πόλεμο. Ο πρώτος γιατρός που εμφανίζεται με τις θυμασιές του γνώσεις είναι ο Ιπποκράτης που με το συγγραφικό του ταλέντο, κατάφερε να ξεχωρίσει την ιατρική από τη φιλοσοφία, και να βάσει τις βάσεις της επιστημονικής ιατρικής, απασπώντας την από την θρησκευτική προκατάληψη.

Ένας άλλος Ρωμαίος γιατρός ο Σκριβώνιος Λάργω αναφέρει στον πρόλογο της πραγματείας του Compositiones ότι: «Ο Ιπποκράτης είναι ο ιδρυτής του επαγγέλματός μας».

Τον ίδιο αιώνα ο Πλίνιος ο πρεσβύτερος, ο οποίος βρήκε τραγικό θάνατο όταν ο Βεζούβιος εξερράγει το 79 μ.Χ., έγραψε μια ιστορία της ιατρικής και αναφέρει ότι ο Ιπποκράτη κατέχει την πρώτη θέση στην επιστήμη αυτή:

«Η ιατρική όντας ήδη περιήληψη κατά τη διάρκεια του πολέμου της Τροίας, εποχή όπου η παράδοση ήταν πολύ περισσότερο βέβαιη, περιερίσταν εντούτοις στη θεραπεία των τραυματιών. Η συνέκεια της ιστορίας της, πράγμα αρκετά εκπληκτικό, εξαφανίζεται στη σκοτεινή νύχτα μέχρι και τον Πελοποννησιακό πόλεμο. Αυτή η τέχνη, επανήλθε στο φως από τον Ιπποκράτη, γεννημένο στο νησί της Κω, ένα από τα ενδοξότερα νησιά, από τα πηλών κρασιά και επί πηλών αφιερωμένο στον Ασκληπιό».

Από τα σπλάχνα της εμπειρικής σχολής, από τον 3^ο αιώνα π.Χ., ένας Ηροφιλιος γιατρός, ο Φιλιππος ο Κώος, είχε γράψει ένα λεξικό στον Ιπποκράτη στο οποίο κριτικάρει τις ερμηνείες ενός άλλου μαθητή του Ηρόφιλου, του Βακχείου του Ταναγραίου.

Ένας άλλος γραμματικός από την Κω, ο Ξενόκριτος αφιέρωσε ορισμένες απ' τις εργασίες του στην εξέταση του Ιπποκρατικού έργου.

Οι Ηροφιλιό συνέκισαν τη μελέτη και τον σχολιασμό των Ιπποκρατικών κειμένων. Μερικοί απ' αυτούς είναι ο Ζήνων, ο Καλλιμάχος, και ο Ηρακλείδης από την Ερυ-Θραία.

Ένας άλλος γιατρός του 1^{ου} μ.Χ. αιώνα, ο Αρτεταίος ο Καππαδόκης, που ανήκε στην πνευματική σχολή, χρησιμοποίησε με μεγάλη συνέκεια το έργο του Ιπποκράτη στην έκθεση του για τη θεραπεία των οξέων νοσημάτων και των χρόνιων νόσων.

Όμως εκείνος που συνέκισε στη διάδοση του Ιπποκρατισμού, μακριά από τις αντιθέσεις των διαφόρων σχολών, ήταν ο Γαληνός, (2^{ος} αιώνας μ.Χ.), ο οποίος μέσα στο μεγάλο έργο του δεν σταμάτησε να αναφέρει στο όνομα του μεγάλου δασκάλου του Ιπποκράτη του Κώου.

Ο Ιπποκράτης για αποτελεί ένα μεγάλο κομμάτι της πολιτιστικής κληρονομιάς των καλλιτεργημένων ανθρώπων. Ο Πλούταρχος θα αναφέρει συνέχεια στα έργα του, ενώ ο Κοιντιλιανός θαυμάζει την τιμιότητα του Ιπποκράτη ο οποίος στο «Επιδήμιών», V27, παραδέχεται ότι έκανε λάθος σε μια θεραπεία τραυματισμού κάποιου Αυτόνομου από τον Όμιλο που πέθανε εξ' αιτίας του, όμως αναφέρει το λάθος του για να το αποφευχθούν οι μαθητές του.

Τον δεύτερο αιώνα μ.Χ. η φήμη του Ιπποκράτη ξεπερνά τα σύνορα του Ελληνικού κόσμου. Στην Κωνσταντινία της Ρουμανίας βρέθηκε από τον αρχαιολόγο Desjardins μια επιτύμβια πλάκα στην οποία υπήρχε ένα επιγράμμα:

Εάν κάποιος θέλει να γνωρίσει, μετά τη μοίρα μου, τη ζωή μου, ποιος ήμουν, τι έκανα, και το όνομα της πατρίδας μου, αυτή εδώ η πέτρα θα του τη δείξει, Η πατρίδα μου είναι η μητροπόλη του Ξυφεινού Πόντου, έδωξη πόλη του Ηρώα Τόμη με το δυνατό ακόντιο. Το όνομα μου ήταν Κλαδίας. Καθοδηγήθηκα στην τέχνη του θεού δασκάλου Ιπποκράτη. Μήνυμα για την αιωνιότητα.

Η πλάκα βρίσκεται σήμερα στο Αρχαιολογικό Ινστιτούτο του Βουκουρεστίου και δείχνει με πόσο σεβασμό ένας γιατρός από την αποικία της Μιλήτου την Τόμη ανέφερε τον Ιπποκράτη.

Ο Ιπποκράτης αναφέρεται «θεϊος» και στο έργο του Απολλωνίου του Κιτιέα.

Μια άλλη επιτύμβια επιγραφή της ίδιας εποχής που βρέθηκε στην Πέργαμο στον τάφο του γιατρού Φίλη-δεήφου, αναφέρει τον Ιπποκράτη, «παλαιό».

ΓΑΛΗΝΟΣ

Τον 2^ο αιώνα, η φήμη του Ιπποκράτη βρίσκεται στα πιο υψηλά επίπεδα. Ο γιατρός που συνέβαλε τα μέγιστα για τη φήμη αυτή ήταν ο Γαληνός ο Περγαμινός. Το όνομα του Ιπποκράτη αναφέρεται στα έργα του Γαληνού 2.500 φορές.

Ο Γαληνός γεννήθηκε στην Πέργαμο, μια πόλη από τις πιο πλούσιες της Μικράς Ασίας με μια βιβλιοθήκη που συναγωνιζόταν τη βιβλιοθήκη της Αλεξάνδρειας. Είχε το Ασκληπιείο της, τότε

ίατρειας αλλά και τόπο που συγκέντρωνε πολλούς αρρώστους και γιατρούς.
Ο Γαληνός εκτός τις σπουδές που παρακολούθησε στη γενέτειρά του, γνώρισε όλα τα μεγάλα ιατρικά κέντρα του αρχαίου κόσμου. Κατέληξε στην Αλεξάνδρεια όπου τελειοποίησε τις ιατρικές του σπουδές και δύο φορές ταξίδεψε στη Ρώμη όπου έμεινε για μεγάλο χρονικό διάστημα. Στο βιβλίο του «Οτι ο άριστος ιατρός και φιλόσοφος» προβάλλει το παράπονό του ότι οι γιατροί της εποχής του, ενώ στα λόγια εγκομιάζουν τον Ιπποκράτη, στην πράξη αποφεύγουν να μιμηθούν το παράδειγμα του. Και δεν αναφέρει στην ιατρική τους κατάρτιση όσο στο ότι είναι ευδύλωτοι στην απληστία και στην ερωτική ακολασία και ζητά από το γιατρό να είναι ηθικός και φιλοσοφημένος, αν θέλει να ονομάζεται μαθητής του Ιπποκράτη.
Ο Γαληνός δεν περιορίστηκε μόνο στα να εξάρει την προσωπικότητα του Ιπποκράτη του οποίου και οι καυχόταν ότι ήταν μαθητής, αλλά απάντησε και στις κριτικές που ορισμένοι γιατροί τώλησαν να απευθύνουν στον τιμημένο δάσκαλο. Όμως αυτό που αποτέλεσε την κορωνίδα του έργου του Περιγαμίου γιατρού ήταν τα πολλά υπομνήματα στις Ιπποκρατικές γραμματείες, καθώς και ένα ειδικό λεξικό των σπανίων λέξεων που χρησιμοποιήθηκαν από τον Ιπποκράτη.
Για τα υπομνήματα του Γαληνού στις Ιπποκρατικές πραγματείες υπάρχει μια θαυμάσια ιστορία για το πως επιβίωσαν τα υπομνήματά αυτά. Το μεγαλύτερος τους μέρος διασώθηκε στην Ελληνική γλώσσα ή σε αραβικές μεταφράσεις. Πάντως ο Γαληνός ήταν αυτός που συνέβαλε τα μέγιστα στη διάδοση του Ιπποκρατισμού.

ΕΓΚΥΚΛΟΠΑΙΔΕΙΕΣ

Μετά το Γαληνό, τα έργα της ιατρικής παίρνουν τη μορφή εγκυκλοπαιδειών και μέσα από τις εγκυκλοπαιδείες αυτές ανανεούμε την πορεία του Ιπποκρατισμού. Από εκείνη την εποχή το όνομα του Γαληνού θα συνδεθεί με το όνομα του Ιπποκράτη, όμως ο Ιπποκράτης θα παραμείνει ο κατ' εσχολήν γιατρός.

Στα πρωτοχριστιανικά χρόνια ο Άγιος Ιερώνυμος, στο «Κατά Ιωάννου του Ιεροσολυμίτου» κεφ. 38, αναφέρεται στον Ιπποκράτη και τον ονομάζει «πνευματικό». Εξιστορώντας μια θεολογική έριδα, αναφέρεται σε ένα ιερέα, τον Ισίδωρο, τον οποίο ονομάζει «Ιπποκράτη των Χριστιανών». Ο Ορειβάσιος, (4^{ος} αιώνας) ο οποίος υπήρξε προσωπικός γιατρός και μεγάλος φίλος του αυτοκράτορα Ιουλιανού συγκέντρωσε κατά διαταγή του Ιουλιανού τα κείμενα των πιο μεγάλων γιατρών της αρχαιότητας. Το κριτήριο επιλογής των κειμένων ήταν ο βαθμός Ιπποκρατισμού του καθ' ενός. Έτσι έχουμε την αρχαιότερη ιατρική εγκυκλοπαιδεία που την αποτελούσαν εβδομήντα βιβλία από τα οποία σήμερα σώζεται μόνο το ένα τρίτο.

Η δεύτερη εγκυκλοπαιδεία χρονολογικά ήταν αυτή του Αέτιου του Αμιδνίου (6^{ος} αιώνας), που καταγόταν από την Μεσοποταμία και έζησε τα χρόνια του Ιουστινιανού.

Η εγκυκλοπαιδεία του είναι μικρότερη από αυτήν του Ορειβάσιου και περιλαμβάνει 16 βιβλία. Ένας σύγχρονος του Αέτιου, ο Αλεξανδρινός γιατρός Τραηλιανός, παραπέμπει στον Ιπποκράτη 16 φορές, στο έργο του «Θεραπευτική» και σε δύο άλλα του βιβλία «Περί πυρετού» και «Περί σφαιλωμών» αποκαλεί τον Ιπποκράτη «Θεόν» όπως και δύο άλλοι σύγχρονοι του γιατροί, ο Ερασίστρατος και ο Ασκληπιάδης.

Ο Άγαθιος την ίδια εποχή γράφει ένα σατιρικό επίγραμμα που σώθηκε στην Παλαινή Ανθολογία στο οποίο εκθειάζει την λαμπρότητα του Ιπποκράτη.

Κατά τον 6^ο και 7^ο αιώνα κάνουν την εμφάνισή τους διάφοροι υπομνηματιστές στις Ιπποκρατικές πραγματείες, όπως ο Παλλιάδιος τον 6^ο αιώνα, ο Ιωάννης Αλεξανδρέας τον 7^ο αιώνα, ενώ τον 9^ο αιώνα ο Θεόφιλος Πρωτοσπαθάριος χαρακτηρίζει τον Ιπποκράτη ως τον Προμηθέα της Ιατρικής.

Μια τρίτη εγκυκλοπαιδεία εμφανίζεται κατά τα τέλη του 7^{ου} αιώνα από τον Παύλο τον Αιγινίτη. Περιλαμβάνει επτά βιβλία και είναι πιο συνοπτική και από αυτή του Ορειβάσιου και από αυτήν του Αέτιου. Ο Παύλος Αιγινίτης εκτιμούσε τον Ιπποκράτη ιδίως για το ότι είχε γράψει σε σχέση με τη χειρουργική.

Η ΙΠΠΟΚΡΑΤΙΚΗ ΙΑΤΡΙΚΗ ΣΤΟΥΣ ΑΡΑΒΕΣ

Όταν οι Άραβες το 642 κατάλαβαν την πόλη της Αλεξάνδρειας η ιατρική της σχολή έσβησε. Όμως η ελληνική παράδοση του Ιπποκρατισμού δεν διακόπηκε ποτέ από την πόλη. Ένας Άρα-

βος γιατρός ο Άλφς ιμπν Ρινταούν, που ζούσε στο Κάιρο κατά τον 11^ο αιώνα, πήρε από ένα Χριστιανό συνάδελφό του πέντη βιβλία του Ιπποκράτη γραμμένα στην ελληνική γλώσσα. Θα τα μεταφράσει στα αραβικά και αυτή η αλεξανδρινή κληρονομιά θα περάσει αργότερα στη δύση μέσω των αραβικών και συνέχια των λατινικών μεταφράσεων.

Οι μεταφράσεις αυτές έπαιξαν ένα σπουδαίο ρόλο στη διάδοση του Ιπποκρατισμού. Τα συγγράμματα του Ιπποκράτη χρησιμοποιήθηκαν από τους πρακτικούς γιατρούς στη δύση είτε αυτώνια στην Ελληνική, για όσους γνώριζαν τη γλώσσα, είτε μεταφρασμένα στα λατινικά. Έτσι κατά τον 5^ο και 6^ο αιώνα για πρώτη φορά κάνουν την εμφάνισή τους λατινικές μεταφράσεις πολλών έργων του Ιπποκράτη στην Ιταλία και ιδιαίτερα στη Ραβένα που ήταν τότε έδρα της βυζαντινής εξουσίας από το 568 ως το 752.

Κατά τα βυζαντινά χρόνια η ιατρική του Ιπποκράτη θα αποτελέσει τη βάση της τότε ιατρικής, καθώς και κατά το Μεσαίωνα στη Αραβία. Η πρώτη ιατρική σχολή των Αράβων την εποχή του προφήτη Μωάμεθ ονομάζεται Ιπποκρατική. Από αυτήν βγαίνουν οι πρώτοι Άραβες γιατροί οι οποίοι αργότερα συναγωνίζονται για τη διάδοση της Ελληνικής σοφίας.

Οι Άραβες γιατροί κατόρθωσαν ένα πολύ σημαντικό έργο. Παρόλο που δεν παρήγαγαν κάτι το εποικοδομητικό πέραν στην Ελληνική ιατρική την οποία παρέλαβαν από τους βυζαντινούς, κατάφεραν να την διατηρήσουν με τις μεταφράσεις των έργων του Ιπποκράτη και του Γαληνού και το πιο σπουδαίο να την διαδώσουν μέσω της Ισπανίας στην πνευματικά συγχυσμένη Ευρώπη του Μεσαίωνα.

ΙΠΠΟΚΡΑΤΙΚΗ ΙΑΤΡΙΚΗ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΗ

Ο Κασσιόδωρος στο μοναστήρι του Vivarium, στη νότια Ιταλία παράγγειλε στους μοναχούς που δεν ήξεραν Ελληνικά να διαβάζουν Ιπποκράτη στα Λατινικά.

Όσοσο στην ανατολή, στην Κωνσταντινούπολη, στην Αλεξάνδρεια και στην Πέργαμο, τα έργα του Ιπποκράτη και του Γαληνού διαβάζονταν στην Ελληνική γλώσσα. Στη συνέχεια μεταφράστηκαν στα Συριακά και στα Αραβικά, από ένα μεγάλος μεταφραστή του 9^{ου} αιώνα τον ο Hunayn ibh Ishaq, ένας νεοστοριανός γιατρός ο οποίος υπήρξε διευθυντής στη Βαγδάτη του Οίκου της Σοφίας που είχε ιδρυθεί από ένα Αββασιδη Χαλίφη. Αυτός ο Hunayn με τους μαθητές του μετάφραζε από τα Ελληνικά στα Συριακά και από τα Συριακά στα Αραβικά. Μόνο μια μετάφραση έργου του Ιπποκράτη διασώθηκε από τα Ελληνικά στα Αραβικά και αφορά το βιβλίο «Περί επικυλίωσης». Πάντως η Αραβική αυτή προσπάθεια ήταν η αιτία να διασωθούν Υπομνήματα του Γαληνού σε διάφορες πραγματείες του Ιπποκράτη οι οποίες δεν έχουν σωθεί στα Ελληνικά. Με αυτές τις μεταφράσεις ο Ιπποκράτης και ο Γαληνός βοήθησαν αποφασιστικά στην ανάπτυξη της Αραβικής Ιατρικής. Σε πολλές περιπτώσεις, μέσω του Γαληνού οι Άραβες γνώρισαν τον Ιπποκράτη.

Όπως αναφέραμε τα μεταφρασμένα κείμενα από τα Αραβικά, μεταφράστηκαν αργότερα στα Λατινικά τον 11^ο αιώνα και γνώρισαν μεγάλη διάδοση στη δύση μέχρι την Αναγέννηση. Η σχολή του Σαλέρνο (νότια Ιταλία) γνώρισε τον Ιπποκράτη μέσω των λατινικών μεταφράσεων του Γαληνού από τα Αραβικά. Ο μεγαλύτερος μεταφραστής από τα Αραβικά στα Λατινικά ήταν ο Κωνσταντίνος ο Αφρικανός. Αργότερα μόνο έχουμε μεταφράσεις απ' ευθείας από τα Ελληνικά από τον Βουργουάνδιο στην Πίζα και ακόμα πιο αργά από τον Βορθοθαίο από τη Μεσσήνη και από τον Νικόλαο από το Ρήγιο της Καλαβρίας.

Κατά τον Μεσαίωνα τρία ήταν τα ιατρικά κέντρα που άνθισαν στην Ευρώπη. Το Μοντεκασιόν του τάγματος των Βενεδικτίνων, το Σαλέρνο στη νότια Ιταλία, και το Μοντεπελιέ στη Γαλλία, όπου οι Ιπποκρατικές ιδέες γνώρισαν από πολύ παλιά τέτοια άνθιση ώστε τα νεότερα χρόνια να ονομαστούν κέντρο του Ιπποκρατισμού.

Ο μεγάλος ποιητής της αναγέννησης ο Δάντης θα αποκαλέσει τον Άγιο Λουκά ο οποίος ήταν γιατρός ότι ήταν «ένος από τους ακόλουθους του Ιπποκράτη».

Κατά το 12^ο αιώνα τα πρώτα μεγάλα πανεπιστήμια στα οποία διδάχθηκε η ιατρική ήταν του Μομφελλιέ, της Μπολόνιας και του Παρισιού, τα οποία όμως πήραν σαν βάση της διδασκαλίας τους τα κείμενα που προέρχονταν από τη σχολή του Σαλέρνο, γνωστή με το όνομα Articella.

Η Ιπποκρατική συλλογή όμως θα γίνει γνωστή μετά την αναγέννηση με βιβλία τυπωμένα και όχι χειρόγραφα. Το 1525 ο Marcus Fabius Calvus τύπωσε στη Ρώμη μια πλήρη λατινική μετάφραση από τα Ελληνικά.

Ένα χρόνο μετά, ο Ιωάννης Φραγκίσκος της Άσολα, τυπώνει στη Βενετία στον αίκο Αθών την πρώτη έκδοση στην Ελληνική, βασισμένη σ' ένα χειρόγραφο το οποίο είχε προσφέρει δώρο στο βασιλιά της Γαλλίας Φραγκίσκο τον 1^ο το οποίο βρισκόταν στην εθνική βιβλιοθήκη του Παρισιού. (Κωδικός Parisinus graecus 2141).

Απ' όλους τους εκδότες της Αναγέννησης, το γνωστότερο όνομα είναι του Rabelais, ενός πρωτοπόρου της ουμανιστικής ιατρικής, ο οποίος επανήλθε στο Ελληνικό κείμενο.

Το 1532 γίνεται μια τμηματική έκδοση του Ιπποκράτη και του Γαληνού στη Λυών, η οποία γνώρισε μεγάλη επιτυχία, γεγονός που μαρτυρούν οι πολλές επανεκδόσεις της. Έγιναν 6 επανεκδόσεις και όχι μόνο στη Λυών, αλλά και στη Βενετία και στη Φρανκφούρτη.

Ακολουθεί το 1538 μια έκδοση από τον γιατρό Janus Cornarius, μία δεύτερη του Proben στην Βασιλεία και μετά μια τρίτη το 1595, από τον Anuce Foes. Και οι δύο ήταν σε χρήση μέχρι τον 19^ο αιώνα.

Θα ακουούθησαν και άλλες προσπάθειες εκδόσεων των Ιπποκρατικών έργων, όμως η δεκάτη έκδοση του Emile Littré θα υποκαταστήσει όλες τις προηγούμενες. Την έκδοση του Littré θα ακολουθήσει μια άλλη του Ολλανδού γιατρού Emmerich η οποία όμως δεν είχε καμιά τύχη γιατί δεν μπορούσε να συγκριθεί με την έκδοση του Littré.

Στη συνέχεια οι εκδότες γιατροί θα αντικατασταθούν από φιλολόγους Ελληνιστές που θα έχουν τη βοήθεια των ιστορικών της ιατρικής. Τρεις προσπάθειες έγιναν: στη Γερμανία στα πλαίσια της σειράς Corpus medicorum Graecorum, στην Αγγλία από τη σειρά Loeb και στη Γαλλία από την Collection des Universités de France, χωρίς όμως να μπορέσουν να προσφέρουν μια ολοκληρωμένη έκδοση του Ιπποκρατικού έργου.

Υπάρξαν ορισμένες πραγματείες του Ιπποκράτη οι οποίες επηρέασαν θετικά την εξέλιξη του πνεύματος κατά την αναγέννηση. Μία απ' αυτές η «περί αέρων, υδάτων, τόπων», με το περιεχόμενο της ιατρικής κληματολογίας της, επηρέασε πολλούς μελετητές. Ο γιατρός Jerome Cardan, από την Πάδοβα, δημοσίευσε ένα μακροσκελές υπόμνημα το 1570 για τη συγκεκριμένη πραγματεία.

Ένας άλλος γιατρός, Άγγλος αυτή τη φορά, ο Jean Arbuthnot συγκέντρωσε με λεπτομέρειες το πνεύμα της πραγματείας αυτής στο έργο του «Δοκίμιο επί των επιδράσεων του αέρα επί του ανθρώπινου σώματος», το 1733.

Και ο γιατρός καθηγητής της σχολής του Μοντεπλιέ, Barther, το 1778, στο έργο του «Nouveaux elements de la science de l' home» αναφέρεται στην επίδραση του κλίματος στον άνθρωπο όπως ακριβώς αναφέρει και ο Ιπποκράτης. Αλλά και ο Georges Cabanis, το 1802, στο έργο του «Rapports de physique et de morale», βασίζεται στην ίδια πραγματεία. Όμως το πιο διάσημο σύγγραμμά που σχετίζεται με το έργο αυτό του Ιπποκράτη είναι το βιβλίο του Montesquieu, "Esprit des Lois", το 1748.

Τέλος, ο Έλληνας γιατρός Αδαμάντιος Κοραΐς, ο Έλληνας Ιπποκρατιστής, εκδίδει την περίφημη πραγματεία του «Περί αέρων, υδάτων, τόπων» η οποία πρωτοδημοσιεύτηκε στο Παρίσι το 1800. Ο Κοραΐς φοίτησε στην περίφημη ιατρική σχολή του Montpellier και ακολούθησε τις παραδόσεις της, θαυμάζοντας και εξυμνώντας το ιπποκρατικό πνεύμα. Ο Κοραΐς έλεγε για τον Ιπποκράτη: «Προείδε πάμπολλα πράγματα εξ όσων εβεβαίωσαν και ανέπτυξαν ύστερον οι φυσιολόγοι».

Συνέβηε τακτικά από ορισμένους μελετητές του Ιπποκράτη να διαβάζουν στα Ιπποκρατικά κείμενα αυτά που ήθελαν εκείνοι να διαβάσουν και όχι ότι έγραψε ο Ιπποκράτης. Παραμόρφωναν έτσι το Ιπποκρατικό έργο. Γι' αυτό το λόγο πολλοί Ιπποκρατιστές αμυνόμενοι τις καθαρές ιδέες του Ιπποκράτη έγραψαν έργα που εξάρουν τη φήμη του Κώου γιατρού. Έτσι το 1683 στο Άμστερνταμ ο Sydenham εκτιμά τον Ιπποκράτη γιατί έχει εκθέσει κατά τρόπο ξεκάθαρο τα συμπτώματα της κάθε ασθένειας, χωρίς τη βοήθεια καμιάς υπόθεσης, ούτε συστήματος, όπως το διαπιστώνουμε στα βιβλία του «Περί νόσων», «Περί των εντός παθών» και άλλων.

Η σχολή του Montpellier, είχε υιοθετήσει τα συγγράμματα του Ιπποκρατικού Corpus για τη διδασκαλία της ιατρικής σε αντίθεση με τη σχολή των Παρισίων η οποία προτιμούσε τα βιβλία του Γαληνού. Όμως γενικά στη Γαλλία ο Ιπποκρατισμός είχε επιβληθεί και στο Montpellier παρέ-

μεινε παράδοση της ιατρικής σχολής η οποία διεκδικούσε για τον εαυτό της τον τίτλο του διδάχου της σχολής της Κω. Για το λόγο αυτό στην αίθουσα των τελετών της σχολής υπήρχε η χάλκινη προτομή του Ιπποκράτη που είχε δωρίσει η κυβέρνηση της δεύτερης αυτοκρατορίας στη σχολή. Κάτω ακριβώς από την χάλκινη προτομή υπήρχε μια μαρμάρινη πλάκα στην οποία ήταν χαραγμένα τα παρακάτω:

«ΚΑΠΟΤΕ ΑΛΛΟΤΕ Ο ΙΠΠΟΚΡΑΤΗΣ
ΚΑΤΑΓΟΤΑΝ ΑΠΟ ΤΗΝ ΚΩ
ΤΩΡΑ ΟΜΩΣ ΑΠΟ ΤΟ ΜΟΝΤΠΕΛΛΙΕ»

Για το λόγο αυτό, κλείνοντας το βιβλίο, κάνω έκκληση στους τοπικούς άρχοντες της Κω να φροντίσουν να ιδρυθεί σχολή, που να σχετίζεται με το Ιπποκρατικό ιδεώδες, για να ξαναγυρίσει και ο Ιπποκράτης στην Πατρίδα του.

ΠΕΡΙΛΗΨΕΙΣ
ΑΝΑΡΤΗΜΕΝΩΝ
ΑΝΑΚΟΙΝΩΣΕΩΝ

ABSTRACTS
OF POSTERS

P01

ΜΙΑ ΦΟΡΑ ΚΑΙ ΕΝΑΝ ΚΑΙΡΟ ΗΤΑΝ.... Ο ΑΣΚΛΗΠΙΟΣ

Κουτρούμπας Δ.¹, Πετροπούλου Τ.², Παπαδόπουλος Γ.³

¹ Υπ. Διδάκτορας Ιατρικής Σχολής Πανεπιστημίου Αθηνών

² Μηπαιγωγός – Μουσειοπαιδαγωγός, Εκπαιδευτήρια Νέα Γενιά – Ζηρίδη

³ Αναπληρτής Καθηγητής Φαρμακολογίας Ιατρικής Σχολής Πανεπιστημίου Αθηνών

Η σχέση σχολείου και ιστορίας των επιστημών εμφανίζει τα τελευταία χρόνια μια ενδιαφέρουσα συγκλήση αφενός γιατί το σχολείο αναζητά καινοτόμους τρόπους μάθησης με στόχο την οικοδόμηση της γνώσης από τα παιδιά και αφετέρου γιατί οι ιστορικοί των επιστημών επιδιώκουν ένα άνοιγμα στο παιδικό κοινό με ποικίλες προσφερόμενες δραστηριότητες. Είναι χαρακτηριστικό ότι τα τελευταία χρόνια ο όγκος της εργογραφίας στην Ιστορία της Ιατρικής για παιδιά έχει αυξηθεί εντυπωσιακά.

Αν και η προσχολική εκπαίδευση πρωτασταιεί στην εφαρμογή προγραμμάτων που δίνουν έμφαση στη βιωματική προσέγγιση της γνώσης και σε εναλλακτικούς τρόπους διδασκαλίας και μάθησης, εντούτοις υπάρχει κενό στο σχεδιασμό εκπαιδευτικών προγραμμάτων που να αφορούν το παραπάνω γνωστικό πεδίο στην αρχική αυτή εκπαιδευτική βαθμίδα.

Το εκπαιδευτικό πρόγραμμα «Μια φορά κι έναν καιρό ήταν ... ο Ασκληπιός», αποτελεί ένα σχέδιο εκπαιδευτικής δράσης που απευθύνεται σε παιδιά προσχολικής ηλικίας και υλοποιήθηκε με τη συμμετοχή μαθητών των εκπαιδευτηρίων ΝΕΑ ΓΕΝΙΑ – ΖΗΡΙΔΗ υπό την αιγίδα της Ιατρικής Σχολής του Πανεπιστημίου Αθηνών.

Στα πλαίσια της συγκεκριμένης εκπαιδευτικής δράσης, τα παιδιά είχαν τη δυνατότητα μέσα από τη μελέτη μιας ειδικά σχεδιασμένης διήγησης με θέμα τον Ασκληπιό και τα Ασκληπιεία να έλθουν σε μια πρώτη επαφή με στοιχεία της Αρχαίας Ελληνικής Ιατρικής, μέχρι την εποχή του Ιπποκράτη. Το πρόγραμμα περιείχε στο σχεδιασμό του επιμνησμοφυλάκιες επισκέψεις, όπως στο Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο Αθηνών αλλά και μια ευρεία σειρά δραστηριοτήτων, προσαρμοσμένες στις ανάγκες και τις δυνατότητες της συγκεκριμένης ηλικιακής ομάδας. Η γνωριμία των παιδιών με την ιστορία της επιστήμης της ιατρικής πραγματοποιήθηκε μέσα από την επαφή τους με το παρελθόν και την πολιτιστική μας κληρονομιά. Ξεκινώντας από το σήμερα κι αξιολογώντας τις δικές τους εμπειρίες γύρω από την ιατρική και το επάγγελμα του γιατρού, επιχειρήσαμε ένα ταξίδι πίσω στο χρόνο με βασικό μας σταθμό την εποχή που η ιατρική με πρωταγωνιστή τον Ασκληπιό κάνει τα πρώτα της βήματα. Ακολουθώντας τις μεθόδους της μαιευτικής και της ανακαλυπτικής μάθησης προτρέψαμε τα παιδιά να παρατηρήσουν, να φανταστούν, να προβληματιστούν, να δώσουν τις προσωπικές τους ερμηνείες και τέλος να δημιουργήσουν, με άκρως εντυπωσιακά αποτελέσματα.

P02

Ο ΦΑΡΜΑΚΟΠΟΙΟΣ ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΓΑΒΡΙΗΛ ΠΕΝΤΖΙΚΗΣ

«Ο Πεντζίκης του επέκεινα και του ενθάδε...»

Καραμαλιούδη Φ.

Καθηγήτρια Μέσης εκπαίδευσης

Ο φλογότεχνος, ζωγράφος και φαρμακοποιός Νίκος Πεντζίκης γεννήθηκε στη Θεσσαλονίκη το 1908, «μέρα Παρασκευή πάνω που βγαίνει ο χότζας...»

Σπούδασε στο Παρίσι και το Στρασβούργο και ανέλαβε το 1930 το πατρικό φαρμακείο της Έγνατίας 112. Το φαρμακείο του πατέρα συναγωνιζόταν το φαρμακείο της Πόλης.

Το φαρμακείο του υιού θα είναι το πνευματικό στέκι της πόλης. Ατελείωτες συζητήσεις («έχω τον έρωτα της Φλυαρίας έλεγες») και αμνηρικοί φλογοτεχνικοί καυγάδες λάβαναν μέρος καθημερινά. Όταν τότε έμπαινε πελάτης, ο Πεντζίκης έλεγε: «μπαμπάκι; Δεν έχουμε!».

Το 1953 υπεισκήριζει το φαρμακείο του και εργάζεται στη Γείγυ. Το πούλαει το 1959 και το

1969 συνταξιοδοτείται από το ΤΣΑΥ.

Υπήρξε άριστος βοτανολόγος. «Συνέδεε το τονίο με τη χλωρίδα, τη χλωρίδα με τους μύθους, τους μύθους με τα κείμενα, ...αλλά και με τους ανθρώπους, τους χαρακτήρες τους κ.λ.π.»
Στον Πεντάκκη απενεμήθη το 1971 το αβφίκιο του Μεγάλου Αρχонта Μυρσέου από τον Πατριάρχη Αθηνών τον Α.

Ενενήτα τέσσερις φορές, από το 1933 μέχρι το 1992 επισκέφθηκε το Αγ.Ορος, του οποίου το «άχρονο θαύμα» ασκούσε μία καταλυτική γοητεία επάνω του.

Απεβίωσε το 1993. Ενετάφη στο ιερό κοινοβίο του Ευαγγελισμού της Θεοτόκου, στα Ορμύλια.

Ενας φαρμακοποιός - φοιτητής, τότε που τον συνάντησε-, θυμάται:
«Μου χαιδεψε το κεφάλι και μου είπε: « όταν μικρέ μου θα σε παύουν από φάρμακοσιο, να γίνεσαι πνευματοποιος, με μάτια ορθάνοιχτα σε νέες ανάγκες που θα 'ρθουν, μα μη ξεχνάς τη μόνα γη και να την προστατεύεις, γιατί βοτανολόγτρα αλληθ δε θα βρεις όχι του σώματος αλλά του μυαλου και της ψυχής...»

P03

Ο ΦΑΡΜΑΚΟΠΟΙΟΣ ΚΑΙ Η ΘΕΡΑΠΕΙΑ ΣΤΟ ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΘΕΑΤΡΟ

Καραμαζούδη Φ.

Καθηγήτρια Μέσων εκπαίδευσης

Κωμικές μεν, αλλά ιδιαίτερα καταπονητικές αναφορές στους φαρμακοποιούς και τα φάρμακα τους μας δίνει το κρητικό και το επαναστασιακό θέατρο.

Στον «Κατζούρμιο» του Χορτάτσι (τέλος 16^{ου} αιώνα), καταγράφεται απαξιωτικά η δουλιά των «καμμένων» των «σπεσιέρων» που «κοπανίζουν χόρτα».

Ο «Φορτουάντος» του Φωσκόλλου (έργο του 1665) κάνει μνεία στον ιδιοκτήτη («στο σπεσιαρείο του Μόρο»), την τοποθεσία του φαρμακείου («στα λαδοπουλιεία»), αλλά και στις ρετσέτες του («refrescativa σορόπια»).

Εξόχως περιγραφής είναι η μορφή του σπεσιέρου Σγαρανέλλου στην «Κριγένεια (εν Ληζουριά)» του Κατσαίτη, έργου του 1720. Αδιαπραγμάτευτες οι διαγνώσεις («ιδίτροπεία») και οι θεραπείες του («ψωμί σιμιδαλίτικο»). Ο δικαίος πόθος του να βάλει στη βιτρίνα μια μούμια και να ξεπεράσει σε δόξα τον «Γαλένο, Αβιτσέννο, κ.α. τον κάνουν αντικείμενο «κογιοναρίας» από υπηρετή που θα παραστήσει τη μούμια για του πάρει τα «κονφέτα». Το κεφαλιόνιτικο γλωσσικό ιδίωμα επιτείνει το κωμικό στοιχείο.

Άλλα δύο έργα (μεταγενέστερά), μας δίνουν πληθώρα γιατρικών για όλα τα νοσήματα. Πρόκειται για:

την «Κωμωδία των ψευτογιατρών» του Ρούσμελη, έργο του 1745, διαδραματιζόμενο στη Ζάκυνθο. Εδώ παρέχονται «τεντούρες», «ραμπάρμπαρα» κ.α. για την ποδάγρα, τη «μαλαφραντζά» (σύφιλη) και άλλες ασθένειες.

και την «Βαβυλωνία» του Βυζάντιου, έργο του 1836, διαδραματιζόμενο στο Ναύπλιο το 1827. Ο κιβδηλός ιατρός και σπεσιαέρης Τζαθάνας (jalara= μεξικάνικο φυτό για καθαρτικό) παρέχει χάπια από «τεντούραμ κόρνουμ τζέρβερσι» (βάμμα από κέρατο ελαφίου), «πουντρίτα» (σκόνες) κ.α.

Στο θέατρο σκιάων υπάρχει ο ρόλος του φαρμακοποιού, που τον κάνει ο πομπηράγγων Καραγκιόζης. Μιλώντας με τον Ευγένιο Σπαθάρη για τον «Καραγκιόζη φαρμακοποιό» (έργο της κατοχής) μάθαμε ότι ήταν πολέμιος της πομπηφάρμακας. Του ήταν αρκετό ένα απλό κρεμμύδι για να γιατρέψει τη βεζυροπούλα!

P04

ΟΙ ΦΑΡΜΑΚΕΥΤΙΚΕΣ ΣΠΟΥΔΕΣ ΤΗΣ ΙΟΝΙΟΥ ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ

Καραμαζούδη Φ.

Καθηγήτρια Μέσων εκπαίδευσης

Η Ιονική Ακαδημία ιδρύθηκε το 1808 στην Κέρκυρα, από τους Γάλλους. Το 1814 οι Αγγλοί θέτουν υπό την κηδεμονία τους τα Επάννοσα, ορίζουν ως αρμοστή τον Maitland και διαλύουν την Ακαδημία.

Η ίδρυση Πανεπιστημίου στα Επάννοσα ήταν το όραμα του Αγγλου φιλέλληνα Φρειδερίκου Νόρθ, κόμη του Guilford. Ετσι παρά τις όποιες επιφυλάξεις εγκαινιάζεται πανηγυρικά στις 29 Μαΐου του 1824 η Ιόνιος Ακαδημία, γεγονός που γλωφύρα ο Γ. Τυπιάδης-Ιακωβάτος περιγράφει: «...τες οκτώ της αυγής εσύντρεξε πλήθος άρχοντες, αρχόντισσες και ήσας, να θεωρήσουν τη αξιότερη τελετή που έγινε ποτέ στο νησί...». Ο θάνατος του ήρδου το 1828 οδηγεί στην αναστολή της λειτουργίας της. Επαναλειτούργει το 1834-1837, καταργείται ξανά και επανασυστήνεται το 1841 οπότε αποκότ και φαρμακευτικό σχολείο, με διάρκεια σπουδών δυο χρόνια. Προ ήλψως πτυχίου απαιτείτο ένα έτος σπουδών για την απόκτηση ενδεικτικού υποκειρουγικής, που επέτρεπε στους κατόχους του την παροχή «πρώτων βοηθειών, επίθειση σικιών απλών ή αιματηρών, βδελήων, την εκτέθειση κηλυσμάτων κ.λ.π...». Οι σπουδαστές ήταν υποχρεωμένοι να φέρουν «στολήν συνισταμένην εις χιτώνα, επενδυτην κυανούν και αρχαϊκόν πήλον...», «όλα, κρώμα του πορτογαλιού εκτός της κηλιδος που είχε κρώμα γαλάζιο βαθύ και στο θεοκάπηλο το άσπρο [...]». Ο μη ήρδος εδιόρησε ο αγαλλματοποιός ο Κορφιάτης ο Προσαλέντης». Για καλύτερη εκπαίδευση είχαν στη διάθεση τους βοτανικό κήπο με 4000 φυτά, στη Γαρίτσα.

Ανάμεσα στους καθηγητές του φαρμακευτικού τμήματος συγκαταλέγοντο ο Αθανάσιος Πολίτης από τη Λευκάδα και οι Κερκυραίοι Ιωάννης Βασιτάς Δελβινιώτης και Χριστόφορος Λαβράνος. Η ενσωμάτωση της Επτανήσου στις 21/5/1864 επέφερε τη διακοπή της λειτουργίας της Ακαδημίας, του πρώτου ανωτάτου ελληνικού εκπαιδευτικού ιδρύματος.

P05

Γ. ΜΩΡΑΙΤΗΣ: ΑΠΟ ΤΙΣ ΦΩΤΙΕΣ ΤΗΣ ΣΥΜΡΝΗΣ ΣΤΗΝ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑ

Καραμαζούδη Φ.

Καθηγήτρια Μέσων εκπαίδευσης

Εξέκασια ήταν η θέση των Ελλήνων υγειονομικών στη Σύμρνη από τα τέλη ήδη του 19ου αιώνα. Λίγο πριν την καταστροφή η Σύμρνη διέθετε 50 φαρμακεία, από τα οποία τα 35 ανήκαν σε Έλληνες.

Κόσμημα για τη πόλη αποτελούσε το φαρμακείο του Γιώργου Μωραίτη. Ο Μωραίτης γεννήθηκε το 1873 στη Σκιάθο. Ξεκίνησε ως μαθητευόμενος επί τρία έτη σε φαρμακείο της Κωνσταντινουπόλης, ώστε να έχει το δικαίωμα να σπουδάσει στη Φαρμακευτική της σχολή, απ' όπου έλαβε το 1895 το υπ' αριθ. 1386 δίπλωμα με τον τίτλο του Maitre en Pharmacie. Βραβύεται σε διεθνείς εκθέσεις με χρυσά μετάλλια και διπλώματα για πολλά προϊόντα του, όπως τον κοκκατό σίδηρο (Fer Granulee Moraitis) την κόλη Granulee Moraitis, κ.α. Το εργαστήριο του παρασκευάζει - για πρώτη φορά στην Τουρκία - φύσιγγες για υποδερμικές ενέσεις. Το 1908 ιδρύει τα περιώνυμα «Φαρμακευτικά καταστήματα Γ. Μωραίτου» στο πρώην Όικημα της Credit Lyonnais επί της Ευρωπαϊκής οδού αριθ.12, στο Φραγκομαχαλά. Απασχολεί 120 άτομα και προμηθεύει το εσωτερικό της Μ. Ασίας, και τα νησιά του αρχιεπισκόπου. Στο τριών επιπέδων κατάνημα του λειτουργούν τμήματα αρωμάτων και καλλυνητικών, specialites, οργάνων και επιπλήων οδοντιατρικής και χειρουργικής, φαρμακευτικών βοτάνων, καρσαδών και ζωνών, δοκιματήρια, τρία ιατρεία, μεγάλη αίθουσα ανομολής και διάφορα εργαστήρια αποστείρωσης, παρασκευής διακίων κ.α.

Η φωτιά του¹ 22 θα μετατρέψει το φαρμακείο σε στάχτες. Η καταστροφή βρίσκει την οικογένεια Μωραΐτη στο Παρίσι. Καταφεύγουν στην Αλεξάνδρεια, όπου επί της οδού Σερφ Πασσά 18, θα ιδρύσει ένα νέο φαρμακείο. Αποκτά σύντομα υποκατάστημα ορθοπαιδικής σε Βηρυτό και Κάιρο καθώς και την αντιπροσωπεία κληλειδέσμων και ζωνών του φημισμένου οίκου Μπαρρέ. Παράλληλα αναπτύσσει πλούσιο κοινωνικό έργο και ανακηρύσσεται το 1945 Μέγας Ευεργέτης και Επίτιμος Πρόεδρος της Διεθνούς Ενώσεως Φαρμακοποιών Αλεξανδρείας.

P06

ΔΥΟ ΝΟΣΗΛΕΥΤΡΙΕΣ ΣΤΟ ΜΕΤΩΠΟ

Λάζαρη – Φωτιά Ειρ.¹, Φωτιά Μ.²

¹ Προϊσταμένη Εξωτερικών Ιατρείων Ωνασείου Καρδιοχειρουργικού Κέντρου
² Αρχαιολόγος

Σκοπός της ανακοινώσεως είναι να παρουσιαστούν τα πορτραίτα δύο νοσηλευτριών, οι οποίες προσέφεραν τις υπηρεσίες τους σε καιρό πολέμου, κάτω από πολύ διαφορετικές συνθήκες και εποχές.

Η Άννα Μελά – Παπαδοπούλου, ως εθελόντρια, υπηρέτησε στον πόλεμο του '97, στους Βαλκανικούς Πολέμους, στο μέτωπο της Βορείας Ηπείρου, στον Α' Παγκόσμιο Πόλεμο, στην Μικρασιατική Εκστρατεία, περιέθαλψε και φρόντισε πρόσφυγες στην Αθήνα μετά την ανταλλαγή των πληθυσμών, και ίδρυσε σανατόριο για τους φυματικούς στρατιώτες και αξιωματικούς, που νόσπασαν κατά την διάρκεια της παραμονής τους στα μέτωπα.

Η Παύλμνια Μιχαηλίδου, Αξιωματικός Νοσηλεύτρια του Ελληνικού Στρατού, συμμετείχε στο Εκστρατευτικό Σώμα της Ελλάδος στην Κορέα. Προ και μετά την αποστολή στην Κορέα, υπηρέτησε στην Σκοπή Αξιωματικών Νοσηλεύτριας και σε στρατιωτικά νοσοκομεία.

Οι δύο αυτές γυναίκες έχουν διαφορές αλλά και πολλές ομοιότητες. Αψήφισαν και οι δύο κινδύνους, και έβαλαν κατά μέρος την βοήθη τους, προκειμένου να βρεθούν στην πρώτη γραμμή, μαζί με τους αξιωματικούς και τους στρατιώτες, οι οποίοι υπερασπιζόνταν την ελευθερία της πατρίδας τους, και όχι μόνο.

Η Άννα Μελά – Παπαδοπούλου ζήτησε να καταταγεί στον στρατό, προκειμένου να μπορεί να βρίσκεται πάντα στην πρώτη γραμμή του πυρός, και όχι μόνο παρείχε τις υπηρεσίες της εθελοντικά, αλλά και με ιδίους πόρους, εξασφάλιζε ρουχισμό, τρόφιμα και τσιγάρα στους στρατευμένους.

Η Παύλμνια Μιχαηλίδου, κατετάγη στο νεοσύστατο Σώμα Αξιωματικών Νοσηλευτριών, και παρείχε τις υπηρεσίες της ως αξιωματικός του Ελληνικού Στρατού, μέσα σε σαφή θεατρικά πλαίσια, ανεβάζοντας σταδιακά τα σκαλοπάτια της ιεραρχίας.

Η μόνη τους διαφορά είναι ότι η πρώτη υπηρέτησε την πατρίδα εθελοντικά, ενώ η δεύτερη μέσα από εντεταλμένη υπηρεσία. Προσέφεραν στους αρρώστους και τραυματίες τους, την ψυχική τους.

P07

Ο ΞΕΝΩΝ ΤΟΥ ΠΑΝΤΟΚΡΑΤΩΡΟΣ ΣΤΗΝ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΗ

Λάζαρη – Φωτιά Ειρ.¹, Φωτιά Μ.²

¹ Προϊσταμένη Εξωτερικών Ιατρείων Ωνασείου Καρδιοχειρουργικού Κέντρου
² Αρχαιολόγος

Ο Ξενών του Παντοκράτορος στην Βασιλεύουσα, ήταν το νοσοκομείο που παρείχε τις καλύτερες δυνατές υπηρεσίες για την εποχή του. Αυτή την εντύπωση αποκομίζει ο ερευνητής όταν πρωτοδιαβάσει πληροφορίες για την δομή του, τα τμήματα νοσηλείας, το προσωπικό του. Στην επόμενη όμως και πιο προσεκτική επαφή με το υλικό, ανακαλύπτει ότι πρόκειται για ένα ίδρυμα

– πρώτο, όχι μόνο για την εποχή του, αλλά και για τον 21 αιώνα. Τολμούμε να σκεφτούμε ότι το επίπεδο των υπηρεσιών που παρείχε, δύσκολα απαντάται σε νοσηλευτικά ιδρύματα σήμερα. Στην παρούσα ανακοίνωση, θα παρουσιαστούν στοιχεία που καταδεικνύουν λεπτομερώς το επίπεδο του προσωπικού που υπηρετούσε στον Ξενώνα, τις συνθήκες διαβίωσης των ασθενών, την ποικιλία των ιατρικών πράξεων, καθώς και την αναλογία προσωπικού – ασθενών. Παράλληλα θα παρουσιαστούν συγκριτικά στοιχεία αναλογίας προσωπικού – ασθενών, από νοσοκομεία του 20^{ου} και του 21^{ου} αιώνα.

Σκοπός της ανακοινώσεως είναι να υπενθυμίσει την υψηλή ποιτιστική στάθμη της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας, σε έναν πολύ σημαντικό και ευαίσθητο τομέα, αυτόν της υγείας. Οφείλουμε να μην ξεχνούμε, ότι η υψηλή αυτή στάθμη, είχε επιτευχθεί σε μία εποχή η οποία δεν είχε αγγίξει τα δυσθεώρητα ύψη της τεχνολογικής εξέλιξης και τελειότητας, στα οποία έφτασε ο 20^{ος} αιώνας, αφήνοντας όμως πίσω του - δυστυχώς - τον ανθρωπισμό.

P08

"THE NATURAL WAY IS THE ONLY WAY"
(HIPPOCRATES)

Matei Daniela

University of Medicine and Pharmacy "Gr.T.Popa" Iasi, Romania
Faculty of Biomedical Engineering, Department of Biomedical Sciences Iasi

The study of human nutrition has become rather late an object of scientific research, although since ancient times various connections have been made between nourishment and pathology. Hippocrates established around 500 B.C. that nutrition plays an essential role in prevention and treatment of illnesses, contrary to the old doctrines originating in Egypt and promoted by Pythagoras' disciples, according to which food "is the source of all evil".

"If we succeed – Hippocrates said – to find for every individual the correct balance between nourishment and physical exercise, exactly in the right proportion, we have discovered the means to maintain health. He also considered that nutrition must take into account the food traditions for each people, and that "a change in nutrition habits is more harmful for an individual than maintaining the old, usual nutrition".

It's genial intuition set the bases for modern medicine. "We are what we eat", he said, and we must admit that food is the best medicine: "Our food should be our medicine, and our medicine should be our food."

If our food contains chemicals, food additives, colorants, this is what we will be, and we will neither enjoy a long life, nor good health. Most of the contemporary common food is nothing but artificial, condensed energies which act through stimulation and irritation of the human body, aggressing it each time they are consumed. However, contrary to the natural evolution, we notice an interesting phenomenon. Man turns himself to nature, as to something long forgotten. Natural nutrition is a true source of health, nature will continue to marvel us for millennia.

P09

THE HIPPOCRATIC TRADITION OF HOMEOPATHY

Matei Daniela

University of Medicine and Pharmacy "Gr.T.Popa" Iasi, Romania
Faculty of Biomedical Engineering, Department of Biomedical Sciences, Iasi 700454

Hippocrates, 'The Father of Medicine' of Ancient Greece, said there were two Laws of Healing: The Law of Opposites and the Law of Similars.

In medicine there are four great therapeutic philosophies:

Enantiopathy – principle of opposites;

Allopathy – principle of derivation;

Homeopathy – principle of similitude;

Isopathy – principle of identity.

In fact these four therapeutic mainstreams can be practically reduced to two fundamental methods: Homeopathy (applies the principle of similitude and identity) and Allopathy (applies the principles of opposites and derivation).

The method of Homeopathic therapy was discovered and defined, together with Allopathic therapy, by Hippocrates. He set the theoretical bases and explained, according to the knowledge of that period, the mechanism of action of homeopathy. In the hippocratic medicine these two therapeutic methods co-exist in perfect harmony, the physician having the liberty to resort to one or the other, depending on the indications of each case.

The homeopathic treatment addresses to human as a whole entity (holistic approach), it doesn't separately treat physical, emotional and mental problems, but all of them simultaneously, as a whole.

Hippocrates was the first to apply the homeopathic and allopathic methods simultaneously, frequently combining or alternating these two methods. Therefore Hippocrates has inferred and proved the possibility of co-existence, beneficial for the patient, of combined homeopathic and allopathic therapy. Thus, even from the beginning of the history of medical therapy, homeopathy and allopathy were joined as two methods which can relieve the suffering, used either separately, in combination or in succession, since between them there was no incompatibility.

The idea that homeopathy excludes allopathy or the reverse is totally mistaken and contradicts the basic principles themselves of therapy in general and of Hippocratic medicine in particular.

P10

ΑΡΩΜΑΤΑ ΚΑΙ ΑΙΘΕΡΙΑ ΕΛΑΙΑ ΣΤΟΝ ΑΡΧΑΙΟΕΛΛΗΝΙΚΟ ΚΟΣΜΟ

Μυρωνίδου-Τζουβελέκη Μ., Ανδρόνογλου Μ., Κωνσταντίνος Καλούσης Κ.

Α' Εργαστήριο Φαρμακολογίας, Ιατρική Σχολή,
Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Ελλάδα

Η μεγάλη αξία που απέδιδε ο αρχαίος ελληνικός κόσμος στη χρήση αρωματικών φυτών φαίνεται από τις αναφορές αρχαίων ελληνικών συγγραφέων, όπως ο Όμηρος, ο Ιπποκράτης, ο Αθηνάιος, ο Ηρόδοτος, ο Θεόφραστος, ο Διοσκουρίδης κ.ά.. Φυτά που χρησιμοποιήθηκαν για φαρμακευτικούς σκοπούς αποτέλεσαν την πρώτη ύλη για την παρασκευή αρωμάτων και λιαδίων για να τονιστεί η ομορφιά αλλά και για προστασία και καθαρισμό του σώματος. Στην εργασία αυτή θα αναφερθούν ορισμένα από τα πιο γνωστά "αρώματα" που χρησιμοποιήθηκαν στους αρχαίους και κλασικούς χρόνους.

P11

ΕΝΗΜΕΡΩΣΗ ΚΑΙ ΣΥΝΑΙΝΕΣΗ ΤΟΥ ΑΣΘΕΝΟΥΣ ΣΤΑ ΙΠΠΟΚΡΑΤΙΚΑ ΚΕΙΜΕΝΑ ΚΑΙ ΣΗΜΕΡΑ

Καυτούση Χ., Μυρωνίδου-Τζουβελέκη Μ.

Α' Εργαστήριο Φαρμακολογίας, Ιατρική Σχολή,
Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Ελλάδα

Η σχέση ιατρού-ασθενούς περιέχει ανθρωπιστικά στοιχεία τα οποία πολλές φορές διαδραματίζουν καθοριστικό ρόλο στην πορεία και την έκβαση της νόσου. Ο ασθενής αναθέτει στον ιατρό την περιθαλψή του, εμπιστεύεται τη σωματική του ακεραιότητα και εναποθέτει σε αυτόν τις ελπίδες του για επιβίωση ή αίσια έκβαση της πορείας της νόσου.

Εξαιτίας αυτής της ιδιαίτερης σχέσης, η επικοινωνία ιατρού-ασθενούς διέπεται από συγκεκριμένους κανόνες, κάποιοι από τους οποίους έχουν ισχύ νόμου και σχετίζονται τόσο με την ενημέρωση όσο και με τη συναίνεση του ασθενούς στη θεραπευτική διαδικασία. Αυτές ακριβώς οι δύο έννοιες «ενημέρωση» και «συναίνεση» είναι που συχνά περιπλέκονται, ενώ επηρεάζουν ισχυρά την εξέλιξη της θεραπευτικής διαδικασίας. Αποτέλεσαν αντικείμενο μελέτης ήδη από τα ιπποκρατικά χρόνια, καθώς στα αντίστοιχα κείμενα γίνεται αναφορά στην συγκρατημένη αλλά σαφή ενημέρωση του ασθενούς. Σήμερα η ενημέρωση και η συναίνεση του ασθενούς έχει θεσμοθετηθεί στον «Κώδικα Ιατρικής Δεοντολογίας», έτσι ώστε να προσεγγιστεί με σαφήνεια όλες τις πτυχές της επικοινωνίας ιατρού-ασθενούς με σκοπό τη διασφάλιση αβασμίου, κατανόησης και επιτυχίας στη θεραπευτική διαδικασία.

Σκοπός της εργασίας είναι η παρουσίαση των εννοιών «ενημέρωση» και «συναίνεση» όπως εμφανίζονται στα ιπποκρατικά κείμενα, πώς αυτές έχουν θεσμοθετηθεί σήμερα και πώς επηρεάζουν τη σχέση ιατρού-ασθενούς.

P12

HIPPOCRATIC VIEWS ON THE RELATION BETWEEN AND CONSEQUENCES OF HUMAN HEALTH AND NATURAL ENVIRONMENT

Gritzalis C. K.

H.C.M.R., Athens-Sounion Ave., Attica, Greece

The earth's environments with its numerous landscapes are under continuous stress in order to keep its natural course. However, various anthropogenic activities are affecting and degrading the natural resources. Humans have to take this into consideration when deciding where they will build their house, keeping in mind the effects on their health and at the same time environmental restoration. Despite all these exposures to physicochemical and biological risk factors, humans are also affected by adverse natural conditions. This multiple phenomenon has engrossed a part of the work of Hippocrates. He emphasized the predominant climatic conditions of the islands and coastal zones which are close to or far from the mainland during various seasons. This is based on snowfall and frost phenomena, because they create various types of air currents on the mainland which affect the weather conditions on the islands. He claims also, that due to the wind sources and their directions originating from the sea, the lakes, or from the ice and snowy areas they sanitize human bodies and water the flora and fauna. Hippocrates also referred to the Scythians who dominated in antiquity the Pontic steppe (modern Ukraine). These horse-riding nomadic pastoralists had their houses on trailers and were always moving around according to the natural resources. He advises bathing in the rivers, lakes or seas, but he also pointed out the disease of the icterical ileus is caused by living in swampy areas during the summer season and probably due to the drinking water. To conclude, Hippocrates was aware of the relations and consequences from a healthy and sustainable environment in order to achieve human health and well-being.

P13

Η ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΙΑΤΡΙΚΗ ΣΤΗΝ ΑΘΗΝΑΙΚΗ ΟΔΩΝΥΜΙΑ

Κωνσταντοπούλου Π.^{1,2}, Κωνσταντοπούλου Ν.¹, Κολλόμβος Ν.¹, Χατζηγεωργίου Α.¹, Κοτσιμύτης Ε.³

1. Ιατρική Σχολή Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών
2. Τμήμα Μεθοδολογίας, Ιστορίας και Θεωρίας της Επιστήμης
3. Αν. Καθηγητής Ιατρικής Σχολής Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών

Η απόδοση ονομάτων σε οδούς εξυπηρετεί εκτός από λειτουργικούς και ηθικοκοινωνικούς σκοπούς καθώς η κοινωνία αναγνωρίζει την προσφορά σημαντικών προσωπικοτήτων στο κοινωνικό σύνολο.

Σκοπός αυτής της μελέτης είναι η καταγραφή οδών του δήμου της Αθήνας που φέρουν ονόματα θεραπευτών της αρχαίας ελληνικής ιστορίας.

Υλικό και μέθοδος: Αντλήσαμε στοιχεία από την ελληνική βιβλιογραφία και το οδωνυμικό αρχείο του Δήμου Αθηναίων.

Αποτελέσματα: Στο αθηναϊκό οδολόγιο συναντάμε την οδό Ιπποκράτους, την οδό Ασκληπείου, την οδό Υγείας, την οδό Χείρωνος, την οδό Πραξαγόρα, την οδό Αθηνάς, την οδό Απόλλωνος. Αν θελήσουμε να επεκταθούμε σε λίγο μεταγενέστερες εποχές συναντάμε επίσης την οδό Ηροφίλου, την οδό Ερασιστράτους, και την οδό Γαληνού.

Συμπεράσματα Στη συναρπαστική ιστορία που συνθέτουν τα ονόματα των οδών μιας πόλης με ιστορία πέντε χιλιάδων ετών, όπως η Αθήνα παρατηρούμε ότι συνεχίζει να εκφράζεται ο σεβασμός του ήσου μας στα πρόσωπα των θεραπευτών του αναδεικνύοντας τη σημασία που δίνεται στην υγεία ως ατομικού και κοινωνικού αγαθού.

P14

Η ΥΓΕΙΑ ΣΤΗΝ ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΛΑΤΡΕΙΑ

Κωνσταντοπούλου Ν.¹, Κωνσταντοπούλου Π.^{2,3}, Κολλόμβος Ν.², Χατζηγεωργίου Α.², Οικονόμου Μ.¹, Τεντολούρης Ν.⁴, Κοτσιμύτης Ε.⁵

1. Φαρμακευτική Σχολή Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών
2. Ιατρική Σχολή Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών
3. Τμήμα Μεθοδολογίας, Ιστορίας και Θεωρίας της Επιστήμης
4. Επ. Καθηγητής Ιατρικής Σχολής Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών, Α' Προπαιδευτική Παθολογική Κλινική Πανεπιστημίου Αθηνών, Γ.Ν.Α. «Λαϊκό»
5. Αν. Καθηγητής Ιατρικής Σχολής Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών

Η Υγεία, δεύτερευσα θεότητα του Ελληνικού Πανθέου, φαίνεται να παίζει τον πιο σημαντικό ρόλο στη μυθολογία των ονομάτων που σχετίζονται με το πρόσωπο του Ασκληπείου.

Σκοπός αυτής της μελέτης είναι η παρουσίαση της Υγείας (Υγεία) ως χαρακτηριστικό παράδειγμα του τρόπου με τον οποίο μια αφηρημένη έννοια αποκτά συγκεκριμένη μορφή και υπόσταση λόγω της ανερχόμενης εκτίμησης της αξίας της στην αρχαία ελληνική κοινωνία.

Υλικό και μέθοδος Αντλήσαμε στοιχεία από την ελληνική και ξένη βιβλιογραφία.

Αποτελέσματα Η Υγεία εμφανίζεται στην ελληνική μυθολογία πολύ συχνά αρχικά κυρίως ως προσωπώμιο άλληλο θεοτήτων και κυρίως της Αθηνάς. Με το πέρασμα του χρόνου και την αναγνώριση της σημασίας της για την ευημερία του ατόμου και του κοινωνικού συνόλου αποκτά ατομικό χαρακτήρα και προσωποποιείται. Γίνεται κόρη του Ασκληπείου, τον συνοδεύει στο θεραπευτικό του έργο και απεικονίζεται πολύ συχνά σε καλλιτεχνικές αναπαραστάσεις μαζί του έχοντας όπως και ο πατέρας της ως σύμβολό της το φίδι. Η λατρεία της απέκτησε μεγάλη αιγλή στην Αθήνα του 5^{ου} αι. πΧ και εξαπλώθηκε σε όλη την ελληνική επικράτεια (Κόρινθος, Τεγέα, Επίδαυρος, Μεγαλόπολη, Μαντίνεια, Κως, Πέργαμος, Πάρος, Μεγάλη Ελλάδα).

Συμπεράσματα Η προσωποποίηση φυσικών φαινομένων και αφηρημένων εννοιών είναι συχνά

εμφανιζόμενη στην αρχαία ελληνική λατρεία. Η έκφραση αυτής της τάσης συναντάται και στη θεότητα της Υγείας ως επιβεβαίωση του αρχαιοελληνικού σεβασμού προς τις θεραπευτικές ιδιότητες της φύσης και των ατόμων που τη διασφαλίζουν.

P15

Η ΔΙΑΧΡΟΝΙΚΗ ΧΡΗΣΗ ΤΟΥ ΚΡΟΚΟΥ ΣΤΗ ΘΕΡΑΠΕΥΤΙΚΗ

Κωνσταντοπούλου Ν.¹, Κωνσταντοπούλου Π.^{2,3}, Κολλόμβος Ν.², Χατζηγεωργίου Α.², Οικονόμου Μ.¹, Τεντολούρης Ν.⁴, Κοτσιμύτης Ε.⁵

1. Φαρμακευτική Σχολή Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών
2. Ιατρική Σχολή Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών
3. Τμήμα Μεθοδολογίας, Ιστορίας και Θεωρίας της Επιστήμης
4. Επ. Καθηγητής Ιατρικής Σχολής Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών, Α' Προπαιδευτική Παθολογική Κλινική Πανεπιστημίου Αθηνών, Γ.Ν.Α. «Λαϊκό»
5. Αν. Καθηγητής Ιατρικής Σχολής Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών

Ο κρόκος ή σαφράν όπως έχει επικρατήσει να λέγεται είναι ένα σπάνιο φυτό με σημαντικές γευστικές, αρωματικές, χρωστικές και θεραπευτικές ιδιότητες

ΣΚΟΠΟΣ: αυτής της μελέτης είναι η συλλογή πληροφοριών που αφορούν στη χρήση του κρόκου, στην αρχαία και σύγχρονη.

ΥΛΙΚΟ ΚΑΙ ΜΕΘΟΔΟΣ: Αντλήσαμε στοιχεία από την ελληνική και διεθνή βιβλιογραφία

ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ: Η ιστορία του κρόκου χάνεται στους αιώνες! Σύμφωνα με την ελληνική μυθολογία ο Κρόκος, τραυματίστηκε θανάσιμα από τον θεό Ερμή κατά λάθος στη διακοβοήλια. Σταγόνες αίματος έπεσαν σε λουλούδι και έδωσαν τα στίγματα του φυτού που πήρε το όνομα του. Μια άλλη εκδοχή υποστηρίζει πως το φυτό προέκυψε από μεταμόρφωση του νεαρού Κρόκου μετά από ατυχή έρωτα του.

Πολλές αναφορές γίνονται από τον Όμηρο στην Ιλιάδα, από τον Ιπποκράτη, τον Διοσκουρίδη και τον Γαληνό. Τοιχογραφίες του φυτού βρίσκουμε στα μινωικά ανάκτορα καθώς υπήρχε το ιερό φυτό του βασιλιά Μίνωα. Χρησιμοποιήθηκε κατά την αρχαιότητα για τις φαρμακευτικές, χρωστικές και αφροδισιακές του ιδιότητες. Λίγες είναι οι χώρες παγκοσμίως που καλλιεργούν κρόκο στις μέρες μας. Ανάμεσα στην Ινδία, το Μπαρόκο, την Ισπανία σημαντική θέση κατέχει η Ελλάδα (Κοζάνη) με μία από τις καλύτερες ποικιλίες κρόκου. Η χρήση του σήμερα αφορά σε πολλές δράσεις καθώς φαίνεται να περιέχει ουσίες με αντιοξειδωτικές, αντιγηραντικές (κροκίνη, σαφρανάλη), αντιπηκτικές, ακόμα και αντικαρκινικές ιδιότητες. Επιπλέον διερευνάται ο ρόλος του στην ενίσχυση της μνήμης, των πνευματικών λειτουργιών και της αντιμετώπισης της κατάθλιψης.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ: Ο κρόκος ήταν εξαιρετικά διαδεδομένος στην αρχαία ελληνική θεραπευτική. Κλινικές ενδείξεις και μελέτες δικαιώνουν την επιλογή του για την αντιμετώπιση νόσων αλλά περαιτέρω μελέτες είναι απαραίτητες για την επιβεβαίωση των ιδιαίτερων ιδιοτήτων αυτού του φυτού.

P16

ΤΑ ΣΥΜΒΟΛΑ ΤΟΥ ΑΣΚΛΗΠΙΟΥ ΚΑΙ Η ΕΡΜΗΝΕΙΑ ΤΟΥΣ

Κωνσταντοπούλου Π.^{1,2}, Κωνσταντοπούλου Ν.¹, Κολλόμβος Ν.¹, Χατζηγεωργίου Α.¹, Κοτσιμύτης Ε.³

1. Ιατρική Σχολή Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών
2. Τμήμα Μεθοδολογίας, Ιστορίας και Θεωρίας της Επιστήμης
3. Αν. Καθηγητής Ιατρικής Σχολής Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών

ΣΚΟΠΟΣ: αυτής της μελέτης είναι η παρουσίαση των συμβόλων του Ασκληπείου.

ΥΛΙΚΟ ΚΑΙ ΜΕΘΟΔΟΣ: Αντίλησσε στοιχεία από την ελληνική και διεθνή βιβλιογραφία
ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ: Ο μεγάλος αριθμός καλλιτεχνικών αναπαραστάσεων που έχουν διασωθεί ως τις μέρες μας επιτρέπει να γνωρίζουμε αρκετά από τα σύμβολα που σχετίσθηκαν με τον Ασκληπιό. Από τα δέντρα που του έχουν αφιερωθεί συναντάμε το κυπαρίσι, το πεύκο και την ελιά. Από τα ζώα γνωρίζουμε τον πετεινό, την κατσίκα, τον σκύλο και κυρίως το φίδι. Ο κύλινδρος και το αβάκιο και η ράβδος αποτελούν επίσης σύμβολά του. Το πλέον διαδεδομένο είναι το φίδι το οποίο είχαν υπό την προστασία τους οι ιερείς των Ασκληπιείων. Αρχικά τα φίδια ήταν ακίνδυνα. Με την πάροδο των χρόνων όμως ήταν φαρμακερά. Συνήθως απεικονίζεται τυλιγμένο γύρω από το ραβδί του και αποτελεί το κατεχοχόν σύμβολο του θεού της ιατρικής συμβολίζοντας την ανανέωση του σώματος ως στόχου της μαχόμενης ιατρικής. Η ράβδος δηλώνει την περιπόληση του θεραπευτή της αρχαιότητας από τόπο σε τόπο για την άσκηση του επαγγέλματός του. Σήμερα αποτελεί σύμβολο της ιατρικής επιστήμης σε παγκόσμια κλίμακα.
ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ: Τα σύμβολα του Ασκληπιού είναι συνυφασμένα άρρηκτα με τις ιστορίες του προσωπικού του βίου και άρρηκτα με τις θεραπευτικές του δυνάμεις.

P17

Η ΧΡΗΣΗ ΤΩΝ ΙΑΤΡΙΚΩΝ ΕΡΓΑΛΕΙΩΝ ΣΤΗΝ ΟΡΘΟΠΑΙΔΙΚΗ ΚΑΤΑ ΤΟΥΣ ΒΥΖΑΝΤΙΝΟΥΣ ΧΡΟΝΟΥΣ

Κοσμίδης Η.¹, Παπαδάκης Μ.², Τρομπούκης Κ.³

1. Ειδικευόμενος ιατρός της Ορθοπαιδικής Κλινικής του Γενικού Νοσοκομείου Παιδών Πεντέλης
2. Ιατρός της Χειρουργικής Κλινικής του ΠΕ.Π.Α.Γ.Ν.Η.
3. Επίκουρος Καθηγητής Ιατρικής της Ιατρικής και Ιατρικής δεοντολογίας Ιατρικής Σχολής Πανεπιστημίου Κρήτης

Η βασικός σκοπός της παρούσας μελέτης είναι η παρουσίαση και αξιολόγηση των χειρουργικών εργαλείων που χρησιμοποιήθηκαν κατά τους βυζαντινούς χρόνους για την αντιμετώπιση διάφορων ορθοπαιδικών παθήσεων. Η έρευνα επικεντρώνεται στην θεραπευτική αντιμετώπιση της πολυδακτυλίας, του ακρωτηριασμού των άκρων, των πτερυγίων των νυχιών, των καταγμάτων των οστών του κρανίου, της κλειδας και των σπονδύλων. Συγκεκριμένα, αντλήθηκαν πληροφορίες από το συγγραμμά του Παύλου του Αιγινήτη, "The seven Books of Paulus Aegineta" σχετικά με τα ορθοπαιδικά εργαλεία που χρησιμοποιήθηκαν από το συγγραφέα. Ακολούθησε συγκριτική μελέτη κειμένων από συγγραφείς της αρχαιότητας (Γαλήνους, Κέλσους, Ηλίοδωρος, Αρχιγένους και Ιννοκράτους) σχετικά με τις θεραπευτικές τεχνικές της περιόδου.

Στη συνέχεια, περιγράφονται αναλυτικά τα εργαλεία και αντιπαραβάλλονται με αρχαιολογικά ευρήματα. Ειδικότερα, αναφέρονται η σμίλη, το ηρίονι, η οστέαγγρα, ο μοχλίσκος, τα τρυπάνια (τα αναφερόμενα αβάπτιστον), ο μνηγιγοφύλαξ, το οστεοτρυπάνο, τα διάφορα είδη μήλης, ο φακωτός.

Σε ότι αφορά την αντιμετώπιση της πολυδακτυλίας, ήδη από τους βυζαντινούς αλλὰ και τους αρχαίους χρόνους εφαρμόζονταν θεραπευτικά ο ακρωτηριασμός του υπεράριθμου μέλους. Αρχικά, μέσω νυστερίου γινόταν αφαίρεση του δέρματος και ακολουθούσε ο ακρωτηριασμός με τη σμίλη ή το ηρίονι.

Σε περιπτώσεις γάγγραινας, εφαρμόζονταν ο ακρωτηριασμός. Με το νυστέρι γινόταν τομή στο δέρμα και ακολουθούσε μέσω ηριονίου η αφαίρεση του οστού. Η αιμόσταση γινόταν με τη χρήση θερμών μετάλλων.

Σχετικά με τα πτερύγια των νυχιών, αφαιρούνταν με νυστέρι και στη συνέχεια με καυστήρια έκαigan τόσο το κοκκίωμα όσο το αιμορραγούν τμήμα.

Ιδιαίτερη αναφορά γίνεται στη θεραπευτική αντιμετώπιση των καταγμάτων των οστών του κρανίου, της κλειδας και των σπονδύλων. Με την σμίλη αφαιρούσαν σταδιακά τα καταγόμενα οστά. Χρησιμοποιούσαν τρυπάνια διαφορετικού μεγέθους για την κοπή των οστών, ενώ για τα πιο ισχυρά χρησιμοποιούσαν ένα τρυπάνι γνωστό ως αβάπτιστον. Η οστέαγγρα βοηθούσε στην

αφαίρεση των οστικών τεμαχίων. Ο μνηγιγοφύλακος απέτρεπε τον τραυματισμό των μνηγιγών. Συμπερασματικά, η ιατρική της βυζαντινής περιόδου αλλὰ και της αρχαιότητας, όπως προκύπτει μέσα από τα συγγράμματα και τις αρχαιολογικές ανακαλύψεις, έχουν πολλά κοινά σημεία με τη σύγχρονη ιατρική και έχουν συνάμα αποτελέσει πολύτιμο βοήθημα για την πρόοδο και εξέλιξη της επιστήμης.

P18

ΕΡΓΑΛΕΙΑ ΠΛΑΣΤΙΚΗΣ ΧΕΙΡΟΥΡΓΙΚΗΣ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΑ ΚΑΙ ΤΟ ΒΥΖΑΝΤΙΟ

Παπαδάκης Μ., Τρομπούκης Κ., Χαριτόπουλος Ε., Κοσμίδης Η., Μανιάς Α.
Εργαστήριο Ιατρικής της Ιατρικής και Ιατρικής Δεοντολογίας, Τμήμα Ιατρικής, Πανεπιστήμιο Κρήτης, Ελλάδα

ΣΚΟΠΟΣ: Αν και ο όρος «πλάστική χειρουργική» πρωτοχρησιμοποιήθηκε το 19^ο αιώνα, η μελέτη των αρχαίων Ελληνικών και Βυζαντινών ιατρικών κειμένων αποκαλύπτει την πραγματοποίηση σημαντικού αριθμού επεμβάσεων πλάστικής χειρουργικής κατά τις περιόδους αυτές. Σκοπός της εργασίας αυτής είναι η παρουσίαση των χειρουργικών εργαλείων που χρησιμοποιούνταν για την πραγματοποίηση των επεμβάσεων αυτών.

ΥΛΙΚΟ-ΜΕΘΟΔΟΣ: Μελετήθηκαν τα κείμενα των αρχαίων Ελλήνων και Βυζαντινών ιατρών, όπως ο Ιπποκράτης, ο Γαλήνους, ο Ορειβάσιος, ο Αέτιος, ο Παύλος Αιγινήτης και ο Αλέξανδρος Τραλλιανός. Από τα κείμενα αυτά απομονώθηκαν οι αναφορές στα εργαλεία της πλάστικής χειρουργικής, τα οποία και παρουσιάζονται.

ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ-ΣΥΖΗΤΗΣΗ: Οι αρχαίοι Έλληνες και Βυζαντινοί ιατροί πραγματοποιούσαν αρκετές επεμβάσεις πλάστικής χειρουργικής. Οι επεμβάσεις αυτές αφορούσαν ελλείμματα στη μύτη, τα ωτικά πτερύγια, τα βλεφάρια, τα χείλη, τις παρειές, το μέτωπο ενώ περιγράφεται λεπτομερώς και η χειρουργική αποκατάσταση της γυναικομαστίας, του υποσπαδίου, του χαλαρού οστέου των ηλικιωμένων, των όγκων του πέους, της συνδακτυλίας και της πολυδακτυλίας. Για τις επεμβάσεις αυτές χρησιμοποιούνταν ικανός αριθμός χειρουργικών εργαλείων με διάφορες λειτουργίες όπως κοπή ιστών (εκκοπίες, σμίλια), σύλληψη ιστών (ηαβίδες), απόξεση, παρασκευή ιστών, αιμόσταση (καυστήρια) καθώς και συρραφή ιστών. Αρκετά από τα εργαλεία αυτά είχαν μεγάλο φάσμα χρήσης ενώ άλλα φαίνεται ότι ήταν ειδικά για επεμβάσεις πλάστικής χειρουργικής.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑ: Συμπερασματικά, αρκετά εργαλεία πλάστικής χειρουργικής φαίνεται ότι ήταν διαθέσιμα στους αρχαίους Έλληνες και Βυζαντινούς ιατρούς, διευκολύνοντας τους έτσι στην πραγματοποίηση απλών και δύσκολων χειρουργικών επεμβάσεων.

P19

THE CONTRADICTIVE TENDENCIES IN MEDICAL TREATMENT OF THE HELLENISTIC AGE - DIVERSITY VERSUS SIMPLIFICATION. CHRONIC EXTENSION (PHYSICAL THERAPY) VERSUS RAPIDITY. HUMANE MEDICINE VERSUS WORLDLY SUCCESS –

Jayoung Che
Research Prof. Pusan University of Foreign Studies, Korea

It is a one-sided view to find the greatness of Hippocrates just in his features of scientific medicine, as it did not begin with him but earlier. According to Celsus, the conflict between the rationalism and empiricism did not refer to pharmacy or anatomy, but just to diet. The rationalism materialized various methods of therapy considering environmental elements as well as individual physical conditions, but the empiricism actually tended to expedite simplification of treatment. This tendency of simplification of the latter corresponded to the contemporary need of society, that is, speedy and effective treatment for the wounded in war or

for epidemic in the army, farms of collective labour or much crowded cities. The bigger the groups were, the more the methods of treatment got simplified, individual conditions not much accounted. Then, the empiricism came to be united with anatomy, as the anatomy, being much developed in the process of curing the wounded in war, goes with simplification of medical treatment in the hospital of large scale. The origin of simplified definition of diseases more or less goes back far to the school of Knidos.

The great fame of Hippocrates could also be found not only in his in his medical treatment of matching to natural state(physis) which presupposed chronic delay and different physical states of, but also in the confidence that the medicine should not be exploited for worldly power or wealth but for the convenience of all.

Hippocrates (born ca.460 B.C.)

Celsus, ca.25 B.C.–50 A.D.
(Paris, Lithograph de Gregoire et Deneux, 1865)

Asclepius is examining a woman. Hygeia on the right (4C B.C.)

Achilles is banding his friend, Patrokles.(500 B.C.)

P20

ΞΕΝΟΦΩΝ ΚΟΝΤΙΑΔΗΣ: Ένας χειρουργός – ήρωας

Τασούλη Α., Παπαδόπουλος Κ., Γερουλάνος Σ.
ΜΕΘ, Ωνάσειο Καρδιοχειρουργικό Κέντρο

Ο Ξενοφών Ιωάννου Κοντιάδης γεννήθηκε στη Μασσαλία το 1903. Διπλωματούχος του Πανεπιστημίου Aix-en-Provence στις επιστήμες Βιολογίας, Χημείας και Φυσιολογίας, εγγράφηται στην Ιατρική Σχολή του Πανεπιστημίου των Παρισίων. Το 1934 ολοκληρώνει τη Διδακτορική του Διατριβή με αντικείμενο τις τραυματικές φλεβίτιδες και θρομβώσεις και διορίζεται Διευθυντής – Chef de Clinique στη Χειρουργική Κλινική του Νοσοκομείου των Παρισίων. Με πολυάριθμες διακρίσεις παρά το «νεαρό» της ηλικίας του (Βραβείο της Ιατρικής Ακαδημίας των Παρισίων «Prix Aime Guinard», Βραβείο της Ιατρικής Σχολής των Παρισίων, Βραβείο του Γαλλικού Συνδέσμου Ουρολογίας «Prix Jaesch», με περίπου εκατό δημοσιεύσεις και μελέτες, το Δεκέμβριο του 1935, εγκαταλείπει το Παρίσι και εγκαθίσταται στην πατρίδα του, την Ελλάδα, την οποία υπεραγαπούσε και είχε άλλωστε στερηθεί. Το 1937 του ανατίθεται η Διεύθυνση της

Α' Χειρουργικής Κλινικής του Τζάνειου Νοσοκομείου Πειραιώς και αργότερα, την ίδια χρονιά, λαμβάνει τον τίτλο του Υφηγού Χειρουργικής στο Πανεπιστήμιο Αθηνών. Δύο χρόνια μετά, το 1939, γίνεται Επικουρος Καθηγητής της Χειρουργικής Παθολογίας της Προπαιδευτικής - Πανεπιστημιακής Χειρουργικής Κλινικής. Το Μάιο του 1940 εκλέγεται παμπήφει Τακτικός Καθηγητής στην ίδια έδρα και αναλαμβάνει τη Διεύθυνση της Χειρουργικής Κλινικής του Ιπποκράτειου Νοσοκομείου Αθηνών.

Παρά την πολλά υποσχόμενη ακτινοβολία και δράση του, η παραμονή του στη Διεύθυνση της Χειρουργικής Κλινικής του Ιπποκράτειου υπήρξε βραχύχρονη.

Ανήμερα της 28ης Οκτωβρίου του 1940, την ημέρα κήρυξης του Ελληνοϊταλικού πολέμου, το προγραμματισμένο μάθημα για τους φοιτητές μεταλλάσσεται σε εφοβητήριο εθνικού καλέσματος και ανάληψης των ιστορικών ευθυνών σε ατομικό επίπεδο. Ο Καθηγητής μπαινει στο Αμφιθέατρο και με συγκίνηση απευθύνει παραίνηση στους συγκεντρωμένους φοιτητές για να καταλήξει: «Κύριοι, γνωρίζετε τι συνέβη εις την Πατρίδα μας. Πιστεύω ότι ο καθείς θα πράξει το καθήκον του. Σας εύχομαι καλήν τύχην. Το μάθημα ετελείωσεν».

Ο Ξενοφών Κοντιάδης κατατάσσεται άμεσα ως έφεδρος πλωτάρχης ιατρός στο Ναυτικό Νοσοκομείο Πατρών και στα τέλη του Δεκεμβρίου 1940 ζητά επίμονα μετάθεση σε νοσοκομείο του Μετώπου, στόχο που επιτυγχάνει την 1^η Ιανουαρίου του 1941, οπότε τοποθετείται ως Διευθυντής με βαθμό αντιπλοίαρχου στο στρατιωτικό νοσοκομείο Ιωαννίνων, το οποίο στεγάζεται στο κτίριο της Ακαδημίας. Ακολουθεί η οργάνωση από τον ίδιο χειρουργικό κέντρου για την υποδοχή των παγόπηκτων και των σοβαρά τραυματισμένων πολεμιστών. Εργάζεται ατελείωτες ώρες στο χειρουργείο χωρίς ωράριο και με άθλιες συνθήκες, χωρίς την κατάλληλη υποδομή, με σοβαρές ελλείψεις υλικών. Κατά την αφήγηση του Αλέξανδρου Μάνου, ο οποίος υπηρετεί ως Υπίατρος και του Γ. Βαφειάδη, ο οποίος υπηρετεί την ίδια εποχή στα Ιωάννινα, την 20^η Απριλίου 1941, παρά την αδιάκοπη εργασία στη διάρκεια της ημέρας, παρέμειναν άλλοι 20 τραυματίες προς χειρουργική αντιμετώπιση, γι αυτό και η εργασία συνεχίστηκε και τη νύκτα. Εντός του χώρου του χειρουργείου, στο υπόγειο του κτιρίου, λειτούργούσαν 3 χειρουργικές τράπεζες. Σε μια εξ αυτών, ο Ξενοφών Κοντιάδης εκτέλούσε διαταρικό ακρωτηριασμό με τη μέθοδο Riccard. Στη διάρκεια νέας αεροπορικής επίδρομης, 5 βόμβες διέτρησαν το κτίριο από τη σκεπή δια των τριών ορόφων μέχρι το υπόγειο. Σε αντιδιαστολή με τους ορόφους, στους οποίους προξενήθηκαν μικρές έκτασης ζημιές, στο υπόγειο εξερράγησαν τρεις εξ αυτών. Εκ των 80 περίπου παρευρισκομένων διασώθηκαν μόνο 7. Ανάμεσα στα θύματα, ο Αρχίατρος Ξενοφών Κοντιάδης, ο οποίος, ενώ χειρουργούσε, δεν εβλήθη από θραύσμα, αλλά εξεκοιτίσθη και συνεθλίβη εκ της πίεσεως των εκτονωθέντων αερίων. Η πηλοούσια αήλια και τόσο βραχεία ζωή του ανθρώπου, του επιστήμονα, του πατριώτη Ξενοφώντα Κοντιάδη τερματίσθηκε με αυτόν τον τραγικό τρόπο.

Ο Ιατρικός κόσμος πολύ καθυστερημένα, μόλις το 2006, αναγνώρισε στο πρόσωπο του Ξενοφώντα Κοντιάδη, έναν αληθινό ήρωα και του απέδωσε την ελάχιστη τιμή σε σημνή τελετή στις 17 Ιανουαρίου 2006, στο Νοσοκομείο Ιπποκράτειο Αθηνών, όπου σταδιοδρόμισε ως Καθηγητής – Διευθυντής της Α' Προπαιδευτικής / Πανεπιστημιακής Χειρουργικής Κλινικής. Ως ένδειξη τιμής φιλοτεκνήθηκε από το γλύπτη Αθανάσιο Ανάρη η προτομή του Ξενοφώντα Κοντιάδη, η οποία τοποθετήθηκε σε περιοχή της οδού του Ιπποκράτειου Νοσοκομείου. Για να θυμούνται όλοι τη μορφή του ανθρώπου που αξιώθηκε μια πλήρη έργων ζωή και ένα ένδοξο τέλος, αήλια και για να προβάλλει την αξίωση του ανθρώπου - επιστήμονα - ήρωα Ξενοφώντα Κοντιάδη για αέναους αγώνες με βούληση, σθένος και αυταπάρνηση για την πρόοδο και ευημερία του κοινωνικού συνόλου.

COMPARING THE REALISTIC APPROACH OF MEDICAL BIOGRAPHY
WITH THE HAGIOGRAPHICAL APPROACH

Frangos C. C.

Medical School, National & Kapodistrian University of Athens, Athens, Greece

The history of medicine has been taught over the centuries through biographies. These approaches are mostly hagiographical descriptions of esteemed medical figures, an approach which has its roots in the historical legacy of William Osler. The social history of medicine attempted to bring down this approach by condemning medical biography as unreliable and stressing the societal importance of medical acts. Nevertheless, medical biographies remain ever present in scholarly journals. In this paper, an attempt to suggest a realistic approach to medical biography is made. This approach considers the life of esteemed medical figures through a more humanized picture, where the errors and mistakes are outlined along with the achievements of their lives.

ΕΥΡΕΤΗΡΙΟ ΣΥΓΓΡΑΦΕΩΝ ΠΡΟΦΟΡΙΚΩΝ & ΑΝΑΡΤΗΜΕΝΩΝ ΑΝΑΚΟΙΝΩΣΕΩΝ
INDEX OF AUTHORS OF ORAL AND POSTER PRESENTATIONS

Che Jatoung	P19
Frangos C.C.	P21
Gritzalis C. K.	O07, P12
Matei D.	P08, P09
Ανδρόνογλου Μ.	P10
Αποστολάκης Ι.	O03
Γερούλιανος Σ.	P20
Δημογιάννης Γ.	O01
Διακογιάννης Θ. Ν.	O10
Δρίζης Ι.Θ.	O06
Θεοδώρου Π. Σ.	O01
Θεοδώρου Α.	O02
Καθούσης Κ.	O05, P10
Καραμαλιούδη Φ.	P02, P03, P04, P05
Καρυδάς Ε.	O03
Καρυδάς Γ.	O03
Κολύμβος Ν.	P13, P14, P15, P16
Κοσμίδης Η.	P17, P18
Κοτσιμής Ε.	P13, P14, P15, P16
Κουτούση Χ.	P11
Κουτρομπάς Δ.	O04, P01
Κωνσταντινίδης Ε.	O01
Κωνσταντινίδου Ε.	O02
Κωνσταντινιδοπούλου Δ.	O02
Κωνσταντοπούλου Ν.	P13, P14, P15, P16
Κωνσταντοπούλου Π.	P13, P14, P15, P16
Λάζαρη-Φωτιά Ειρ.	P06, P07
Μακρυγιαννάκης Γ.	O01
Μάνδουλα Μ.	O08
Μανιός Α.	P18
Μυρωνίδου-Τζουβελέκη Μ.	O05, P10, P11
Οικονόμου Μ.	P14, P15
Παιδακάκης Ν.	O01
Παπαδάκης Μ.	O11, P17, P18
Παπαδόπουλος Γ.	O04, P01
Παπαδόπουλος Κ.	P20
Παπαδόπουλος Μ.	O01
Παπαϊωάννου Δ.	O09
Πετροπούλου Τ.	P01
Ρόβλης Α.	O01
Ρόκας Ε.	O01
Σπανός Ι.	O01
Τασούλη Α.	P20
Τεντολιούρης Ν.	P14, P15
Τρομπούκης Κ.	O11, P17, P18
Τσαρτσάλης Σ.	O05
Φωτιά Μ.	P06, P07
Χαριτόπουλος Ε.	O11, P18
Χατζηγεωργίου Α.	P13, P14, P15, P16

αγάπη για τον άνθρωπο - κινητήριος δύναμη!

Η Pfizer (Φάιζερ) ιδρύθηκε το 1849 και σήμερα είναι μία από τις μεγαλύτερες φαρμακευτικές εταιρείες. Στη Φάιζερ είμαστε αφοσιωμένοι στο αίτημα της ανθρωπότητας να ζει περισσότερο, πιο υγιής, ευτυχέστερη. Με εκατοντάδες καινοτόμα ερευνητικά προγράμματα να βρίσκονται σε εξέλιξη και πρωτοποριακά φαρμακευτικά σκευάσματα να καλύπτουν ένα ευρύ φάσμα ασθενειών, συνεχίζουμε την προσπάθεια έχοντας πάντα ως αρχή τον σεβασμό μας για τον άνθρωπο. Εμείς στη Φάιζερ έχουμε ένα όραμα και σας το αφιερώνουμε:

Μαζί για έναν υγιέστερο κόσμο™

ΔΙΕΘΝΕΣ ΙΠΠΟΚΡΑΤΕΙΟ ΙΔΡΥΜΑ ΚΩ
INTERNATIONAL HIPPOCRATIC FOUNDATION OF KOS

2η Αμφικτυονία Εταιρειών & Συλλόγων
Ιστορίας Ιατρικής & Ηθικής - Δεοντολογίας

Amphictyony
of Societies
of History
of Medicine
& Ethics
in Medicine

ΙΠΠΟΚΡΑΤΙΚΗ ΙΑΤΡΙΚΗ

Χθες-Σήμερα-Αύριο

«**Asclepieia**»

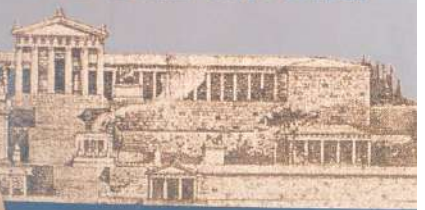
HIPPOCRATIC MEDICINE

Yesterday-Today-Tomorrow

«**Asclepieia**»

30 Απριλίου-3 Μαΐου 09
30 April-3 May 09

ΚΩΣ • ΕΛΛΑΣ - ΚΟΣ • GREECE

ΤΕΛΙΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ &
ΒΙΒΛΙΟ ΠΕΡΙΛΗΨΕΩΝ